فصل ۱: انسان و ایمان

۱- مارکس ← دین ساخته طبقات مرفه جامعه برای استثمار طبقات ضعیف جامعه است (عدم توجه میان «یک عقیده» و «سوءاستفاده از یک عقیده»)

۲- فوئر باخ
- خدا ساخته ذهن بشر – اعتقاد به اینکه انسان دارای دو «من» است
  - (مَن زمینی) مَن فرودین
  - مَنِ متعالی ← فراموشی من متعالی ← جستجو کردن آن در آسمان ← نامیدن آن به‌عنوان خدا
- تأثیرپذیری از فلسفه هگل

- پس از دیدگاه فوئر باخ، اعتقاد به خدا ناشی از «با خود بیگانگی» انسان است. اشتباه چون ← من هرچقدر هم متعالی باشد فانی است.

۳- فروید
- قهرمان انسان در کودکی پدر اوست ← با بزرگ شدن، متوجه عجز پدر در مواجهه با مشکلات زندگی می‌شود ← اعتقاد به پدری آسمانی را جایگزین اعتقاد قبلی می‌کند ← این تحلیل از علت اعتقاد انسان به وجود خدا نگاهی دین مسیحیت دارد که در مورد خدا بیشتر از تعبیر پدر استفاده کرده

۱، ۲ و ۳ ← رویکرد تحویل‌گرایانه: انکار وجود خداوند به‌عنوان وجودی فراجهانی
- غالباً در ملحدان
- در مقابل این رویکرد ← خداگرایان و متدینان به ادیان ابراهیمی ← خدا موجودی واقعی – آفریننده موجودات و انسان – ارسال پیامبران به‌عنوان بشارت‌دهنده و بیم‌دهنده برای بیدار کردن انسان از خواب غفلت ← ایمان انسان‌ها به خداوند و عمل به دستورهای دینی ← سعادت حقیقی

ماهیت ایمان

- **سه مؤلفه**
  - باور به وجود خداوند و حقایق محوری در مورد خداوند، جهان و انسان مانند صفات کمال خداوند، مخلوق بودن جهان و انسان و استمرار زندگی انسان و پاسخگویی او به اعمال خود.
  - عمل به مقتضای این باورها
  - ابراز ایمان به زبان در جهت شریک کردن دیگران در ایمان به خدا

- **نکات:**

- **اعتقاد یقینی** ← تلقی گزاره‌ای از ایمان ← باور به گزاره‌های زیر: همان ایمان است.
  - خداوند موجود است.
  - خداوند عادل است.
  - روز قیامت روز حسابرسی اعمال دنیوی است.
  - خداوند پیامبران را برای راهنمایی بشر مبعوث کرده است.

- **ارتباط شخصی با وجود حقیقی خدا:** انسان خود را وابسته به وجود حقیقی خدا بداند و به او اعتماد کند ← در مقام تمثیل همانند رابطه با دوست.

* جمع این دو تلقی در قرآن
  - سوره حمد:
    ارتباط مستقیم با خدا ← خطاب به خدا: فقط تو را می‌پرستم و فقط از تو یاری می‌جوییم.
  - سوره توحید:
    اعتقاد یقینی ← خداوند واحد است، نمی‌زاید و زاده نشده و همانندی ندارد.

* جمع این دو تلقی در نماز
  - سوره حمد ← الحمدلله رب العالمین + اعتقاد یقینی
  - قنوت ← در رابطه‌ای شخصی با وجود خدا درخواست‌های خود را از وی می‌خواهیم.

- شیطان باور به وجود خدا و صفات او و پیامبران (برای هدایت بشر) و معاد ←(امّا) عدم ایمان شیطان به خدا به علت عدم عمل او به مقتضای اعتقادات و رابطه با خدا (عدم پرستش و عمل صالح)

- ایمانی که صرفاً در مقام معرفت محدود بماند و به عمل سرایت نکند ایمان نمی‌باشد.

- **درجه‌دار بودن ایمان**
  - یا ایُّها الّذینَ آمَنوا آمِنوا ....
  - تعبیرایی مثل علم‌الیقین، عین‌الیقین و حق‌الیقین ← بیانی از مدرَج بودن ایمان
  - تعداد گزاره‌هایی که یک فرد آنها ایمان دارد، میزان فهم از محتوای این گزاره‌ها و عمق رابطه انسان و وجود خداوند، هر سه قابل افزایش‌اند.

جایگاه ایمان در زندگی انسان

- کارکرد روان‌شناختی
  - وجود حسی خدایاب در نهاد هر انسانی ← این حس در شرایط خاص، خصوصاً هنگامی که انسان گرفتار مشکلات است فعال می‌شود و خود را به وجود حقیقی ماورایی که مهربان، قدرتمند و به فکر انسان‌هاست رهنمون می‌سازد.
  - * ایمان به خداوند سبب شکوفا شدن احساس امید در نهان وجود انسان می‌شود و یأس را از وجود او می‌زداید.

- کارکرد اخلاقی و جامعه‌شناختی
  - ایمان به خدا، حرص را از زندگی انسان می‌زداید و او را متصّف به فضایل متعدد فردی و اجتماعی می‌کند.
  - اعتقاد به اینکه اخلاق بدون دین نیز به حیات خود ادامه می‌دهد ← **غفلت از دو حقیقت**
    1) انسان با قوایی که خداوند برای او طراحی کرده (عقل) احکام اخلاقی صحیح صادر می‌کند و این قوا در مقام غفلت از خدا به نحو صحیح و مناسب عمل نخواهد کرد.
    2) اگر احکام اخلاقی در عالم مورد رعایت قرار می‌گیرد به‌دلیل وجود پیامبران و مصلحان دینی منتخب خداوند می‌باشد که علاقه به اخلاق را در وجود انسان‌ها رسوخ داده‌اند.

عقل و ایمان

- با مراجعه به تاریخ در می‌یابیم که هم متدینان و هم ملحدان تلاش کرده‌اند مدعای خود را مستدل کنند.
  - متدینان ← وجوب و امکان – حرکت نظم – وجود شناختی
  - ملحدان ← وجود شرّ در عالم در تعارض با وجود خدا
- آنتونی فلو (از ملحدان که بعداً ایمان آورد) معتقد بود که وظیفه اقامه دلایل برعهده خداباوران است و ملحد نیازی به اقامه استدلال ندارد.
- مایکل مارتین (از ملحدان) ← ملحدان نیز موظف به اقامه استدلال می‌باشند.
- در میان متدیّنان عده‌ای با تأکید بر شناخت فطری انسان‌ها از خدا و اینکه عواملی همچون گناه موجب فراموش کردن خدا می‌شود، وی را بی‌نیاز از اثبات دانسته‌اند. ← ارجح در مورد باورهای محوری دینی مثل وجود خدا و وجود عالم دیگر
- دیدگاه‌های دیگر متدیّنان
  - **خردپذیر:** مؤمن وظیفه دارد اعتقاد خود را به باورهای دینی مستدل کند و اگر بدون استدلال مطلبی را بپذیرد از سوی خداوند نیز آمرزیده نیست.
    - ابن سینا در کتاب شفاء
    - ریچارد سوئین‌برن: استدلال‌های استقراری تجمیعی در اثبات وجود خدا ← هر استدلال به تنهایی صرفاً مؤید وجود خداست اما به اعتبار مجموعه‌ای از استدلال‌ها در کنار هم، وجود خداوند محتمل‌تر از عدم وجود اوست.
  - **خردستیز:** مسیحیان ← وجود استدلال‌های عقلانی مضر به حال ایمان و شورمندی دینی ← کِرِکِگور (فیلسوف مسیحی دانمارکی)

عقل و ایمان

- دیدگاه‌های دیگر متریّنان

- **خردگریز**
  - نظریه جدید در قرن بیستم ← بر مبنای زبان‌شناختی
  - زنده شده نظریه قدیمی معتقد به تمایز عقل و دین و بی‌ارتباطی آن دو با هم ← ابن رشد – ویتگنشتاین ↓ فیلسوف شاخص ← نماینده تعبیر جدید این نظریه در عصر معاصر ← الفاظ در زمینه‌های اجتماعی گوناگون و براساس پیروی از قواعد نانوشته در میان مردم معنا می‌یابد. ← تمایز میان نحوه زندگی دینی و علمی
    - دینی ← خداوند اسم خاص است و به فرد مشخص و معینی اشاره دارد.
    - علمی ← تسرّی دادن قواعد نانوشته نحوه زندگی علمی به نحوه زندگی دینی امری خطا است.

- رویکرد عمل‌گرایانه (احیای نظریات قدیم در سنّت اسلامی)
  - پاسکال (فرانسوی) ← قرن ۱۷
  - تأثیرپذیری از غزالی ← غزالی متأثر از حدیثی از حضرت علی
  - توجه به جنبه مصلحت اندیشانه انسان ← دو گزینه درخصوص وجود خدا و جهان پس از مرگ وجود دارد: (۱) خدا وجود دارد و اعتقاد به وی موجب سعادت و عدم اعتقاد موجب شقاوت؛ (۲) خدا وجود ندارد و در صورت اعتقاد به او انسان برخی سودهای این جهان را از دست می‌دهد و در صورت عدم اعتقاد چیزی از دست نمی‌دهد.
  - ❋ عقل مصلحت‌اندیش انسان حکم می‌کند که پذیرش وجود خدا به لحاظ عقل علمی، معقول می‌باشد و انسان عاقل باید وجود خدا را بپذیرد [زیرا مضرّات عدم اعتقاد به وجود خدا از فواید آن بیشتر است]

پروگنوز

فصل ۱: پیشینه و گستره خداباوری

گفتار اول: تاریخچه خداباوری

الف) هسته مرکزی خداباوری

- دین و حیات دینی از دیرین‌ترین ابعاد حیات بشری است.
- فصل ممیز انسان از حیوانات بُعد دین است که حاکی از گوهری بودن زیست دینی در آدمیان است و نظیری در حیوانات ندارد.
- مثال: زبان‌شناسی نیز از جمله مواردی است که شاکله وجود آدمی در پیوند است و از همان آغازه‌های حیات انسان با او همراه بوده است.

هسته اولیه زبان ← گرایش آدمی به اظهار محتوای درونی یا ذهنی خویش با علائم (صوتی، نوشتاری، اشاره‌ای و ...)

- هسته اساسی حیات دینی همواره با آدمی بود، اما ظهور آن در قالب باورها، تعالیم اخلاقی و اعمال و مناسک مذهبی تحت تأثیر عوامل مختلف، به گونه‌هایی متفاوت بوده که منشأ تنوع حیات دینی (تنوع ادیان) شده است.
- باور به امر مقدس یا خداباوری از آغاز تاریخ یار دیرین آدمی بوده (البته با جلوه‌های مختلف و حتی در قالب بت‌پرستی)
- ویژگی اصلی خداوند در همه ادیان، قداست ذاتی اوست.

❋ هسته مرکزی حیات دینی ← باور به «امری مقدس»

ب) قرآن و پیشینه خداباوری

- داستان پیدایش آدم (ع) و سجده ملائکه و وسوسه شیطان و هبوط به زمین و توبه وی نیز گزینش وی به مقاوم نبوت ← دلالت بر اینکه تجلی آغازین حیات دینی و پیوند آدمی با امر قدسی «ساختار توحیدی» داشته و اشکال غیرتوحیدی حیات دینی در ادوار بعدی پدید آمده‌اند. [این تغییر در فاصله بین آدم تا زمان نوح نبی]
- هرچند شکل باور به امر مقدس تغییر می‌کند، اصل باور به او همچنان با آدمی همراه است.

ج) خداباوری و گونه‌های دین‌پژوهی

- رویکرد توصیفی (Descriptive)
  - توصیف حیات دینی فرد یا جامعه در شرایطی خاص بدون داوری نسبت به ارزش و اعتبار آن ← دین‌پژوهان توصیفی ناگزیرند در مطالعه دین از شاخه‌های خاصی از علوم انسانی (جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، تاریخ و مردم‌شناسی) بهره گیرند.
- رویکرد هنجاری (Normative)
  - داوری در باب صدق و کذب مدعیات مطرح از سوی دینداران (یا طرفداران دین خاصی) ← هدف اصلی دین پژوه هنجاری، داوری درباره درستی و نادرستی دعاوی دینی است که در قالب باورها و اعتقادات و اخلاقیات بیان شده‌اند. (نه فقط دستیابی به تصوری معتبر از دین) ← البته دین پژوه هنجاری به گونه‌ای نیازمند پژوهش‌های توصیفی معتبر از دین) ← البته دین پژوه هنجاری به گونه‌ای نیازمند پژوهش‌های توصیفی در باب دین و باورهای دینی نیز است.

❋ در مباحث خداشناسی نیز هر دو رویکرد وجود دارد.

گفتار دوم: گزارشی از تنوعات تصور خدا در ادیان مختلف

- آدمی در طول تحولات تاریخی به نوعی تکامل معرفتی نایل شده ← تصور او از خداوند نیز به تدریج کمال یافته ← این امر از تقسیم‌بندی ادیان به ابتدایی و پیشرفته نیز قابل دریافت است.
- علامه طباطبایی ← تصویر قرآنی «توحید» حتی در تعالیم پیامبران بزرگی همچون موسی و عیسی (ع) وجود ندارد.

- سطوح قوا و توانش‌های معرفتی آدمی از نگاه فلاسفه اسلامی
- حواس و معرفت حواسی ← داده‌های حسی و اطلاعات مربوط به پدیده‌های محسوس
- خیال و معرفت خیالی ← پدیده‌های مورد بحث در ریاضیات
- وهم و ادراکات وهمی ← ادراکات مربوط به احساسات و عواطف انسان و مفاهیم انتزاعی
- عقل و معرفت عقلی ← آنچه درباره بنیان‌های نهایی واقعیت، جهان و انسان برپایه مفاهیم کلی همچون هستی و علیت بیان می‌شود.

- ترتیب تشکیل و تکامل این قواها: حسی ← خیال ← وهم ← عقل

- تصورات مختلف نسبت به فراوتر در ادوار مختلف تاریخی

- حواس و معرفت حواسی ← داده‌های حسی و اطلاعات مربوط به پدیده‌های محسوس
- خیال و معرفت خیالی ← پدیده‌های مورد بحث در ریاضیات
- وهم و ادراکات وهمی ← ادراکات مربوط به احساسات و عواطف انسان و مفاهیم انتزاعی
- عقل و معرفت عقلی ← آنچه درباره بنیان‌های نهایی واقعیت، جهان و انسان برپایه مفاهیم کلی همچون هستی و علیت بیان می‌شود.

۱- فتیش‌پرستی (Fetishism)
- اشیا با اشکال عجیب و غیرعادی مثل قطعه چوب یا سنگ دارای نیروی سحرآمیزند که می‌توان از آن استفاده کرد. به این اشیاء «فتیش» و به این باور «فتیش‌پرستی» گویند.

۲- توتم‌پرستی (Totemism)
- حیوانات، گیاهان، اشیاء یا پدیده‌های طبیعی مانند ماه و ستارگان و خورشید به‌عنوان نیا و جد قبایل بدوی

۳-آنیمیسم (Animism)
- باور به اینکه همه موجودات جهان و مظاهر طبیعت زنده و دارای روح و احساس‌اند و از همین‌رو بر زندگی آدمی تأثیر گذاشته و تقدیس این پدیده‌ها هم به همین علت است.

۴- پرستش مظاهر طبیعت
- برخی اقدام بدوی در مقابل مظاهر طبیعت همچون خورشید، ماه، ستارگان، گیاهان، حیوانات، کوه‌ها، رودخانه‌ها و دریاها کرنش نموده و از آنها یاری می‌طلبند.

۵- چند خداباوری (Polytheism)
- باور به وجود خدایان متعدد و متشخص که هر یک در حوزه‌ای خاص از حیات آدمی سیطره دارند. (عقیده مشترک میان اقدام ابتدایی و یونان و روم قدیم در غرب) (باورهای یونانیان: پوزیدون ← خدای دریا/ آرس ← خدای جنگ/ آفرودیت ← خدای عشق)

۶- اعتقاد به ربّ‌الارباب (Henotheism)
- باور به وجود خدایان متعدد، که افراد تنها با یکی از این خدایان پیمان می‌بستند که معمولاً خدای قبیله یا قوم خود آنها بوده است.

۷- همه خداانگاری (Pantheism)
- خدا موجودی متشخص و متمایز از جهان یا طبیعت نیست و کل جهان یا طبیعت، همان خداست.

گفتار سوم: خدا در یهودیت

- خداشناسی یهودی

- یهود کهن‌ترین دین میان ادیان سامی ← همواره در تاریخ ادیان هم‌خانواده خود یعنی مسیحیت و اسلام، حضور جدی مؤثری داشته است.
- موسی (ع) پایه‌گذار این دیانت
- دین یهود مجموعه‌ای پیچیده از عقاید، مناسک و نهادهایی که بنیاد آنها دین مطرح شده در کتاب مقدس است.
- میراث مکتوب گسترده این دین ← کتاب مقدس عبری، مجموعه حاخامی میشنا- تلمودهای اورشلیم و بابل، نوشته‌های میدراشی و حاشیه‌ها و تفسیرهای کتاب مقدس
- به اعتقاد یهودیان این متون همواره با هم یک‌سو و سازگار نیستند و ممکن است در ادبیات و محتوای این نوشته‌ها اختلافاتی دیده شود و این در حالی است که ارزش این نوشته‌ها نیز همسان نیست و پاره‌ای از آنها برجستگی بیشتری یافته‌اند.

۱- نام خدا: عمومی و فراگیرترین نام او در سراسر کتاب مقدس ← «اُلوهیم»
- در عهد عتیق گاه برای اشاره به دیگر خدایان
- گاه برای اشاره به انسان

- **«یهوه»:** نام دیگر خدا که مشخصاً به خدای یهودیان اشاره دارد.
- **معنا:** «وجود»، «آن که هست»، «آن کس که وجود دارد»، «خالق مهمانان آسمان یا بهشت»
- به اعتقاد برخی دیگر، بیان معنای دقیق برای این واژه ممکن نیست.

۲- خدای آفریدگار: آفریدگاری خدا وصف فراگیر اوست و او همه جهان و موجودات و خورشید و روشنایی را آفریده است.

* اسفار خمسه موسی (نخستین سند دین یهودی)
- «در ابتدا خدا آسمان‌ها و زمین را آفرید»

اعتقاد به اینکه جهان ازلی نیست و خدا آن را برپایه اراده و عمل خلاقانه و مستقیم خویش آفرید.

۳- خدای قادر مطلق
- آفرینش، عرصه بروز قدرت و جلال خداوند.
- خدا منشأ نیروهای بی‌شمار طبیعت

۴- خدای عالم مطلق: علم و دانش خداوند به مانند قدرت او لایتناهی است و علم وی از نتایج آفریدگاری او می‌باشد.

۵- خدای حاکم مطلق
* مهم‌ترین تصویر خدا در عهد عتیق در سه فصل اول سِفر پیدایش شکل می‌گیرد.
- گزارش آفرینش در واقع گزارشی از اراده و کار خداست. خدا در عهد عتیق از سویی آفریدگاری است توانمند که هرچه اراده کند پدید می‌آورد و از سویی دیگر حاکمی است که فراتر از اراده و خواست مردم، بر آن حکم می‌راند و برای کمترین چیزها سخت‌ترین قوانین را وضع می‌کند.

۶- خدای غیرجسمانی
- اسفار از خدایی نامرئی سخن می‌گوید؛ خدایی که گرچه در همه عالم حضور و تجلی دارد، نادیدنی است. ← در عهد عتیق ساختن مجسمه و تمثال خدا و بت‌پرستی ممنوع گردیده است.
- البته در مجموعه عهد جدید اشاراتی به اجزای مختلف بدن خداوند نیز وجود دارد که یهودیان معتقدند این انتساب‌ها به گونه‌ای تمثیلی به فعالیت‌ها و یا صفات فعلی خدا اشارت دارند.

گفتار سوم: خدا در یهودیت

- فراشناسی یهودی

۷- خدای ابدی: خدا فراتر از زمان، او پیش از آفرینش هستی وجود داشته و پس از آن نیز وجود خواهد داشت.

۸- خدای اخلاقی
- اخلاق نیکو با ایمان به خدا همراه است و بت‌پرستی با اخلاق نکوهیده
- تأکید کتاب مقدس بر هویت شخص واره خدا و ویژگی‌های رفتاریش و نیز دعوت بنی‌اسرائیل به تقلید از خداوند، اخلاقی نوین پدید آورد که با اخلاق بت‌پرستی فاصله بسیار داشت.

- مؤلفه‌های مفهوم خدا در یهودیت

۱- انسان‌وارگی (Anthropomorphism)
- در ادبیات دینی یهودی خدا را به‌عنوان پدر یا پادشاه می‌خوانند و یا صفاتی چون خشمناکی و خوشنودی را بدو منتسب می‌کنند.
- کتاب مقدس یهودیان، سراسر عباراتی است که در آنها برای توصیف خدا از مفاهیم انسان‌گرایانه استفاده شده است.

۲- تعالی‌گرایی (Transcendentalism)
- خدا از هرآنچه در هستی است، بالاتر است. او را نمی‌توان با هیچ‌یک از مخلوقاتش قیاس نمود زیرا او با همه چیز و روش و گفتار و کردارش با همه روش و گفتار و کردار آفریده‌ها تفاوت دارد ← بت‌پرستی از آن رو منفور و غیراخلاقی است که خدا به مانند مخلوقاتش فرض می‌شود.

۳- همه در خدایی (Pan-en- theism)
- خدا به رغم تمایز با همه چیز، در همه آفریدگانش حضور و تجلّی دارد؛ باوری که بی‌گمان از آموزه‌های متأخر در الاهیات یهودی است.

۴- همه‌گرایی (Universalism)
- خدا آفریدگار همه آسمان‌ها و زمین و به‌ویژه خدای همه آدمیان است. او با موجودات دست‌سازش شباهتی ندارد (براساس اصل تعالی‌گرایی) اما با جملگی‌شان در ارتباط است و خواهان سعادت همه آنهاست.

۵- ویژه‌گرایی (Particularism)
- براساس اسفار پنج‌گانه، یهود خدایی است کاملاً ملی و شخصی
- بنی‌اسرائیل در تعاملشان با خدا با تکیه بر این باور که قوم برگزیده خدایند و از سویی اعتبار هر خدا نیز به رفاه حال پیروانش بستگی دارد، معتقد بودند خدا به هنگام مشکلات و سختی به یاریشان خواهد شتافت و پسندیده نیست که اعتبار یهوه با دست و پنجه نرم کردن قومش با دشواری‌ها به خطر بیفتد. ← توجیه نزول شریعت به‌عنوان برنامه رهایی‌بخش خدا برای این قوم

۶- پیمان‌گرایی (Testamentalism)
- مهم‌ترین خاستگاه برگزیدگی، عهدی است که خدا با ابراهیم و پس از او در شرایط تاریخی متفاوت با موسی و بنی‌اسرائیل بست.
- وقتی این عهد در کوه سینا با بنی‌اسرائیل تجدید شد، به پیمانی دوسویه بدل گردید که بر پایه آن خدا در قبال بنی‌اسرائیل براساس تعهد و وفاداری آنان به شریعت مسئول خواهد بود.
- علامت این پیمان، ختنه بود که هر شخص مذکر از خاندان ابراهیم را وارث وعده‌های خدا می‌سازد.

* هیچ‌یک از تصاویر پیش گفته از خدا امروزه برای یهودیان کاملاً پذیرفته نیست. با این وصف، التزام اساسی به توحید در میان پیروان این دین پابرجاست و «وحدت» و «بساطت» خدا هنوز از محورهای اساسی ایمان یهودی در قرن ۲۰ به شمار می‌رود.

گفتار سوم: خدا در یهودیت

- شناخت‌شناسی خدا

- یهودیت سنتّی برخلاف سنت متداول در فلسفه و منطق ارسطویی به مباحث عقلی درباره خدا و جهان بی‌علاقه‌اند.
- **۴ رویکرد در خداشناسی**

۱- شناخت نقلی و تعبدی
- در دوره‌های اولیه الاهیات و فلسفه یهودی
- خداشناسی تعبدی بر مفاهیم انسان شناسانه استوار بوده و در قرآن، تلاش عقلانی و نظام‌مندی برای تبیین ذات خدا صورت نگرفته.

۲- شناخت یونانی
- فیلون اسکندرانی ← پایه‌گذار این سبک
- وی با استفاده از روش تأویلی در تفسیر کتاب مقدس، خدای یهودیت را با مقوله‌های فلسفی یونان تبین نمود و دیدگاه‌های یهودیت را نسبت به خدا و بشر و جهان بازسازی کرد. پس از اسکندرانی، اسحاق بن سلیمان اسرائیلی راه او را در پی گرفت.

۳- شناخت فلسفی
- با آغاز قرون وسطی و تحت تأثیر ادبیات فلسفی یونانی و نیز متأثیر از کلام اسلامی (معتزلی)، نوعی الاهیات عقل‌گرایانه در یهودیت پدید آمد و به‌دنبال آن یهودیت از تبیین‌های عقلانی بهره گرفت. اما یهودیت سنتی این شناخت را نمی‌پذیرفت و آنان را ملعونان نامید.

۴- شناخت عرفانی
- کامل‌ترین شکل عرفان یهودی در قبالا (kabllah)
- اوج شناخت عرفانی در کتابی موسوم به زُهَر، نگاشته موسی لئونی ← بر پایه این کتاب ذات الهی دارای دو وجه است.
  - وجه عدمی که نامحدود، بحت و بسیط و ناشناختنی و نهان‌ترین نهان است (این سوف)
  - وجه وجودی که صفات، اسما و افعال بی‌شمار و بی‌نهایت را دربرمی‌گیرد.

- وجودشناسی خدا

- براساس کتاب مقدس وجود خدا از آن روی که امری مسلم و بی‌شبهه است موضوعی برای پرسش و یا اثبات کردن نیست.
- هستی جهان نتیجه قهری وجود خداست.
- خدا خود را از طریق آفرینش به انسان معرفی می‌کندو کتاب مقدس بدو می‌آموزاند که نقش، قدرت، حکمت و خیرخواهی خدا را از طریق تأمل در هستی دریابد.
- طبیعت بهترین گواه بر وجود خدا
- در ادبیات دینی یهودی، ایمان به وجود خدا امری بیش از یک پذیرش عقلانی است. کتاب مقدس منکر وجود خدا را فردی فاسد الاخلاق می‌داند.

- وحدانیت

- توحید ← اعتقاد به خدای یگانه/ این تعریف از دوره‌ای به دوره دیگر یهودیت تغییر می‌کند.
- توحید مورد نظر در اسفار موسی، توحیدی است انتخابی، بدین بیان که یهودیان مکلّف شده‌اند از میان خدایان متعدد، یهوه را برگزینند.
- با تلاش بی‌دریغ انبیاء «یکی پرستی (monolatry)» اسفار خمسه به «یکتاپرستی (monotheism)» بدل شد

گفتار سوم: خدا در یهودیت

- وحدانیت
  - اگر کتاب مقدس را مجموعه‌ای به هم پیوسته بدانیم ← وحدانیت خدا بدین معناست که تنها یک خدا در هستی وجود دارد و ذات الاهی تقسیم‌ناپذیر است.
  - وحدانیت خدا مهم‌ترین موضوع مورد تأکید عهد عتیق است.
  - روشن‌ترین عبارت دال بر یگانگی خدا ← عبارتی از سِفْر تثنیه که یهودیان هر روز در «نماز شماع» آن را تکرار می‌کنند:
    «بشنو ای اسرائیل! خداوند، خدای ما، خدای یگانه است.»

گفتار چهارم: خدا در مسیحیت

- مسیحیت در میان ادیان، تنها دینی است که از بطن دینی دیگر (یهودیت) بیرون آمده و هنوز هم پیوندهای معرفتی، الاهیاتی و تاریخی خود با دین مبدأ را حفظ کرده است.
- تنها تفاوت: مسیحیان همان یهودیانی بودند که معتقد بودند عیسی همان ماشیح و موعود یهودی است.
- متن مقدس یهودیان به‌عنوان متن مقدس برای مسیحیان نیز اعتبار دارد.
- الاهیاتی که پولس برپا می‌دارد تا نشان دهد نجات و رستگاری نه بر پایه رفتار دینی، که براساس ایمان روی خواهد داد، تماماً برگرفته از اصول الاهیاتی یهودی است.
- مفاهیم کاملاً یهودی ← گناه نخستین، مرگ، غلامی و پسرخواندگی

- پاره‌ای از تأکیدات عهد جدید بر اوصاف جهت تبیین ماهیت خدا

۱- نام خدا

- « أب» یا «أبّا»← واژه «آرامی» به معنای پدر آسمانی که هستی و حیات آدمی در دست اوست و به کرّات در اناجیل از زبان عیسی نقل شده است.
- در عهد جدید ← «تئوس» ← واژه‌ای یونانی ← در معنای خدا دارای بیشترین کاربرد
- نام‌های دیگر
  - آلفا و امگا (به معنای الف و یا)
  - اول و آخر
  - او که هست و بود و می‌آید
  - ابتدا و انتها
  - کلمه پدر در کتاب نیز به خدا (اقنوم اول از اقانیم سه گانه) اشاره دارد.
- براساس کتاب مقدس ابوت، خدا دوجنبه دارد:
  ۱- جنبه عام که شامل همه انسان‌هاست (از آن روی که همه آنها شبیه خدا آفریده شده‌اند)
  ۲- جنبه خاص که تنها مؤمنان را دربرمی‌گیرند.
  ↓
  کسانی که به عیسی مسیح ایمان آورده و به مقام فرزندی خدا نایل آمدند.

۲- خدای متشخص

- تصور خدای متشخص عنصر جدایی ناپذیر نگرش مسیحی به خداست.
- در ادبیات دینی مسیحی، مجموعه کاملی از صفاتی چون عشق و صاحب اراده برون به خدا نسبت داده شده است.

گفتار چهارم: خدا در مسیحیت

- تعریف خدای مسیحی

- بهترین تعریف براساس کتاب مقدس همانی است که در اعتقادنامه وست مینستر آمده:
«خدا روحی است که در وجود و حکمت و قدرت و قدوسیت و عدالت و نیکویی و حقیقت خود، نامحدود، ابدی و تغییرناپذیر است.»
- مهم‌ترین و شناخته‌شده‌ترین ویژگی خدا در مسیحیت سه پاره بودن آن است ← «تثلیث»
- مسیحیان وقتی از وجود و یا ایمان به خدا سخن می‌گویند، مرادشان «خدایی است واحد و حقیقی که در همه جا حاضر و متعالی است و در تثلیث اقدس، یعنی پدر، پسر و روح‌القدس، ظاهر شده است.»
- پدر، پسر و روح‌القدس دارای موجودیتی جدا از هم‌اند اما در ات با یکدیگر برابر و یکی‌اند. (هم شأن‌اند)
پدر ← خالق و به‌وجود آورنده تمام کائنات
پسر ← ظاهرکننده خدای نادیده
روح‌القدس ← کنترل کننده دنیا و ساکن در قلب مؤمنین به عیسی مسیح
- آتاناسیوس ← پدر آموزه تثلیث ← حقیقت وحدت و تثلیث، وحدانیت و سه شخص بودن خداست.
- لازمه رسیدن به دلایل اعتقاد مسیحیان به تثلیث و فهم آن ← تغییر دیدگاه از زمینه استدلالی اعتقاد به توحید به زمینه نقلی اعتقاد به خدا (اعتقادی که باید براساس «سنت تأملِ استقرایی بر روی کتاب مقدس» باشد.
- اعتقاد به تثلیث باوری مبتنی بر مکاشفه و کتاب مقدس است و عقل را بدان راهی نیست.

- صفات خدا

- دسته‌بندی‌های مختلف:
صفات ذاتی و صفات ارتباطی (صفاتی که در ارتباط خدا با مخلوق نمایان می‌شود)، صفات طبیعی (صفاتی از خدا که در ارتباط با طبیعت‌اند) و صفات اخلاقی (به‌عنوان صفات اداره‌کننده کائنات)
تقسیم صفات به ثبوتیه و سلبیه و نیز به سه دسته صفات ذات و روح و اراده نیز در برخی دسته‌بندی‌ها آمده است.
- مهم‌ترین دسته‌بندی ← صفات اخلاقی و غیراخلاقی
- **صفات اخلاقی:** درخصوص تدبیر خدا برای انسان و جهان و بیان‌کننده نوعی اخلاق ارتباطی میان خدا و انسان‌اند و برای آدمی حامل نوعی اخلاق.

۱) خدای قدوس ← پربسامدترین صفت اخلاقی خدا در مسیحیت و یهودیت
درک قدوسیت خدا برای آدمی دو پیام اخلاقی دارد:
۱- لزوم پاک بودن انسان
۲- تواضع و فروتنی در برابر خدا
۲) خدای عادل ← عدالت خدا از همان جنبه قدوسیت اوست.
۳) خدای نیکو ← نیکویی خدا در بردارنده تمام صفاتی است که در فردی آرمانی وجود دارد.
۴) خدای حقیقی ← خدا حقیقت است و علم و اظهارات و مظاهر او همیشه با حقیقت انطباق دارد.
- پیام اخلاقی برای انسان:
خدا در ارتباطش با مخلوقات خود، صادق و امین بوده و تمام وعده‌هایش حق است.
- **صفات غیراخلاقی:** دسته‌ای از صفات ذات‌اند که از جنبه‌های اخلاقی بری بوده و نوعی رفتار خاص را از آدمی طلب نمی‌کنند.

۱) خدای خالق ← کائنات مخلوق اراده و عمل خدای نامحدود
۲ دیدگاه:
- خدا ماده ازلی جهان را شکل داده است.
- رد ماده ازلی و اعتقاد به اینکه خدا جهان را از نیستی آفریده است.

گفتار چهارم: خدا در مسیحیت

- تعریف خدای مسیحی

- صفات خدا

۲) خدای قدر مطلق ← قدرت مطلق برای خدا مؤلفه اساسی ایمان مسیحی است ← خدا می‌تواند هر کاری که مشتمل بر تناقض آشکار نباشد را انجام دهد و همچنین خدا در عین حال که قادر مطلق است، نمی‌تواند به کاری پردازد که عقلاً ناممکن و یا با طبیعت الاهی ناسازگار است. [عهد عتیق]
اما عهد جدید بارها تأکید کرده که خدا می‌تواند براساس اراده و خواست خود بی‌هیچ منعی رفتار کند.

۳) خدای حاضر مطلق ← خدا در همه مخلوقات حضور دارد و به مکانی خاص محدود نمی‌شود.

۴) خدای عالم مطلق ← علم خدا دارای حد و حصری نیست و او از همه چیز آگاه است و هیچ چیز از علم او مخفی نیست.

۵) خدای فرمانروای مطلق ← همه چیز بر پایه مشیت و اراده خدا پدید آمده و او که مالک تمام هستی است اختیار دارد بر همه چیز فرمان براند.

- توحید مسیحی

- وحدانیت خدا بدین معناست که تنها یک خدا در هستی وجود دارد و ذات الاهی تقسیم‌پذیر نیست.
- مهم‌ترین حقیقتی که عهد جدید بر آن تأکید می‌ورزد.
- از نظر متکلمان مسیحی، وحدت مهم‌ترین صفت خدا و وجه تمایز مسیحیان و مشرکان
- مسیحیان به رغم اعتقاد به سه ذات متمایز از هم، باز به همان وحدانیت خدا ایمان دارند و تثلیث را با توحید و تقسیم ناپذیر بودن ذات خدا در تنافی نمی‌دانند.
- کتاب مقدس هر صفتی که برای خدا گفته شده برای پسر و روح‌القدس نیز صادق می‌داند.

- شناخت‌شناسی خدا

- خداشناسی مسیحی منطقاً بر پذیرش کتاب مقدس مقدم است ← یعنی برای پذیرش این کتاب، نخست باید ایمان آورد.
- برپایه کتاب مقدس، شناخت خدا بر درکی باطنی و معرفت درونی استوار است؛ معرفتی که بی‌شک همگانی و ضروری است.
- مسیحیت درباره شناخت خدا به صراحت اعلام می‌دارد که خدا خود را برای انسان مکشوف می‌کند و این کشف در کتاب مقدس ثبت گردیده و از همین رو، این کتاب عالی‌ترین مرجع و اساس الاهیات مسیحی است.
- اگرچه این کتاب را چندین نفر در دوره‌ای نزدیک به ۱۶۰۰ سال (عهدین) نگاشته‌اند، کتابی واحد به شمار می‌آید.
- آدمی این استعداد را دارد که خدا را کشف و درک کند و همه انسان‌ها در شناخت خدا هم توان‌اند.
- شناخت خدا با قلبی صورت می‌گیرد که او خود به آدمی داده و همه آدمیان در این عطیه الاهی مانند هم‌اند.

- وجود خداشناسی

- از منظر کتاب مقدس، وجود خدا حقیقتی بدیهی است و فرض بر این است که تمام مردم باید به وجود خدا ایمان داشته باشند.
- کتاب مقدس از آن رو که خدا را قابل درک می‌داند؛ حتی به استدلال روی نمی‌آورد.
- آنسلم بعدها برای آنکه این نگاه را استدلالی کند، دیدگاه معروف خود یعنی «برهان وجود شناختی» را بیان کرد: بر پایه این برهان، وقتی در یک گزاره موضوع محمول بگنجد، آن گزاره بدیهی است. برای نمونه، قضیه «خدا وجود دارد» بدیهی است؛ زیرا خدا موجودی است هم در ذهن و هم در خارج که بزرگ‌تر از آن نتوان یافت.
- از نگاه مسیحیان، دلایل عقلی به تنهایی اثبات کننده وجود خدا نیست، بلکه تأکیدکننده معرفت باطنی انسان در مورد خداست.
- آکونیاس، مشهورترین الاهی دانی که برای اثبات خدا دلایل عقلی آورده، برای این منظور ۵ برهان را مطرح می‌کند: حرکت، علیت تامه، امکان و وجوب، درجات کمال، نظم و هدفداری

گفتار چهارم: خدا در مسیحیت

- وجود فراشناسی

- برخی از دلایل عقلی تأییدکننده ایمان به خدا از دیدگاه مسیحیان

۱- وجود کائنات ← معادل برهان علیت در الاهیات اسلامی

* وجود هر چیز باید دلیلی داشته باشد.

۲- نظم و ترتیب ← انتظامی که در کائنات وجود دارد، حاکی از وجود خالقی است با شعور و هدف‌دار

۳- وجود نظام اخلاقی

کانت: وجود وظیفه به اندازه خودِ وجود قطعیت دارد.

وی براساس وجود وجدان، به اثبات آزادی اراده و خدا می‌پردازد و وجود آنها را ضروری می‌شمارد.

- وجدان نشان می‌دهد قانون‌گذاری والا وجود دارد و هر نوع نقض قانون اخلاقی موجب مجازات می‌گردد.

- کتاب مقدس نیز برای اثبات وجود خدا از استدلال اخلاقی بهره می‌برد.

۴- استدلال عملی ← هر فرضیه‌ای که حقایق مربوط به یک موضوع را بهتر توجیه کند، احتمالاً صحیح‌تر است.

- اعتقاد به وجود خدا می‌تواند حقایق اخلاقی، فکری و دینی ما و حقایق جهان مادی را بـه بهتـرین شکل توجیه کند و به همین دلیل اثبات می‌شود که خدا وجود دارد.

فصل ۳: خداشناسی اسلامی ۱ (راه‌های خدایابی)

- گرایش درونی و کشش باطنی در انسان به سوی امری مقدس و حس تقدیس او در برابر این امر، فراگیر و همگانی است و هیچ انسانی از دایره شمول آن بیرون نیست. اما چون این میل و کشش تصویر روشنی از متعلَّق خود در اختیـار آدمـی قرار نمی‌دهد، اختلاف نظر و یا خطا در تلقی ما از خداوند را در پی دارد.
- قرآن کریم:

«و آنان که کفر ورزیدند و اعمالشان همچون سرابی است در بیابان بی‌آب که تشنه آن را آب می‌پندارد و هنگامی که به آن می‌رسد، چیزی نمی‌یابد مگر خدا را.»

- تشنگی و کشش طبیعی به آب ← امری حقیقی، فراگیر و انکارناپذیر (همچون میل بـه امـر قدسـی و حقیقـت الـوهی کـه فطری و تردید ناپذیر است.
- آب پنداشتن سراب ← آدمی در تشخیص تفصیلی و درک تصویر حقیقی از آب (و امر قدسی یا خدا) در معـرض خطـا و اشتباه است.
- تعریف حقیقت (الله) از منظر قرآن: «حقیقتی ازلی و ابدی که جامع همه صفات کمال و بری از همه صفات نقص بـوده و آفریدگار و پروردگار جهان و جهانیان است.»

- آیا آدمی می‌تواند برای پرسش حقیقت وجود خدا پاسخی درخور بدهد؟

- مسأله وجود خدا برای آدمی حل‌ناپذیر بوده و امکان پاسخ به آن با توجه به توانش‌هـای معرفتـی آدمـی وجـود ندارد. طرفداران: شکاکّان – تجربه‌گرایان – ایمان گرایان

- شکاکّان
- برای آدمی شناخت قطعی و یقینی نسبت به هیچ امری امکان‌پذیر نیست.
- نقد ← ادعای شکاکیت عام و فراگیر، ادعایی خودمتناقض و «خـودویرانگر» اسـت زیـرا ایـن ادعـا شکاکّان یا خود نیز مشکوک و غیر قطعی است که در این صورت اعتباری ندارد یا قطعـی و معتبـر است که در این صورت خود را نقض می‌کند.

- تجربه‌گرایی
- آدمی تنها قادر به شناخت اموری است که بتوان آنها را از طریق حواس ظاهری تجربه کرد و آزمود.
- این دیدگاه در نیمه نخست قرن ۲۰ در قالب «اثبات‌گرایی» به اوج خود رسید.
- نقد ← گزاره «تنها گزاره‌های تحقیق‌پذیر تجربی معنا دارند.» خود گزاره‌ای تجربه‌پذیر نیست و از همین رو این دعا خود، نقضی است بر اصل معناداری مورد نظر اثبات گرایان
- برخی واقعیت‌ها در یک دوره تاریخی تجربه‌پذیر نیستند اما در ادوار بعدی تاریخ علـم مـی‌تـوان آنها را مورد تحقیق تجربی قرار داد. مانند میدان‌های نیرو یا امواج رادیویی و الکترومغناطیسی
- از دیدگاه اثبات گرایان، گزاره‌های حوزه‌هایی همچون اخلاق، هنر، ادبیات و شعر، فلسفه و دین، گزاره‌هایی بی‌معنایند اما در واقعیت می‌دانیم که این چنین نمی‌باشد.

گفتار اول: روش‌شناسی شناخت خدا

- ایمان‌گرایی
- باور به خدا و وجود او را نمی‌توان بر بنیان توانایی‌های معرفتی آدمی استوار ساخت. (متألهان مسیح[illegible]
- باور به خداوند نیازمند ایمان‌ورزی است که خود ذاتاً فرآیندی است غیرعقلانی
- تعریف ایمان از منظر ایمان‌گرایان: احساس عاطفی عمیقی است کـه مـؤمن نسبـت بـه خدا دار[illegible] احساسی همراه با تقدیس و خشیت و عاری از عنصر معرفتی عقلانی
- تفاوت با دو دیدگاه قبلی: در دو دیدگاه قبل وجود خداوند به دلیل شناخت ناپذیر بودن، سرانج[illegible] مورد تردید و انکار قرار می‌گیرد اما در ایمان‌گرایی با وجود شناخت‌ناپذیر بودن خدا می‌تـوان او[illegible] پذیرفت و تصدیق کرد.
- نقد ← هرچند برخی لایه‌های حقیقت الوهی از دسترس خرد آدمـی بـه دور اسـت امـا بـاز هـ[illegible] کاربرد صحیح عقل و منطق عقلانی می‌تواند در مسیر شناخت خدا و بلکه در نخسـتین گـام‌های خداشناسی در مقام اثبات وجود خدا نقش اساسی ایفا کند.
- همچنین اگر ایمان‌گرایی را بپذیریم، دیگر نمی‌توان بین باور راستین و شـبه ایمـان‌هـای خرافی تفاوت نهاد.

* نتیجه ← قلمرو دین، آمیزه‌ای است از معرفت و احساس و عقلانیت و عشق.
از این‌رو، نگاه به دین تنها از منظر عقلانیت و یا از چشم‌انداز عواطف و احساسات و شوریدگی قلبی، هر دو نگاه‌هایی ناقص و گاه خطر آفرین‌اند.
- توانش‌های معرفتی انسان امکان داوری درباره شناخت‌پذیری گزاره «خدا موجود است» را فراهم می‌آورد.

روش‌ها و منابع شناخت خدا

۱- روش تجربی
- روشی که دانشمندان «علوم طبیعی» مانند فیزیک و شیمی و زیست و زمین‌شناسی از آن بهره می‌گیرند
- چهار دیدگاه ← اثبات‌گرایی منطقی، ابطال‌گرایی، نسبت‌گرایی (ابزار انگاری) و واقع‌گرایی علمی
- همه این دیدگاه‌ها متفق‌اند که «مشاهده» نقش مهمی در فرآیند روش تجربی دارد.
- روش تجربی تنها می‌تواند خواص و نسبت‌های موجود بین پدیده‌های مادی را آشکار سـازد و بـی‌شـک ا[illegible] اثبات وجود ماده و امور مادی ناتوان است، تا چه رسد به اثبات وجود خداوند که موجودی غیرمادی است.

۲- روش عقلی (برهانی)
- نمونه این روش ← در ریاضیات و هندسه

- مقایسه با روش تجربی
  - ۱- برخلاف روش تجربی که صرفاً مبتنی بر داده‌های مشاهده‌ای است، از روش برهانی، هم در مورد امور مشاهده‌پذیر و هم مشاهده‌ناپذیر (پدیده‌های صرفاً ذهنی و انتزاعی) می‌توان بهره جست.
  - ۲- دانش‌های مبتنی بر روش برهانی، ساختاری مبتنی بر اصول اولیه (موضوعه یا متعارفه) دارند. این ویژگی موجب می‌شود روش برهانی در قلمرو مجموعه بسته‌ای از اطلاعات به کار رفتـه و از تغییر اطلاعات بیرونی اثر نپذیرند.
  - ۳- شیوه کار در روش تجربی ← شیوه آزمایشی
    شیوه کار در روش برهانی ← شیوه تحلیلی – ترکیبی
  - در علوم برهانی دانش افزایی نسبت به واقعیت و کشف حقیقت و نیز صدق نتایج هـدف اصلی است اما در علوم تجربی نتایج کاربردی و تکنولوژی دارای اهمیت بسزایند.

گفتار اول: روش‌شناسی شناخت خدا

روش‌ها و منابع شناخت خدا

۲- روش عقلی (برهانی)

- تفاوت کاربرد روش برهانی در ریاضیات و الاهیات

- اصول «پایه» در ریاضیات لزوماً از بدیهیات نیستند، بلکه می‌توانند تعاریف و اصولی «قراردادی» و یا به اصطلاح اصول موضوعه باشند ← می‌توان نظام‌های ریاضی موازی و بدیلی فرض کرد که با نتایج متفاوت، همگی صادق‌اند.

- اصول پایه در الاهیات و ما بعدالطبیعه لزوماً باید از بدیهیات (تعاریف و اصول قطعی الصدق) باشند که اغلب از آنها به اصول متعارفه یاد می‌شود. ← نمی‌توان برپایه یک نظام وجود خدا را پذیرفت و برپایه نظامی دیگر آن را رد کرد به گونه‌ای که هر دو دیدگاه درست و صادق باشند؛ بلکه تنها یکی از دو نتیجه می‌تواند صادق باشد.

- روش برهانی اساساً روش مناسبی برای مسائل فلسفه دینی و الاهیات است اما به تنهایی روش کاملی نیست: علت: «کلی» بودن این روش که موجب می‌شود تنها به برخی جنبه‌ها و ابعاد واقعیت نظر افکند و از جنبه‌ها و ابعاد دیگران (مسائل جزئی‌تر) چشم پوشد.

- وجود خدا (واجب‌الوجود) شرط ضروری و منطقی تحقق جهان واقع ← قابل اثبات با روش برهانی

- برخی ویژگی‌های جزئی‌تر این موجود ضروری و چگونگی ارتباط او با موجودات جهان (به‌ویژه انسان) ← از دامنه نگاه این روش بیرون است و به روش‌های دیگر نیازمندیم.

۳- روش شهودی (عرفانی)

- کانون توجه عارفان بزرگ همچون ابن‌عربی، عطار، مولانا، حافظ، سیدحیدر آملی و امام خمینی.

- مقایسه با دو روش قبلی

۱- شناخت برآمده از این روش برخلاف دو روش قبل، شناختی مستقیم و بی‌واسطه از حقیقت امری است که مورد شهود قرار گرفته.

❋ **بی‌واسطگی از مهم‌ترین ویژگی‌های شناخت شهودی**

۲- راه ارتباطی فرد با حقیقت شهود در این روش، از درون خود او گشوده شده و ناشی از نسبت‌ها و روابط بیرون از او نیست.

❋ **عارفان «دل» را کانون معرفت شهودی می‌دانند.**

۳- روش شهودی، روشی وجودی – سلوکی است. برخلاف روش‌های تجربی و برهانی که در فعالیت‌های ذهنی و فکری ریشه دارند.

* برای گشوده شدن چشم دل، جان آدمی باید مراحل وجودی از کمال را بپیماید تا بدان نایل آید.

- منازل‌السائرین ← خواجه عبدالله انصاری
- مقامات العارفین ← بوعلی‌سینا
- منطق‌الطیر ← عطار

۴- حقیقت امری چند لایه و هزاتوست که روش تجربی ظاهر آن، روش برهانی باطن آن و روش شهودی باطنِ باطن آن را می‌نمایاند.

❋ گذار از تأمل عقلی به شهود قلبی نیازمند عنصر عشق و شیفتگی و دلسپردگی است.

چشم دل باز کن که جان بینی/ آنکه نادیدنی است آن بینی

پای استدلالیان چوبین بود/ پای چوبین سخت بی‌تمکین بود

عاقلان نقطه پرگار وجودند ولی/ عشق داند که در این دایره سرگردانند

- برای شناخت حقایق و معارف الاهی تنها توانایی‌های شناخت فکری، ذهنی و عقلانی کافی نیست و آدمی نیازمند تزکیه نفس و تصفیه دل نیز هست (دلیل خرده‌گیری‌های عارفان از فیلسوفان)

گفتار اول: روش‌شناسی شناخت خدا

روش‌ها و منابع شناخت خدا

۳- روش شهودی (عرفانی)

- شهود عرفانی افق تازه‌ای رو به آدمی می‌گشاید که نمایان‌کننده لایه‌های ژرف‌تر حقیقت است بدون آن‌
اعتبار راستین شناخت عقلی و استدلالی در سطح و لایه خود نادیده گرفته شود (اصل سازگاری متقابل
- روش شهودی، طیفی (چند سطحی) است. یعنی توان شهود انسان‌ها در یک سطح و درجه نیست و تا
تزکیه و تذهیب نفس، همّت و ریاضت است.
- پس نخستین سطح شناخت شهودی، امری فراگیر و همگانی است و راهنمایان نیز عارفان و اولیای
الاهی‌اند.

۴- روش وحیانی

- در قرآن از حکمتی سخن رفته است که در اختیار برگزیدگان (پیامبران) قرار گرفته، حکمتی که به
گونه‌ای غیرمتعارف و ناآموختنی به آنها داده شده است.
- **واقعیت هستی از ۲ بخش کلی تشکیل شده:**
  1. **شهادت** ← سطوحی از حقیقت که آدمی با برخورداری از توانایی‌های تجربی، عقلی و شهودی می‌تواند به شناخت آنها دست یابد.
  2. **غیبت** ← لایه‌ای که نفوذ معرفتی در آن از عهده آدمی بیرون است و رازگشایی و رمزدایی از آن تنها به دست خداوند است.
- نقش معرفتی وحی عمدتاً کشف غیبت جهان و بخشی از حقیقت است که آدمی توان معرفت آن را ندارد.
- این روش نیز در کنار روش شهودی(فطرت و عرفان) مکمل مناسبی برای روش برهانی است.

گفتار دوم: خدایابی از طریق دل و شهود فطری

۲ نوع شناخت

- شناختی که آدمی بدون داشتن مفاهیم و تصورات ذهنی، آن را داراست. نظیر آگاهی ما از خودمان ← «شناخت ما قبل مفهومی»
- شناختی که به‌واسطه مفاهیم و تصورات ذهنی (اغلب توسط زبان) فراهم آمده است. نظیر شناخت ما از میز، کتاب، قلم، ساعت و ....

شناخت ما قبل مفهومی

- در فلسفه اسلامی به آن شناخت حضوری یا شهودی گویند.
- بوعلی سینا ← شناخت شهودی منحصر به آگاهی انسان از خود بوده و شامل موجوداتی غیر از خود نمی‌شود.
- سهروردی و صدالمتألهین شیرازی ← انسان افزون بر شناخت شهودی نسبت به خود، می‌تواند نسبت به اموری غیر از خود نیز این شناخت را داشته باشد ← شناخت انسان نسبت به خدا
- این شناخت برخلاف شناخت‌های اکتسابی – که می‌توان آنها را از هستی و موجودیت انسان جدا ساخت – با هستی و وجود انسان در آمیخته است بدین گونه که با هستی یافتن او تحقق یافته و تنها با نیستی‌اش از میان می‌رود.
- گرایش‌هایی مانند گرایش به زیبایی، حقیقت، معرفت، خیراخلاقی، کمال و جاودانگی به نوعی با موجودیت و هستی ما قبل مفهومی انسان در پیوند اند و به گونه‌ای مورد شناخت و آگاهی شهودی او نیز قرار می‌گیرند.
- مراد از شناخت فطری – شهودی نسبت به خداوند این نیست که انسان در عمق وجود خود، خدا را با نام خاص و تمام اوصاف او دریابد؛ بلکه مقصود اینست که آدمی در اعماق هستی خود به نحوی ما قبل مفهومی به خدا آگاهی دارد.

گفتار دوم: خدایابی از طریق دل و شهود فطری

- رازگشایی شناخت فطری خدا

- افلاطون: - حیوانات و سایر موجودات طبیعت از جنس خود طبیعت‌اند و به همین دلیل در دامان آن آرام می‌گیرند. اما آدمی از جهانی دیگر است. این جهان «مُثُل» است که همه کمالات (مانند حقیقت و خیر و زیبایی و وجود) در کامل‌ترین شکل خود در آن تحقق دارند. (برخلاف جهان طبیعت) ← خاطره جهان مُثُل است که منشأ دانش‌ها و گرایش‌های فطری انسان است.

- مولوی: - وی در آثارش به‌ویژه مثنوی معنوی به غربت آدم در سرای طبیعت و دور افتادگی‌اش از وطن حقیقی خویش که همان عالم معنا و جوار قدس الوهی است، اشاره نموده:

بشنو از نی چون حکایت می‌کند — از جدایی‌ها شکایت می‌کند
کز نیستان چون مرا ببریده‌اند — از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند
سینه خواهم شرحه شرحه از فراق — تا بگویم شرح درد اشتیاق
هر کسی کو دور ماند از اصل خویش — باز جوید روزگار وصل خویش

- قرآن کریم: - به بیان قرآن، حقیقت انسان از روح خداوند بوده و به همین رو کشش ذاتی او به سوی اُلوهیت است. انسان بدون آن که خود بداند، محصول دمیده شدن روح الهی در کالبدی مادی است. «فَاِذا سَوَّیتُهُ و نَفَختُ فیهِ مِن روُحی فَقَعُلو لَهُ ساجدینَ»

* آدمی در ژرفای وجودش به گونه‌ای سر بسته با خدای خود آشناست و به‌دلیل همین اجمال و سربستگی، خداشناسی فطری سرانجام نیازمند کاوش‌های عقلی است.

گفتار سوم: خدایابی از طریق عقل (اثبات وجود خدا از راه استدلال و برهان)

* با اندکی تسامح (سهل‌گیری) می‌توان معرفت فطری و آمیخته با سرشت آدمی که در گفتار قبل بدان اشاره شد را به «بینش ناخودآگاه» تعبیر کرد.

- دو سطح شناخت:
  - سطح پایین‌تر که در دسترس همگان است ← شناخت فطری از خداوند
  - سطح دوم، شناختی که دست یافتن به آن نیازمند مطالعه و بررسی و بازنگری است ← شناخت عقلی و استدلالی از خداوند

* آگاهی و معرفت عقلی و استدلالی می‌تواند تضمین کند که اعتبار شهود و معرفت فطری به خداوند باشد.

- ویژگی‌های کلی روش عقلی ـ برهانی در فرآباوری

۱- هدف از شناخت عقلانی دستیابی به معرفتی صحیح و تردیدناپذیر از مفاهیم (تصورات) و گزاره‌ها (تصدیقات) در زمینه‌ای خاص است.

۲- برای رسیدن به هدف مزبور، یا باید تصور مفهوم و گزاره یاد شده بدیهی باشد، یا اینکه به روشی خاص، از مفاهیم و گزاره‌های بدیهی به دست آمده باشد ← ۲ نوع اطلاعات

نظام معرفتی «مبناگرایانه»:
۱) پیش داده یا پیش دانسته و «پایه»‌های ساختار عقلانی ← عدم نیاز به اثبات
۲) اطلاعاتی که از داده‌های پایه استنباط می‌شود ← «غیرپایه»

۳- قیاس برهانی ← روشی که با آن مفاهیم و گزاره‌های غیرپایه براساس مفاهیم و گزاره‌های پایه اثبات یا استنباط می‌شوند و برآمده از دو عملیات «تحلیل» و «ترکیب» است.

گفتار سوم: خدایابی از طریق عقل (اثبات وجود خدا از راه استدلال و برهان)

* قبلاً حکیمان و فلاسفه الاهی برآن بودند که گزاره «خدا موجود است»، گزاره‌ای غیرپایه و نیازمند اثبات است. اما در سده‌های اخیر اندیشمندان این گزاره را پایه و بی‌نیاز اثبات می‌دانند و امکان اثبات عقلانی و همگانی آن را رد کرده‌اند.

- برهان‌پذیری وجود خدا

- **دیدگاه کانت ← واقعیت، متشکل از ۲ لایه است:**
  ۱) لایه رویین «پدیدار» ← phenomenon ← فرآیندی برآمده از همکاری حس و داده‌های حسی از یک سو و عقل و مفاهیم و گزاره‌های کلی عقلی از سوی دیگر
  ۲) لایه زیرین «شیء فی نفسه» ← Noumenon ← غیرقابل شناختی برای عقل آدمی زیرا داده‌ای محسوس از آن در اختیار ندارد.
- پس از نظر کانت، تنها مباحث علوم طبیعی (و تجربی) برهان عقلی می‌پذیرند نه مباحث و دیدگاه‌های مابعدالطبیعی ← ناکام دانستن تلاش‌های عقلانی برای اثبات وجود خدا

- نقد این دیدگاه

۱- شناخت تجربی و مبتنی بر داده‌های حسی در علوم طبیعی، به هیچ روی برهانی، یقینی و قطعی نیستند و تنها فرضیه‌اند.
- تأکید حکمای اسلامی به اینکه شناخت برهانی و یقین در حوزه علوم تجربی ممکن نیست و تنها در قلمروی امکان‌پذیر است که مبتنی بر داده‌های حسی - تجربی نباشد (نظیر منطق، ریاضیات و الاهیات)

۲- عقل می‌تواند بدون تکیه بر داده‌های حسی به شناخت قطعی و یقینی برسد.
۳- «داده»هایی که عقل در شناخت جهان نیاز دارد، منحصر به داده‌های حسی نمی‌باشد. بلکه شامل تجربه‌های درونی (علم حضوری)، عرفانی و حتی وحیانی و شهود عقلانی نیز می‌باشد.

- عقل برای شناخت
- جهان طبیعت ← نیازمند داده‌های حسی
- جهان ماورای طبیعت ← نیازمند داده‌های غیرحسی

* رویکرد غزالی، سهروردی و ملاصدرا و نیز غربیبان برای اثبات وجود خدا از این نوع است.

۴- اساس مباحث فلسفی بر مفاهیمی استوار است که از آنها به معقولات ثانی فلسفی تعبیر می‌شود.
وجود، ماهیت، امکان، وجوب، علیت و جوهر
- عقل به شیوه‌ای حضوری (بدون استفاده از داده‌های حسی) به این مفاهیم دست می‌یابد و در عین حال می‌تواند بر پایه آنها نسبت به جهان بیرون از ذهن، شناختی پیشینی و برهانی به‌دست آورد.

۵- کانت برهان‌های اثبات وجود خدا را به علت تحلیل خاصش از چگونگی عملکرد «عقل نظری» ناتمام می‌انگارد ← می‌کوشد وجود خدا را با استفاده از احکام «عقل عملی» اثبات کند ← هرچند محدود اما کانت نیز اثبات‌پذیری عقلانی وجود خدا را می‌پذیرد.

- ایمان‌گرایی و نقد آن

- دیدگاه کی‌یر گارد

- برهان عقلی، ذهن انسان را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد ولی ایمان کار دل است. در ایمان به گونه‌ای از خطر کردن لازم است که با وجود برهان‌های قاطع عقلی خطر کردن بی‌معناست ← ایمان داشتن با یقین و معرفت یقینی سازگار نیست.
- نقد ← شورمندی و تأثر عاطفی تحت‌تأثیر شرایط و عوامل پدید می‌آید، فارغ از اینکه متعلّق آن یقینی و برهانی باشد یا نباشد.
اگر بدون پشتوانه عقلی و تنها برپایه خطر کردن به سراغ ایمان رویم، چه بسا در انتخاب نوع ایمان خود دچار اشتباه شویم.

گفتار سوم: خدایابی از طریق عقل (اثبات وجود خدا از راه استدلال و برهان)

- ایمان‌گرایی و نقد آن

- دیدگاه ویتگنشتاین

- دیدگاه وی به مبانی و اصول تفکر وی در زمینه زبان و ماهیت آن و نسبت زبان و «شکل زندگی» بازمی‌گردد.
- به نظر او دین با مجموعه باورها و آداب و رسومش بازی زبانی خاصی است که نمی‌توان آن را با معیارهای بیرون از آن - که مورد پذیرش همگان باشند - سنجید و ارزیابی کرد. ← ساختار و مبانی عقلانی واحد و مشترکی وجود ندارد تا بتوان برپایه آن ایمان دینی به‌طور عام و یا ایمان به دینی خاص را اثبات نمود.
- نقد ← لازمه این دیدگاه، شکاکیت و نسبیت دینی و همسان‌انگاری بین ایمان راستین و ایمان‌های پنداری و خرافی است.
- به نظر می‌رسد او در تحلیلش از زبان و زندگی، تنها به تفاوت‌ها و گونه‌ها و شکل‌های مختلف زبان و زندگی توجه داشته بدون آنکه زیرساختارهای مشترک زبان‌ها و نیز اشکال مختلف زندگی را در نظر گیرد.

- دیدگاه پلانتینگا

- به نظر وی گزاره «خدا موجود است»، گزاره‌ای «پایه» است و به همین رو بی‌نیاز از اثبات و استدلال
- وجه تمایز این دیدگاه از مبناگرایان کلاسیک ← نحوه تعریف باورهای پایه ← باور پایه، باوری است که پذیرفتن آن، به‌دلیل پذیرش باورهای دیگر و یا مستنتج از آنها نباشد. در عین حال ممکن است شرایط یا عواملی لازم باشد تا ما باور پایه‌ای را بپذیریم، اما این شرایط از نوع اطلاعات گزاره‌ای و استدلال منطقی یا عقلی نیستند.

* پذیرش وجود خدا نیازمند شرایط روحی و روانی خاصی است که اگر فراهم شود، باور به وجود خدا بدون نیاز به استدلال حاصل می‌شود.

- چند نکته در ارزیابی این دیدگاه

۱- پایه بودن یک باور با برهان‌پذیری عقلانی آن منافاتی ندارد چو باور پایه می‌تواند غیربدیهی باشد که با تکیه بر بدیهیات نیز قابل اثبات‌اند.

۲- مقایسه باور به خدا با باور به امور مشاهده‌پذیر از راه حس، خالی از اشکال نیست ← اگر من با تکیه بر شهود درونی یا تجربه درونی به وجود خدا پی ببرم، امکان آزمودن ادعای من برای دیگران (آنگونه که در تجربه‌های حسی دیده می‌شود مثل دیدن یک میز) وجود ندارد. پس استفاده از معیارها و سنجه‌های عقلی می‌تواند در ارزیابی ادعای من درباره وجود خدا راهگشای دیگران باشد.

۳- مؤمنان در ادیان و مذاهب مختلف توصیف‌ها و تصورات متفاوتی از خداوند به دست می‌دهند و برای سنجیدن راستی و ناراستی برخی از این توصیف‌ها ناگزیریم از معیارها و موازین عقلی و استدلالی بهره بگیریم.

- برهان‌های اثبات وجود خدا

- برهان گونه‌ای استدلال و استنتاج است اما با دو ویژگی ممتاز:

۱- مقدمات برهان از گزاره‌هایی تشکیل می‌شود که قطعی و یقینی‌اند.

۲- ساختار تنظیم این اطلاعات باید به گونه‌ای باشد که با پذیرش آنها منطقاً چاره‌ای جز پذیرش نتیجه آنها وجود نداشته باشد.

- دو دسته برهان در مورد براهین اثبات وجود خدا:

۱) برهان‌های پیشینی (Apriori) ← مقدمات آن بدون نیاز به مشاهده و تجربه‌های مشاهده‌ای پذیرفته می‌شوند.
این مقدمات از طریق «شهود»، منطقی، ریاضی، وجدانی و یا با تحلیل‌های عقلی – منطقی به‌دست می‌آیند.
↓
قطعی‌تر و یقینی‌تر

گفتار سوم: خدایابی از طریق عقل (اثبات وجود خدا از راه استدلال و برهان)

- برهان‌های اثبات وجود خدا

- برهان امکان و وجوب، برهان صدیقین و تحلیل وجود، برهان وجودی آنسلم و برهان نامتناهی دکارت

۲) برهان‌های پسینی (A posteriri) ← مقدمات و پیش‌داده‌های آنها به اطلاعات مشاهده‌ای و تجربی وابسته است

نمی‌توان تنها با شهود وجدانی و یا تحلیل عقلی به درستی آن پی برد

(وابسته به آگاهی‌های تجربی)

↓

مقبول‌تر برای عموم مردم

- برهان حرکت یا برهان حرکت جوهری، برهان حدوث جهان، برهان نظم، برهان‌های اخلاقی و برهان بهترین تبیین

- برهان صدیقین در اثبات وجود خدا

- نخستین بار توسط ملاصدرا مطرح شد.
- اصول اثبات شده در مکتب فلسفی وی (حکمت متعالیه) شامل اصالت وجود، تشکیک خاصی وجود، صرف ربط بودن معلول نسبت به علت هستی بخش خود

- برهان ملاصدرا

۱- هستی عبارت است از وجودی فراگیر و یکپارچه

۲- این وجود فراگیر و یکپارچه از مراتبی تشکیل شده است که بالاترین مرتبه آن وجودی است مستقل و سایر مراتب به ترتیب به او وابسته‌اند.

۳- از آنجا که مراتب پایین‌تر وجود، همگی وابسته و ربطی‌اند، باید در رأس نظام وجود، وجودی قرار گیرد که کاملاً مستقل باشد. این وجود مستقل که سرچشمه سایر مراتب موجودات است همان حقیقتی است که از او با نام خدا یاد می‌کنیم.

- علامه طباطبایی:

- مقدمات برهان
  - ۱- خداوند واقعیت مطلق است.
  - ۲- واقعیت مطلق، ضروری و انکارناپذیر است.
- نتیجه برهان ← خداوند ضروری و انکارناپذیر است.
- توضیح مقدمه اول ← ما و اشیای پیرامونمان اموری واقعی اما محدود و مقید هستیم. یعنی در شرایط خاص و مشخصی واقعیت داریم و می‌توان فرض کرد که هر یک واقعیت داشته یا هیچ‌یک واقعیت نداشته باشیم بدون آنکه مشکل منطقی پیش آید.

  اما واقعیت مطلقی را نیز می‌توان متصور شد که در همه شرایط ممکن واقعیت داشته باشد ← «خدا»
- توضیح مقدمه دوم ← واقعیت مطلق برخلاف واقعیت‌های مقید و مشروط، فناناپذیر و انکارناشدنی است و به عبارتی واجب‌الوجود و ضروری

  به بیان دیگر واقعیت مطلق امری است ازلی و ابدی که سایر واقعیت‌های مقید و مشروط، وابسته به او بوده و تنها در دامن اوست که تحقق دارند.

- ویژگی‌های ممتاز برهان صدیقین به روایت علامه طباطبایی

۱- بهره نگرفتن از مقدمات و پیش‌داده‌های فلسفی و پیچیده ← غیرمتخصصان نیز می‌توانند این برهان را در حوزه فلسفه فهم کنند.

۲- همسو بودن آن با تلقی فطری انسان‌ها از امر مقدس یا همان خدا.

۳- این برهان با تصویر قرآن از خداوند سازگارتر است.

- به بیان قران، خداوند حضوری فراگیر و نافذ در ژرفای هستی دارد و حتی از خودمان به ما نزدیک‌تر است:
- «و بدانید همانا خداوند بین آدمی و قلب او قرار می‌گیرد.»
- «و برای خدا است مشرق و مغرب و به هر سو که روی برگردانید، با چهره خدا روبرو می‌شوید.»

۴- این برهان، برهانی پیشینی و شبه ریاضی است و تحت‌تأثیر تحولات ناشی از دانش تجربی و علمی قرار نمی‌گیرد.

فصل ۴: خداشناسی اسلامی ۲ (صفات خدا)

بحث و پژوهش درباره خداوند
- بحث از وجود خدا ← «خدایابی»
- بحث از صفات و ویژگی‌های او ← «خداشناسی»

گفتار اول: امکان شناخت صفات خداوند

* صفاتی که به خداوند نسبت می‌دهیم نمی‌توانند دقیقاً به همان گونه‌ای باشند که در مورد آدمیان به کار می‌روند. (معنای خدای عالم و انسان عالم با هم فرق می‌کند)

الف) نظریه تحقیق‌پذیری و اصل معناداری
- «اعضای حلقه وین» ← پوزیتیوسیت (اثبات‌گرا)
- معنادار بودن یک گزاره بسته به امکان تعیین صدق و کذب آن گزاره است بدین بیان که اگر بتوان صدق یا کذب گزاره‌ای را مشخص کرد، می‌توان آن گزاره را معنادار دانست و اگر جز این باشد، بی‌معناست.
- تنها راه تعیین صدق و کذب ← آزمون تجربی
- صفات خدا با ورش تجربی آزمون‌پذیر نیستند ← بی معنایند.
- نقد ← واضح است!!!

ب) نظریه تشبیه و نقد آن
- «انسان وار انگاری»
- درباره اوصاف، تفاوتی بنیادین بین انسان و خدا وجود ندارد و صفات خدا شبیه به صفات آدمیان است.
- نقد
  - وجود آدمی محدود و دربند زمان و مکان و ماده ← از عدم سربرآورده
  - وجود خدا نامحدود و فراتر از زمان و مکان ← ماده ازلی و ابدی
  - ⇐ پس نمی‌توان خدا را موجودی همچون آدمیان پنداشت.
  - «لَیْسَ كَمِثْلِهِ شَیءٌ وَ هُوَ السَّمیعُ البَصیرُ»

ج) نظریه تنزیه و نقد آن
- «الاهیات تنزیهی» ← خداوند چیست و چه اوصافی دارد از توان آن فهم و درک آدمی بیرون است.
- خدا و انسان هیچ شباهتی ندارند ← تنها توصیف حقیقی خداوند، تنزیه مطلق او از همه صفات مخلوقات است. ← تنها می‌توانیم از خداوند توصیف‌های «سلبی» به دست دهیم نه «اثباتی» / خدا دانا است = خدا نادان نیست
- نقد
  - خداوند موجودی کاملاً ناشناختنی ← این گزاره هم با درک متعارف دینداران و هم با توصیه‌های متون دینی در تنافی است.
  - اهل محاوره و زبان به‌ویژه دینداران دو عبارت خدا دانا است و خدا نادان نیست را به یک معنا نمی‌دانند.
    - خدا دانا است: توصیفی اثباتی برای شناخت بهتر خدا
    - خدا نادان نیست: سلب و نفی نادانی
  - جهان و انسان آفریده خدا ← طبق اصل سنخیت علت و معلول ← لزوم وجود درجه‌ای از سنخیت و همگونی بین خدا و انسان ← نقض نظریه تنزیه
  - قرآن نیز تأکید دارد که می‌توان به گونه‌ای اثباتی خداوند را با صفاتی همچون علم و قدرت و حیات توصیف کرد.

گفتار اول: روش‌شناسی شناخت خدا

د) نظریه تشکیک (دیدگاه ملاصدرا)

- این نظریه نخستین بار توسط ملاصدرا برای فرار از دو دیدگاه تشبیه و تزیه مطرح شد.
- این دیدگاه در حکمت متعالیه (مهم‌ترین نظام فلسفی در فلسفه اسلامی) به کمال خود رسید.
- این دیگاه بیان می‌دارد که واقعیت‌های جهان و موجودات با اینکه شبیه‌اند با یکدیگر تفاوت نیز دارند و از این، با وجود تغایر و اختلاف نیز نوعی شباهت و همگونی در آنها دیده می‌شود. [مثال نور شمع و نور خورشید]
- از نگاه ملاصدرا، حقیقت علم و دانایی امری تشکیک‌پذیر و دارای مراتب متفاوت است.

* نتیجه ← می‌توان صفات خدا را برپایه صفات انسان شناخت، اما بدین شرط که نواقص و محدودیت‌های صف... انسانی را از آنها حذف کنیم تا فراخور ذات بی‌نقص خداوند گردند.

گفتار دوم: روش‌شناسی شناخت صفات خداوند

- روش تجربه حسی و استفاده از داده‌های مشاهده‌ای مستقیم درباره خداوند روش مناسبی نیست.
- لَاتُدْرِكُهُ‌الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ‌الْأَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ
- داده‌های مشاهده‌ای در شناخت خداوند تنها نقش غیرمستقیم دارند.
- سایر روش‌ها ← راه دل و فطرت، راه عقل و برهان، راه شهود و عرفان و راه وحی
- می‌توان با مطالعه نشانه‌ها و آیات الاهی به شناخت صفات خدا دست یافت:
  - این امر در مورد تاریخ و طبیعت و سایر نشانه‌های آفاقی- به‌دلیل قانونمندی و نظم و هماهنگی‌شان - تا حد... روشن است.
  - اما در مورد نشانه‌های اَنفُسی و درونی، گرایش آدمی در درون خود به زیبایی، دانایی، توانایی و حیات جاودانه
  - آن هم به گونه‌ای بی‌نهایت – بیانگر آن است که خدا باید دارای چنین صفاتی باشد.
- وَ لِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ← در این آیه از نام‌های نیکو سخنی نرفته پس مراد همان نام‌هایی است که آدمیا... نیکو می‌دانند.
- بنابراین روش شناخت صفات خداوند روش تلفیقی و برآمده از روش‌های فطرت، عرفان، برهان و قرآن است.

- تقسیم‌بندی‌های مربوط به صفات خداوند

الف) ثبوتی و سلبی
- ثبوتی ← خدا دارای این صفات است
- سلبی ← این صفات از خدا سلب و نفی می‌شود.

- نکته مهم درباره صفات سلبی ← لزوم تصحیح تصویر نامناسب ادیان مختلف درباره خداوند با نفی اوصافی که مستلزم نقص در ساحت اُلوهی‌اند.
- قرآن در مقام توصیف خداوند از کنار هم نهادن صفات ثبوتی و سلبی بهره جسته

- سوره توحید
- ثبوتی ← خدا یگانه و کامل‌ترین موجود است.
- سلبی ← بی‌فرزندی و زاییده نشدن از دیگری (نقض دیدگاه مسیحیت)

ب) ذاتی و فعل
- ذاتی ← صفاتی که به هیچ روی نمی‌توان خدا را بدون آنها تصور کرد. این صفات به خدای او مربوط‌اند و با تغییر موقعیت‌ها و شرایط نیز تغییر نمی‌یابند.
- مثال: دانایی، توانایی، جاودانگی، یکتایی
- فعلی ← صفاتی که بیشتر ناظر به نوع عمل خداوند در شرایط مختلف است.
- مثال: روزی‌دهنده، آفریننده، بخشاینده، زندگی‌بخش، میراننده، راهنما، دوست دارنده، خشم‌گیرنده

گفتار سوم: آشنایی با مهم‌ترین صفات خداوند

الف) ضرورت و وجوب

- موجودات
  - ۱- وجودشان ضروری است ← واجب‌الوجود
    - نمی‌توان نابودی و نیستی را برایشان تصور کرد چون موجب تناقض می‌شود.
  - ۲- وجودشان غیرضروری است ← ممکن‌الوجود
    - وجودشان ضرورتی ندارد و می‌توانند موجود باشند یا نباشند.
- خدا واجب‌الوجود است بدین معنی که او همواره بوده است (ازلی) و خواهد بود (ابدی) و در تحقق داشتن و هستی‌اش نیز وابسته به هیچ موجودی نبوده و نیست. (خود بسنده و بی‌نیاز) و به اصطلاح فلاسفه بی‌علت است.
- الله نور السماوات و الارض ← در قرآن خدا به‌عنوان نور چون روشنایی نور از آن خود نور است و نور، روشنایی‌اش را وامدار چیزی نیست (روشن ذاتی) اما سایر اشیاء ← بالعرض و به‌واسطه نور روشن‌اند.
- سایر آیات بیان‌کننده ضرورت و وجوب خداوند:
- اللهُ لَا اِلَهَ اِلّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ ← قیوم به معنای قائم بالذات (خودبسنده و خود استوار) و مُقیم غیر (برپا دارنده دیگران)
- یَا اَیُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَی اللهِ وَ اللهُ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ ← خدایی که بی‌نیاز (غنی) مطلق است و بی‌هیچ محدودیتی برآورنده همه نیازهاست
- وَ رَبُّکَ الْغَنِیُّ ذُو الرَّحْمَةِ
- حضرت ابراهیم نیز از راه فطرت و میل اصیل آدمی می‌کوشد تا خدای راستین را از خدایان دروغین و پنداری باز شناسد.
- می‌فرماید ← من در اعماق وجود نمی‌توانم به موجودی که زوال‌پذیر است دلسپرده باشم.

فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَا اُحِبُّ الْآفِلِینَ

ب) تجرد از ماده و خواص آن

- موجودات
  - ۱- مادی یا فیزیکی ← دارای خواص عمومی ماده (مختصات زمانی – مکانی)
    - دو صورت
      - جسم
      - انرژی ← (امواج و میدان‌های نیرو)
    - مهم‌ترین ویژگی ← تغییرپذیری
  - ۲- غیرمادی یا متافیزیکی ← فراتر از مکان و زمان (مهم‌ترین ویژگی ← تغییرناپذیری)
- معرفت ثابت و پایدار = معرفت عقلی
- اجتماع نقیضین محال است ← در همه زمان‌ها و مکان‌ها صادق است و شامل خود مکان و زمان نیز می‌شود.
- خداوند موجودی غیرمادی است که در همه زمان‌ها و مکان‌ها و بلکه در مرتبه‌ای از هستی که فراتر از مکان و زمان است نیز حضور دارد و همچنین تغییرناپذیر است.
- توصیف خداوند به «لطیف» اشاره‌ای است به ویژگی تجرد از ماده:

لاتُدْرِکُهُ الْاَبصَارُ وَ هُوَ یدْرِکُ الْاَبْصَارَ وَ هُوَ اللَّطِیفُ الْخَبِیرُ

- صفت غیرمادی بودن با سنجش فطری آدمی نیز سازگار است.
- خداجویی انسان‌ها در هنگام مشکلات به همین علت ← «یا غیاث المستغیثین»

ج) وحدانیت و یگانگی

- ادیان ابراهیمی که تصویری یگانه انگار از خدا دارند ← ادیان توحیدی
- بنابر آیات قرآن، نخستین شکل خداباوری، خداباوری توحیدی بوده که از زمان نخستین انسان (آدم) بر زمین ظهور یافته و باور به چند خدایی در فاصله زمانی بین حضرت آدم و حضرت نوح شکل گرفته.
- تفاوت تصویر توحیدی خداوند در ادیان مختلف ابراهیمی به دو علت:
  - ۱- تحریفات آموزه‌های مسیحی و یهودی
  - ۲- تکامل انگاره توحید از زمان حضرت موسی تا پیامبر اکرم
- در فرهنگ اسلامی یگانه‌باوری، خود نیز دارای مراتب است.

گفتار سوم: آشنایی با مهم‌ترین صفات خداوند

- وحدانیت فراوند

ج) وحدانیت و یگانگی

- ۲ جنبه موضوع یگانگی خدا
  - یکتایی به‌عنوان صفت خداوند ← وحدانیت (یکی بودن)
  - باور و تلقی مؤمنان نسبت به یگانگی خدا ← توحید (یکی دانستن)

- وحدانیت ذاتی

- خدا یکی است و تلقی چند خدایی باطل و نادرست است.
- برهان‌هایی در اثبات وحدانیت ذاتی ← برهان تمانع، برهان نظم و هماهنگی جهان، برهان وحدت تشریعی و برهان صرف‌الوجود
- دقیق‌ترین و کامل‌ترین تفسیر ← دیدگاه ملاصدرا در حکمت متعالیه:
- هنگامی که خداوند را به وحدت توصیف می‌کنیم، مفهوم دیگری از وحدت مورد نظر است؛ بدین معنا که خداوند یکتایی است که منطقاً نمی‌توان او را دو تا، سه تا و یا بیشتر تصور کرد. (رد وحدت عددی و قبول وحدت حقیقتی اطلاقی)
- راز این تکرارناپذیری ← در بی‌نهایتی و مطلق بودن خدا
  - ۱) خدا نامتناهی و نامحدود است.
  - ۲) موجود نامتناهی و نامحدود، یکتایی است که دومی بردار نیست.

  نتیجه: خداوند یکتایی است که دومی بردار نیست.
- سوره توحید اشاره به وحدانیت ذاتی خدا
- اسم قدامی الله ← وحدانیت ذاتی خدا
- تثلیث ← وحدت عددی
- خداوند موجودی است چیره و محیط بر تمام هستی و وحدت او وحدتی است دربرگیرنده سایر کثرت‌ها
- وحدت خداوند در عرض وحدت دیگران نیست بلکه محیط و حاضر برآنهاست ← خدا رابعُ ثلثهِ و سادس خمسهٔ است نه ثالث ثلثهٔ

- وحدانیت صفاتی

- خداوند در صفات کمالش هیچ همتا و شریکی ندارد.
- گوناگونی صفات کمال خداوند سبب تقسیم و تجزیه و کثرت درونی در ذات خداوند نمی‌شود.
- همه صفات خدا عین ذات نامتناهی‌اش بوده و بین آنها تغایری متصور نیست و راز آن در نامتناهی بودن است
- علم خداوند همان قدرت و حیات اوست و برعکس

- وحدانیت افعالی

- بدین معناست که همه موجودات جهان، آفریدگان خداوند یکتا هستند و از سویی، هم در هستی و موجودیت خود و هم در آثار و افعال خود وابسته به اویند.
- در قرآن از این ویژگی الاهی به مشیت الاهی، ربوبیت، مالکیت و قیومیت تعبیر شده:
  وَ مَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ← خواست شما تحقق نیابد، مگر به خواست خدا که مالک و پروردگار جهانیان است.
- الْحَمْدُلله رَبِّ الْعَالَمين
- خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
- إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ * فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيءٍ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
  - ۱- وابستگی و تعلق به حقیقت الوهی ← از نظر ملاصدرا ← فقر وجودی
  - ۲- گستره فراگیر اراده الاهی
  - ۳- مالکیت مطلق خداوند

گفتار سوم: آشنایی با مهم‌ترین صفات خداوند

- وحدانیت فراوند

- وَ کَذٰلِکَ نُرِی إبْراهیمَ مَلَکوتَ السَّماوَاتِ وَ الْأرْضِ
- راز اینکه ابراهیم پرنده‌های مرده و پراکنده را زنده می‌کند و یا آتش سوزان بر او سرد و ایمن می‌شود نیز همین دریافتن ملکوت پدیده‌هاست که همه به دست خداست.
- بجز برهان‌های عقلی بر وحدانیت خداوند و آموزه‌های وحیانی، فطرت و سرشت آدمی نیز به یگانگی افعالی خداوند گواهی می‌دهد.
- خداوند در همه صفات کمال برترین است و توصیف نهایی او از توان هر توصیف‌گری بیرون است: الله اکبر مِن أن یوصَفَ

- توحید و مراتب آن

- مراد از توحید، یگانه دانستن خداوند است؛ به گونه‌ای که سراسر زندگی آدمی جلوه‌گاه باور و معرفت به یکتایی و بی‌همتایی او شود. توحید همه ابعاد زندگی انسان‌ها را دربرمی‌گیرد.

۱- توحید در باور و معرفت
- ۱- توحید ذاتی ← باور به یکتایی ذات خدا
- ۲- توحید صفاتی ← باور به بی‌همتایی خدا در صفات کمال خویش
- ۳- توحید افعالی ← باور به گستردگی اراده و مشیت خداوند بر سراسر وجود و اینکه تمام موجودات و آثار و خواص آنها هر دم وابسته به اویند.

۲- توحید در عواطف و احساسات
- یعنی فقط به او عشق ورزیدن و بدو دل سپردن و تنها از او هراسیدن و تنها به او امید داشتن
- البته عشق توحیدی با دوست داشتن بندگان پاک و وارسته خدا در تنافی نیست زیرا چنین دوست داشتنی در پرتو عشق الاهی است.

۳- توحید در تقدیس و پرستش
- مراد آن است که قبله جان و دل آدمی خدایی نامتناهی، یکتا و یگانه باشد. (توحید در عبودیت) و آدمی تنها بر آستان او پیشانی بندگی بساید. (توحید در عبادت)
- نتیجه ← آزادگی از بندگی دیگران و رستن از هوای نفس و خود محوری است که در نهاد آدمی نیز سرشته شده است.

۴- توحید در اخلاق و منش
- بدین معناست که آدمی خویش را به صفات پسندیده بیاراید و منش خود را به خلق و خوی الاهی نزدیک‌تر سازد ← تبدیل به آینه تمام نمای خداوند «درجه خلیفة اللهی»

۵- توحید در رفتار و کنش
- یعنی آدمی در فعالیت‌های زندگی هر دم حضور خدا را احساس کند و بر این بنیاد نیز عمل کند.
قُلْ إنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِی یُحْبِبْکُمُ اللهُ ← بگو اگر خدا را دوست می‌دارید، پس از من پیروی کنید تا خداوند شما را دوست بدارد.

* موحد حقیقی در تمام ابعاد زندگی خدا محور است.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

الف) علم و دانایی خداوند

- از نظر معنا و مفهوم همانند علم آدمی اما متفاوت از جهت ویژگی‌های خاص مصداقی
- علت تمایز ← تفاوت مرتبه هستی خدا با انسان
- مقایسه
  - علم آدمی ← محدود به زمان و مکان - نیازمند ابزاری چون حواس ظاهری یا باطنی یا قوای منطقی و عقلانی ـ دانش انسان در معرض خطا، تغییر و حتی فراموشی
  - علم خداوند ← فرامکانی و فرازمانی، هیچ چیز از دایره علم و آگاهی خدا بیرون نیست و از ژرفای دل ما چون ظاهرمان و از عالم غیب چون عالم شهادت آگاه است.
- خداوند سرچشمه پیدایش جهان است و در حقیقت جهان تراوشی از علم و دانایی اوست ← خدا بدون نیاز به تفکر همه رموز هستی را می‌داند.
- علم خداوند «فعلی» و علم انسان «انفعالی» است.
  - «فعلی» ↓ علم خدا سازنده جهان است و بر آن چیره
  - «انفعالی» ↓ علم آدمی برآمده از حقایق جهان و برساخته از واقعیت‌های پیش ساخته جهان است.
- علم خداوند با بینش‌های فطری آدمی نیز همسو است.
- علم خداوند با صفاتی چون حکمت و بلند مرتبگی خداوند در پیوند است.
- مراتب علم خداوند
  - ۱- علم خدا به ذات خود
    - از صفات ذاتی خدا
    - یعنی خدا به حقیقت و کمالات خود (اسما و صفاتش) علم دارد.
    - علم او عین ذات اوست ← بی‌نهایت و مطلق و ازلی و ابدی
    - به بیان فلاسفه اسلامی ← خداوند عقل و عاقل و معقول است.
  - ۲- علم خدا به متن جهان با همه موجودات و پدیده‌ها
    - سرچشمه این علم (عل فعلی) ← علم خدا به ذات خویش (علم ذاتی)
    - منشأ موجودات، همان علم خداست که در مرتبه ذات او تحقق دارد.
    - خداوند هنگام آفرینش موجودات نیز به آنها علم دارد و این علم به نوعی با وجودشان درمی‌آمیزد.
  - این مراتب، جلوه‌های مختلفی از یک حقیقت‌اند ← علم همراه مخلوقات چیزی بر علم پیشین خدا نمی‌افزاید و یا تغییری در آن پدید نمی‌آورد.
  - صفاتی همچون سمیع (شنوا) و بصیر (بینا) ← مراتبی از علم خداوند
    - دانای به شنیدنی‌ها
    - آگاه به دیدنی‌ها

ب) قدرت خداوند

- از صفات ذاتی خدا
- بدین معناست که خدا هر کاری را بخواهد، بی‌هیچ مانعی انجام می‌دهد و اگر هم نخواهد بدان دست نمی‌یازد. تمام قدرت‌های عالم ظهور و بروزی از قدرت‌های اویند.
- مقایسه
  - قدرت در انسان به‌تدریج به دست می‌آید، می‌تواند کم و زیاد شود یا از بین برود.
  - قدرت خدا، قدرتی مطلق و کامل و در نهایت خویش است.
- فلاسفه اسلامی با تحلیل مفهوم وجوب و علت‌العلل، برهان‌های متعددی برای اثبات صفات کمالی خدا به دست داده‌اند. ← اگر خدا قادر مطلق نباشد اساساً نمی‌تواند واجب‌الوجود یا علت‌العمل باشد.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

ب) قدرت فراوند

- وَ لَوْ شَاءَ اللهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَ أَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ و اگر خدا می‌خواست، شنوایی و بینایی آنها را برمی‌گرفت، زیرا خداوند بر هر چیزی تواناست.
- قدرت خدا فراوان‌ترین است و سایر قدرت‌ها برآمده از خواست و اراده اوست.
- تنها خداست که می‌تواند آرزوهای آدمی را برآورد و او را به نیکبختی رساند.
- يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَ اللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ← این آیه برای اثبات اینکه مسیح (ع) خدا نیست، برناتوانی او در برابر خواست خدا تأکید می‌کند؛ یعنی او که نمی‌تواند از نابودی خود ممانعت کند، چگونه می‌تواند خدا باشد؟
- معجزات پیامبران ← تأکید بر قدرت و توانایی مطلق خدا
- وقایع خارق عادت و معجزه گونه ← هشدار به انسان برای توجه به قدرت خدا

ج) حکمت فراوند

- حکمت در لغت به معنی استواری
- حکیم کسی است که در نظر و عمل و اندیشه و رفتار، استوار و برحق باشد.
- عقلانیت و شایستگی هر عمل، بسته به آثار، پیامدها و اهداف آن است. ← عمل بی‌هدف یا کج هدف = غیرحکیمانه
- به‌دلیل بی‌پایانی و بیکرانی عمل خدا حکمت الوهی حکمتی است مطلق
- **دو موضوع مهم در مورد حکمت خدا**
  - احسن بودن نظام جهان آفرینش
  - هدفمندی و قانونمندی آن برای رسیدن به کمال نهایی
- حتی وقایعی که از نگاه آدمی نقص یا شر به نظر می‌رسند، در جای خود برحق و بر پایه رحمت الاهی‌اند.
- مهم‌ترین دغدغه انسان‌های معاصر ← معنادار بودن جهان و زندگی ← تنها در پرتو خداباوری و اعتقاد به حکمت بیکران او توجیه‌پذیر است.
- وَ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ← و همانا پروردگارت همه ایشان را در قیامت محشور خواهد کرد، زیرا او حکیم داناست ← سیر موجودات به سوی قیامت مقتضای حکمت و هدفمندی آفرینش دانسته شده

د) عدالت فراوند

- **مقدمه**
  - عدالت از صفات فعلی خداوند و ناظر بر چگونگی عمل و کنش خدا در جهان
  - مبحث عدل الاهی با مسأله حسن و قبح – در کلام اسلامی – پیوند خورده است.
  - حسن و قبح، ساختاری ارزش داوانه و اخلاقی ← عدالت از صفات اخلاقی خدا
  - مهم‌ترین گرایش‌های کلامی در مذاهب اسلامی برپایه بحث سر عدالت به‌عنوان صفت خدا تقسیم می‌شوند ← اشاعره، معتزله، امامیه
- **معناشناسی کلمه عدالت**
  - واژه عدل یا عدالت و برخی مشتقات آن همچون معادله، اعتدال و تعادل متضمن دو معنا
    - مساوات و برابری (یا تساوی)
    - انتظام، هماهنگی و همخوانی
  - برابری موردنظر در کلمه عدل از همه جنبه‌ها و جهات نبوده و به انتظام و هماهنگی و در واقع به «تناسب» باز می‌گردد.
  - «عدالت، قرار دادن هر چیز در جایگاه مناسب آن است.»
  - «عدالت آن است که حق هر صاحب حقی به او داده شود.»
    - لزوم متناسب بودن قابلیت‌ها و شایستگی‌ها با حقوق و فرصت‌ها و عطایاست.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

- پیشینه نزاع بر سر عدل الاهی

- معتزله و امامیه ← عدلیه (قائلان به عدل الهی)
- اشاعره در مقابل دو فرقه قبلی

- اما اشاعره به‌طور کلی منکر عدل‌الاهی نمی‌باشند بلکه در تفسیر چگونگی و ماهیت عدل الاهی اختلاف نظر دارند.

- دیدگاه «الاهیات پویشی» ← توجه اندیشمندان سایر ادیان (یهودیت و مسیحیت)
- تفاوت دیدگاه الاهی دانان و متکلمان مسلمان به موضع آنها در مسأله حسن و قبح باز می‌گردد ← آیا حسن و قبح کارها را می‌توان با عقل تشخیص داد یا اینکه تنها از راه شرع (و وحی) می‌توان به آن پی برد؟
- عدلیه حسن و قبح افعال را عقلی اما اشاعره آن را شرعی می‌دانند.
  - دیگر نمی‌توان بر پایه تحسین عقلی عدالت نتیجه گرفت خدا عادل است زیرا عقل نمی‌تواند به بهتری این صفت پی برد.
  - تشخیص عدالت به‌عنوان صفتی نیکو از سوی عقل ← می‌توان خدا را متصف به آن دانست
- اثبات حسن و قبح عقلی در علم کلام و فلسفه اخلاق + شواهد نقلی (قرآن و روایی) دالّ بر عدالت خدا ← اندیشمندان و الاهی دانان تنها در تفسیر عدالت متفق نیستند نه در اصل آن

- مراتب عدل الاهی

الف) تکوینی

۱- تناسب ساختار کلی جهان با اجزا و ویژگی‌های آنها و نیز سازگاری این دو (کل و جزء) با اهداف آفرینش

۲- تناسب و همخوانی ساختار وجودی هر موجود با جایگاه و مرتبه وجودی‌اش در جهان

۳- تناسب عطایای الاهی با ظرفیت‌ها، استعدادها و استحقاق‌های مخلوقات

۴- ایجاد شرایط و زمینه مناسب برای شکوفا شدن استعدادهای هر موجود و از سویی مواجهه با پدیده‌ها براساس اعمال و کنش‌های آنها

وَ هُوَ الَّذِی خَلَقَ السَّماوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ یُکَوِّرُ اللَّیْلَ عَلَی النَّهارِ وَ یُکَوِّرُ النَّهارَ عَلَی اللَّیْلِ وَ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ کُلٌّ یَجْرِی لِأَجَلٍ مُسَمًّی أَلا هُوَ الْعَزِیزُ الْغَفَّارُ

وَ خَلَقَ اللهُ السَّماوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَ لِتُجْزَی کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ وَ هُمْ لَایُظْلَمُونَ

۱) نظام آفرینش بر پایه حق است و مراد از حق بودن، هدفمند بودن جهان و عبث نبودن خلقت آن است.

۲) تناسب ساختار اجزای جهان با ویژگی‌های آنها و جایگاه هریک در نسبت با دیگری

۳) تناسب شرایط و قوانین حاکم بر جهان با ویژگی‌ها و قابلیت‌های موجود در هر بخش آن

همچنین از این آیه می‌توان دریافت که حتی نظام پاداش و جزای اخروی برای آدمیان، یکی از نتایج حق مداری و عدالت محوری نظام حاکم بر جهان است.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِی أَعْطَی کُلَّ شَیْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَی: [موسی] گفت: پروردگار ما خدایی است که به هر چیزی آفرینش در خور آن را داد و سپس آن را به سوی کمالش هدایت نمود.

از این آیه نیز چنین برمی‌آید که عطیه وجود، متناسب با ماهیت و خصلت‌های هر موجود بوده و خداوند شرایط راهیابی هر موجود را به سوی جایگاه شایسته خویش در نظام آفرینش فراهم ساخته است. از این‌رو، پیامدهای تکوینی اعمال و رفتار موجودات نیز متناسب با کنش‌های آنهاست که این خود گونه‌ای از نظام جزای تکوینی حاکم بر جهان را می‌نمایاند.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

- مراتب عدل الاهی

ب) تشریعی

- مراد، عملکرد مناسب و سازگار خداوند با حوزه قلمرو حیات تشریعی و اعتباری آدمی است که در دو زمینه بروز می‌یابد:
  - قلمرو قانون‌گذاری و تعیین حقوق و تکالیف آدمی
  - قلمرو جزای اعمال و نظام حاکم بر فرآیند پاداش و جزا
- عدل در قلمرو زندگی اجتماعی:
- شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ ٱلْمَلَائِكَةُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ قَائِماً بِالْقِسْطِ
- لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَ ٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ
- عدالت در پاداش و جزای اخروی: نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً

* نتیجه: تفاوت میان موجودات در نظام آفرینش نه تنها با عدالت تکوینی الاهی منافاتی ندارد بلکه دقیقاً با عدل الاهی همسوست. تفاوت‌های موجود در نظام حقوقی و قوانین تشریعی، در تفاوت موجودات (در قابلیت‌ها و امکانات) ریشه دارد و در نتیجه مطابق با عدالت تشریعی الاهی است.

- تفاوت با تبعیض یکی نمی‌باشد!
  - تبعیض ← عدم تناسب حقوق و عطایا و جزاها
  - تفاوت ← تناسب بین امور
- آموزه‌های اعتقادی همچون شفاعت و حبط و تکفیر اعمال در قیامت، در استحقاق‌های برآمده از عملکرد ارادی آدمیان ریشه داشته و به هیچ روی با عدل الاهی ناسازگار نیست.

ه) قضا و تقدیر الاهی در نظام آفرینش

- ناظر به صفات فعلی خداوند
- قضا و قدر با سرنوشت آدمی و در پی آن با جبر و اختیار در افعال انسان گره می‌خورد
- معانی لغوی
  - قضا
    - حکم کردن، به انجام رساندن، یکسره کردن، پایان یافتن
    - قضا و مشتقات آن، ناظر به گونه‌ای «تعیین» یا «تعیین بخشی»
      - ۱- قطعی و تخلف‌ناپذیر: قضا، قضاوت و قضیه
      - ۲- غیرقطعی و تخلف‌پذیر: اقتضا
    - قضا در لغت، تعیین یک وضعیت خاص از میان چند وضعیت ممکن برای یک پدیده است. آن هم به گونه‌ای قطعی و تخلف‌ناپذیر
  - قدر
    - قَدَر یا قَدْر به معنای اندازه
    - تقدیر یعنی به اندازه قرار دادن، به اندازه دانستن، به اندازه آفریدن
    - قدر و مشتقات آن در مواردی به کار می‌روند که نسبت خاصی بین اجزای یک پدیده با هم و یا میان اجزا و امور پیرامون، مورد نظر است.
    - مسأله مورد اهمیت در این نسبت، تناسب مقداری و یا کمّی اجزا با هم و یا با امور پیرامونی شیء می‌باشد.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

هـ) قضا و تقدیر الاهی در نظام آفرینش

- معنای اصطلاحی در بحث خداشناسی

- منظور ویژگی «قضایی» و «قدری» فعل و اراده خداوند در ایجاد و تدبیر مخلوقات و موجودات است.
- قضای الهی (حاکمیت «اصالت تعیّن») ← جهت‌دهی پدیده‌ها و موجودات در مسیری خاص به گونه‌ای قطعی و تخلف‌ناپذیر در قالب قوانین و سنن الاهی حاکم (حکم و فرمان قهری و تغییرناپذیر خدا که از مسیر رابطه علیت و ضرورت علّی رخ می‌نماید. «موَجَبیّت»)
- قوانین حاکم بر جهان تجلی قضای الاهی و نمود عینی آن است.
- تقدیر الاهی (حاکمیت «ریاضی‌مندی») ← طراحی و سامان‌دهی موجودات مطابق با نسبت‌های خاص بین آنها، به گونه‌ای که با تغییر این نسبت‌ها بی‌شک روند شکل‌گیری پدیده‌ها نیز دگرگون خواهد شد.
- بر پایه آموزه‌های قرآنی و روایی، تقدیر (اندازه‌مندی) و ساختار ریاضی، همه موجودات و پدیده‌ها (چه کمّی و چه کیفی) را دربرمی‌گیرد.
- نتیجه حکمت و اراده الاهی

- نسبت قضا و قدر با قانون علیت عمومی و مسأله جبر و اختیار

۱- قضا و قدر الاهی به هیچ روی با قانون علیت عمومی (و هیچ‌یک از قوانین حاکم بر رفتار پدیده‌ها) منافاتی ندارند، بلکه حتی نمودهایی از قضا و تقدیر الاهی‌اند.

... وَ خَلَقَ کُلَّ شَيٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدیراً

إِنَّما أَمْرُهُ إِذا أَرادَ شَیْئاً أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ ← قضای الاهی به نحوی همان اراده قطعی خداوند است.

لایَکُونَ إِلّا ما شاءَ اللهُ وَ أَراد قَدَّرَ وَ قَضی ← چیزی تحقق نمی‌یابد، مگر آنکه خداوند آن را اراده نموده و اندازه بخشیده و به قطع، فرمان تحقق آن را صادر کرده باشد.

۲- قضا و قدر الهی با اختیار آدمی منافاتی ندارد و بلکه آن را تثبیت می‌کند. آدمی موجودی مختار است که خود نتیجه فرمان و قضا و قدر الاهی است.

و) مهم‌ترین برهان‌های عقلی صفات کمال خداوند

۱- برهان «لِمّی» (پیشینی یا ما قبل تجربی) ← بدون استفاده از ویژگی‌های سایر موجودات، صفات خدا را اثبات می‌کنند و برای این منظور عموماً از اصلی‌ترین ویژگی‌های وجود خداوند - ضرورت و وجوب، بساطت و صرافت و علت‌العلل بودن - بهره می‌گیرند.

۲- برهان «انّی» (پَسینی یا مبتنی بر اطلاعات تجربی) ← بر پایه ویژگی‌های جهان آفرینش و موجودات، راه را برای یافتن صفات خدا هموار می‌کنند؛ مانند برهان نظم و هماهنگی حاکم بر جهان و پدیده‌ها

* وجه مشترک این برهان‌ها ← واجب‌الوجودی که علت نهایی سلسله علل آفرینش است، موجودی است بسیط الحقیقه و صرف‌الوجود که نمی‌توان هیچ فقدان و عدمی در او یافت و بی‌شک واجد همه صفات کمالی است.

* آیات الاهی موجود در جهان ← آیات آفاقی　آیات موجود در درون آدمی ← آیات انفسی

ز) مهم‌ترین چالش‌های پیش‌رو در بحث صفات

* یکی از دغدغه‌های اصلی، تبیین عقلانی باورها و آموزه‌های اعتقادی است که از اساسی‌ترین شرایط آن سازگاری منطقی و یا به بیانی نبود تعارض یا تناقض منطقی است.

۱- علم پیشین خداوند و اختیار انسان

- از چالش‌های مهم، ادعای تناقض منطقی بین اختیار آدمی از سویی و «علم مطلق ازلی و پیشین خداوند به جزئیات پدیده‌های جهان» از سوی دیگر است.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌رو در بحث صفات الوهی

۱- علم پیشین خداوند و اختیار انسان

- ژان پل سارتر ← نمی‌توان «خدای همه چیز دان» را پذیرفت. مقتضای علم پیشین خداوند به اینکه انسان در زمانی خاص، چنین رفتاری می‌کند، ضرورت تحقق آن رفتار است اما لازمه اختیار، «نفی ضرورت» و «ممکن بودن انجام یا ترک یک رفتار» است از این‌رو اختیار با فرض علم پیشین منتفی است.
- **پاسخ فیلسوفان الاهی به این اشکال:**

«هنگامی که علم مطلق خداوند به پدیده‌ای (همچون انتخاب انسان) در موقعیتی خاص تعلق یافته باشد، این علم دربرگیرنده تمامی جزئیات و ویژگی‌های آن پدیده خواهد بود و چون طبق فرض، یکی از ویژگی‌های فعل مذکور، اختیاری و انتخابی بودن آن است، علم خداوند نیز به عمل و فعل اختیاری انسان (با حفظ ویژگی اختیاری بودن آن) تعلق داشته است که این نه تنها با اختیار منافاتی ندارد، بلکه مستلزم آن نیز هست. به بیانی دیگر، ضرورت ناشی از علم پیشین خداوند برخاسته از ضرورت ناشی از انتخاب خود من است که با امکان انجام یا ترک عمل سازگاری منطقی دارد.

۲- قدرت فراگیر خداوند و «معمای قدرت»

- بر پایه این ادعا، تصور قدرت مطلق و نامتناهی برای خدا مستلزم تناقض منطقی است. اما مواردی وجود دارد که فرض قدرت مطلق در آنها غیرمنطقی است.
- **شکل کلی معمای قدرت**
  - ۱- اگر خداوند دارای قدرت مطلق باشد، این امر مستلزم تناقض منطقی است.
  - ۲- از آنجا که تناقض منطقی نشانه باطل بودن ایده متناقض است، تصور قدرت مطلق برای خداوند باطل است و مردود.
- **پاسخ فلاسفه الاهی به این اشکال**
  - مقصود از نامحدود و مطلق بودن قدرت خداوند «فراگیر بودن قدرت» او نسبت به پدیده‌هایی است که امکان تحقق داشته باشد، این در حالی است که پدیده مستلزم تناقض فاقد چنین امکانی است.
  - ⇦ مواردی که در معمای قدرت مطرح می‌شود اساساً خارج از حیطه قدرت الاهی بوده و عدم شمول قدرت نسبت به آن نقض بر نامحدود بودن قدرت مطلق نیست.
  - برای پیدایش یک پدیده یا موجود، وجود دو عامل ضروری است:
    - ۱) علت فاعلی ← تحقق بخش پدیده یا موجود
    - ۲) علت قابلی ← صلاحیت و قابلیتی که سبب می‌شود آن موجود شکل خاصی را بپذیرد.
  - عدم وجود عامل دوم ← تحقق نیافتن پدیده

۳- حکمت بیکران

- از نگاه آدمی، هر پدیده یا رخدادی که موجودیت انسان یا زمینه تکامل او را تهدید کند، شر به شمار می‌رود.
  - سیل و زلزله و آتشفشان
  - شرور اخلاقی ← جنگ و خشونت و ترور
  - شرور متافیزیکی ← تضادهایی که مانع پیدایش یا تکامل یک موجود می‌شود.

گفتار چهارم: سایر صفات الهی

ز) مهم‌ترین چالش‌های پیش‌رو در بحث صفات الوهی

۳- حکمت بیکران

- دو تقدیر در مورد مسأله شر
  - مسأله منطقی شر
  - مسأله قرینه‌ای شر ← موضوع مورد بحث ما
- مسأله قرینه‌ای شر ← وجود شر در جهان حاکی از «قرینه‌ای بر نقض» و بی‌برنامگی در بخشی از ساختار و طراحی جهان است و این ضعف با پذیرش خداوند که کامل‌ترین وجود است و بهترین جهان ممکن را پدید آورده سازگار نیست.
- پاسخ حکمای الاهی
  - ۱- شناخت و قضاوت درباره خیر تنها در پرتو وجود شر امکان‌پذیر است.
  - ۲- دستیابی به خیرهای بی‌شمار، در جهان تنها در سایه شرور موجود امکان می‌یابد:
    فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرا
  - ۳- برخی از شرور جنبه تنبیهی و بیدارگری دارند: نظیر بسیاری بلاهای آسمانی که بر اقوام گذشته (نوح و عاد و ثمود و لوط) فرود آمد.
  - ۴- راه حل مبتنی بر هماهنگی نهایی، به این معنا که همه چیز در نهایت نیکوست:
    این مسأله وقتی به تنهایی مورد نظر قرار می‌گیرد شر است اما در طرح کلی جهان در خدمت تحقق و شکل‌گیری وضعیتی خیر و نیکوست پس وجود شر ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.
  - ۵- رویکرد مبتنی بر پرورش روح
  - ۶- دفاعیه مبتنی بر اختیار:
    - ۱) وجود انسان مختار
    - ۲) لازمه اختیار ← وجود توان گزینش خیر و شرّ
    - ۳) وجود شر و شرایطی که انتخاب شر در آن صورت پذیرد.

* نتیجه: هیچ پدیده‌ای در جهان نابه‌جا، بی‌هدف و یا غیرعقلانی نیست و جهان به حکیمانه‌ترین شکل سامان یافته است.
- جهان سراسر آکنده از حکمت است، ولی تنها بخشی از آن برای آدمی معلوم و بسیاری نیز بر او پوشیده است که از آن به «حکمت مجهوله» تعبیر می‌شود. (نمونه قرآنی این محدودیت معرفتی ← داستان موسی و خضر)

فصل ۵: معادشناسی

گفتار اول: اعتقاد به زندگی پس از مرگ، بررسی چرایی و پیشینه آن

- اشاره به زندگی پس از مرگ با اصطلاحاتی چون

۱- فارسی ← جاودانگی، حیات جاودان، زندگی پس از مرگ
۲- عربی ← معاد، خُلود، بَعث
۳- انگلیسی ← eternity، survival، after life، resurrection

* جاودانگی، خلود و eternity ← زندگی پس از مرگ از حیث ایجابی و مثبت ← استمرار زندگی
- resurrection ← جنبه برخاستن انسان از قبر به منظور داوری

- ضرورت و اهمیت مبحث زندگی پس از مرگ

الف) زندگی پس از مرگ و اخلاق

- عقلانیت عملی، مبتنی بر عقلانیت نظری (دانسته‌های شخصی) ← هرچه دانسته‌ها در مورد یک موضوع کامل و دقیق‌تر ← تصمیم‌گیری نیز دقیق‌تر
- در کنار عوامل معرفتی که در حوزه عقلانیت نظری می‌گنجد، عوامل غیرمعرفتی همچون صفات نفسانی پسندیده یا ناپسند نیز در تصمیم‌گیری‌ها دخیل‌اند.
- از واقعیت‌های وجودی انسان ← لذت گروی و رنج گریزی

↓ تلاش دین در این جهت شاملِ : نعمت‌های اخروی و تشویق برای رسیدن به آنها + عذاب اخروی و هشدار برای در نیفتادن در آن

ب) زندگی پس از مرگ و معناداری زندگی

- آلبوکامو ← عدم اعتقاد به زندگی پس از مرگ ——اما——← پذیرفته است که زندگی بدون وجود حیات پس از مرگ بی‌معنی است ← انسان پوچ
- باور به زندگی پس از مرگ ← زدودن این پوچی
- کیفیت زندگی پس از مرگ ← در قالب ثواب و عقاب و نزدیکی به خدا و فرشتگان

↓ معنا یافتن زندگی این جهان که زمینه‌ساز سعادت یا شقاوت ابدی اوست ← در ارتباط با اعمال دنیوی

گفتار اول: اعتقاد به زندگی پس از مرگ، بررسی چرایی و پیشینه آن

- اعتقاد به جاودانگی در تمدن‌های مختلف

۱- مصر باستان
- مهم‌ترین ویژگی این تمدن ← اعتقاد به زندگی پس از مرگ
- اوزیریس (از خدایان مصر) به دست برادر کوچک‌ترش (سِت) که خدای پلیدی است کشته می‌شود ← توسط خواهرش (ایزیس) زنده شده و به خدای جهان مردگان بدل می‌گردد.
- سه مورد ضروری برای حیات ← «آخ»، «با» و «کا» ← از همه مهم‌تر
ممکن بودن زندگی پس از مـرگ ← با رفتن «کا» بدن از هم می‌پاشد ← مشروط به حفـظ بـدن پـس از مرگ و ارتباط آن با «کا»
- مراسم مومیایی (گاه تا ۷۰ روز طول می‌کشد) برای حفظ بدن و استمرار زندگی پس از مرگ
- ایجاد سوراخی در قبر و قرار دادن غذا و آب در آن ← ورود و خروج «کا» و استفاده از غذاها ← دلیل تداوم زندگی انسان پس از مرگ

۲- بین‌النهرین
- آدمی پس از مرگ به دوزخی در زیرزمین به نام «آرالو» می‌رود که در تصرف ایزد بانویی به نام «ارشیکگال» است.
- اسطوره‌هایی چون «ایشتر» و «گیلگمش» ← باور به زندگی پس از مرگ

۳- ایران باستان
- برجسته در آیین زرتشت
- تمایز بدن مادی با «خود» (غیرمادی)
- «خود» یا «اُوروان» بسته به اعمال دنیوی در بهشت نـور (گروتمـان) یـا دوزخ (دوژانـک) خواهد بود.
- تصویر ملکوتی اوروان ← «دئی‌نا» ← بر پایه اعمال فرد به شکلی که زیبا یا نازیباست.
- پل چینوت زردشت = پل صراط اسلام
- کتاب ارداویرف‌نامه ← توصیف‌گر سفر به آخرت

۴- هند باستان
- آیین هندو: انسان موجودی دوگانه ← خود یا «آتمَن» اصـل نیـامرای آدمـی ← ورود از بدنی به بدن دیگر براساس اعمال آدمی ← سرانجام نایل شدن به درجه وحدت با برهمن و جاودانگی
- آیین بودایی: اعتقاد به جاودانگی با نظریه تولد مجدد: ← مرگ ← زنده شدن در قالب دیگر ← دست یافتن به «نیروانا» یا جهان سکوت و جاودانگی
- اتحاد با برهمن یا وصول به نیروانا در گرو انجام اعمال نیکو

۵- دیگر تمدن‌های قدیمی
- **چین**
- از هزار سال قبل میلاد ← قرار دادن غذا و ابزار در قبر برای استفاده در زندگی پس از مرگ
- «اکسیر جوانی» ← میل به جاودانگی دنیوی
- **ژاپن**
- ازدواج الهه «ایزانگی» و «ایزانامی» ← تولد آخرین فرزندشـان (خـدای آتـش) ← مـرگ ایزانامی ← ورود به جهان زیرین «یومی» (= سرزمین تاریکی) + ادامه دادن به حیات خود
- مرگ‌های غیرطبیعی (سیل و قتل) ← کینه جو شدن روح شخص مرده و آزار مردم

گفتار اول: اعتقاد به زندگی پس از مرگ، بررسی چرایی و پیشینه آن

- اعتقاد به جاودانگی در تمدن‌های مختلف

۵- دیگر تمدن‌های قدیمی

- **یونان**
  - باور به روح در آیین اُرفه‌ای (شکل عرفانی شر، آیین‌های مربوط به دیونیسوس (فرزند زئوس))
  - عبارت‌هایی برای راهنمای مرده در لوح قبر ← اعتقاد به بقای روح
  - کتاب هرودت، داستان آریستئاس ← ادامه زندگی پس از مرگ
  - اودیسه هومر ← ارتباط انسان با مردگان
- **آفریقا**
  - برخی نیاکان جاودانه‌اند و به همین علت پس از مرگ مورد پرستش قرار می‌گیرند.
  - باور به ارواح آزاردهنده و زندگی پس از مرگ در افسانه‌هایشان
- **سرخ‌پوستان آمریکا**
  - انسان‌های خوب ← راه یافتن به منزلگاه شرقی (باغ‌های خدایان)
  - بدکاران ← راه یافتن به قلمرو شمالی (سرزمین تاریکی)
  - اعتقاد به روح

گفتار دوم: دلایل زندگی پس از مرگ

الف) دلایل فلسفی

- مهم‌ترین امر ← اثبات تجرد نفس ← امکان زندگی پس از مرگ
- شاخه‌ای از فلسفه به نام «فلسفه ذهن» ← امکان طرح دقیق‌تر استدلال فلسفی
- ابن سینا ← «انسان معلق» ← هر انسان بجز بدن خود، هویتی دارد مجرد و مجزای از بدن
- تقریر جدید این استدلال ← علم انسان به حالت‌های ذهنی خود (درد و لذت و ادراکات)، بی‌واسطه و از منظر اول شخص (من) می‌باشد اما علم او به دیگر پدیده‌ها با واسطه و از منظر سوم شخص (او یا آن)

ب) دلایل تجربی

- تأکید بر پدیده‌های روان‌شناختی مثل تجربه اخراج نفس از بدن (خَلع) و تجربه نزدیک مرگ
- ویژگی کلی افرادی که چنین تجربیاتی داشتند: احساس خارج شدن از بدن و پرواز بالای آن/ شنیدن صدایی بلند در شروع ادراکات بعدی/ احساس کشیده شدن روح به داخل تونلی تاریک/ ورود به عالمی نورانی و روشن/ دیدار با دوستان و فامیل‌های از دنیا رفته/ رویارویی با موجودی نورانی با جذابیت بالا/ نزدیک شدن به مرز حیات دنیوی و اخروی
- این تجربه‌ها را می‌توان در میان پیروان تمام ادیان ابراهیمی یافت و بسیار یقینی بوده و توهم نیستند.
- تجربه این ادراکات ← نگرش جدید نسبت به زندگی دنیوی (عدم هراس از مرگ، زندگی دنیوی پلی برای رسیدن به زندگی اخروی و کوشش برای سعادت اخروی)
- گویای این امر است که با مرگ بدن، حقیقتی باقی می‌ماند که دارای ادراک است و زمینه‌ساز زندگی پسین آدمی

ج) دلایل کلامی

- وجود خداوند و صفات او (چون قدرت، رحمت، علم، عدالت)
- براساس صفت عدالت ← دنیا به دلیل محدودیت، ظرفیت پاداش نیکان و عقاب بدان را ندارد.
  ← لزوم وجود جهان دیگری که امکان جزا و پاداش آدمیان را فراهم آورد.

گفتار دوم: دلایل زندگی پس از مرگ

د) رویکردی دیگر به زندگی پس از مرگ

- **رویکرد پذیرش فطرت (وجود میل به جاودانگی بهترین دلیل برای واقع نما بودن این... و زندگی پس از مرگ است.**
  - در سنت الاهیات مسیحی نزد افرادی چون کالوَن
  - در دوران معاصر نزد کسانی چون پلانتینگا و گاتینگ
  - در سنت الاهیات اسلامی ← علامه مجلسی و شهید مطهری
- دیدگاه اسلامی: اگر خداوند آدمی را آفریده تا با انجام اعمال صالح دیگر بار بـه او نزدیـ... گردد، بی‌گمان قوای ادراکی انسان را به گونه‌ای می‌آفرینند که شناخت خداونـد و حقا... اصلی دینی برایش ممکن باشد. در واقع هیچ جامعه و فرهنگ و تمدنی را نمی‌یـابیم ک... نوعی شناخت از خدا و میل به جاودانگی در آنها دیده نشود.

گفتار سوم: نقد و بررسی نظریه تناسخ

- باور به تناسخ در ادیان شرقی و برخی فرقه‌های متأثر از ایـن ادیـان در میـان مسـلمانان، مسـیحیان و یهودیـان (همچ... دُروزی‌ها در لبنان)
- **تعریف:** روح آدمی پس از مرگ وارد بدن دیگری می‌شود و به حیات خود ادامه می‌دهد.
  - بسته به اعمال دنیوی فرد
    - انسان‌های بدکار ← بدن بدکاران و حیوانات
    - نیکوکاران ← بدن والامقامات
  - ↓ مقبول واقع شدن زندگی طبقاتی
- انتقال روح از یک بدن بر بدن دیگر تا آنجا ادامه می‌یابد که فرد تمام گناهانش پاک شود و بدین ترتیب از چرخـه تناسـ... نجات یابد.
- نظریه تناسخ ثواب و عقاب را **دنیوی** می‌داند.

- «دلایل فراوان شناختی» در اثبات تناسخ

۱- احساس آشنایی: احساس آشنایی قبلی با چیزی یا جایی که برای اولین بار می‌بینیم ← وجود زندگی پیشین

۲- خواب: روبرو شدن با پدیده‌های پیش از زمان کنونی یا حوادث تاریخی که قبل از حیات فرد روی داد ← فر... در زندگی پیشین با این پدیده‌ها در ارتباط بوده.

۳- واسطه‌ها: افرادی که ادعا می‌کنند می‌توانند با ارواح ارتباط یابند:
- مراحل ← فرو رفتن در خواب ← تنفس تند می‌شود ← صداهای خاص از آنهـا شـنیده مـی‌شـود ← جملات معنادار ← صدای متفاوت با صدای خود فرد ← تسـلط روح مـرده بـر بـدن واسـطه ← بیان... پاسخ‌هایی از طریق واسطه ← هر نفس دارای بدن‌های متعدد است و جدایی روح از بدن نـه بـه معنای... مرگ بلکه به معنای برگزیدن بدن جدیدی است.
- به روحی که ظاهراً احضار شده، «کنترل» گویند.

۴- ارتباط پس از مرگ (ADC): اغلب در فاصله نزدیکی پس از مرگ ناگهانی فردی که مورد علاقه است.

- تظاهرات متفاوت
- احساس حضور یک شخص
- شنیدن صدای فرد
- احساس لمس بدنی
- دیدار در خواب

گفتار سوم: نقد و بررسی نظریه تناسخ

- نقد «دلایل فراوان شناختی» در اثبات تناسخ

- **جنبه‌های فیزیکی**
- خاموش روشن شدن چراغ یا تلویزیون یا تماس تلفنی

۵- خاطرات از زندگی پیشین: ادعای برخی در مورد داشتن خاطرات از زندگی پیشین که در قالب بدنی دیگر بود.

۱- نقد استدلال مبتنی بر احساس آشنایی

- تلقی **تبیین** به دست آمده از احساس آشنایی، به‌عنوان مؤید تناسخ (نه خود احساس!)
- زمانی اثبات‌کننده است که یا تبیین دیگری از پدیده ممکن نباشد و یا بهترین تبیین‌های دیگر باشد.
- **وجود تبیین‌های دیگر این احساس**
  - ۱- انسان‌ها همگی در عالم ذر از صلب آدم (ع) آمده و در آنجا با هم آشنا شده‌اند.
  - ۲- براساس تبیینی تجربی، گاه سرعت انتقال اطلاعات حسی به ذهن سریع‌تر از سرعت دسترسی ذهن به آن اطلاعات است ← وقتی ذهن به آن اطلاعات دست می‌یابد، آنها را در حافظه موجود قلمداد می‌کند.
  - ۳- همه افراد گاه دچار خطای حافظه می‌شوند.

۲- نقد استدلال مبتنی بر خواب

- **وجود تبیین‌های دیگر این موضوع**
  - ۱- مشاهده پدیده‌های تاریخی در خواب را می‌توان بر پایه حرکت در زمان تبیین کرد.
  - ۲- تبیین این خواب‌ها از طریق اتصال نفس با عالم متوسط (میان عالم ماده و عالم عقول)
- عالم متوسط از دیدگاه فیلسوفان مسلمان ← عالم مُثُل معلّقه ← فاقد جرم اما دارای دیگر ویژگی‌های عالم مادی همچون زنگ و شکل
- استناد به پدیده OBE (out of body expenence)
- اثبات این عالم ← فردا ادعا می‌کند روح از بدنش جدا شده و با عالم لطیفی مرتبط گشته. روح خود را با همان ویژگی‌های بدن مادی اما بدون جرم مشاهده می‌کند.

۳- نقد استدلال مبتنی بر واسطه‌ها

- **دلایل عدم پذیرش**
  - ۱- ارتباط با ارواح امری پذیرفتنی است اما نمی‌توان ارتباط واسطه‌ها با ارواح را به سادگی پذیرفت. زیرا گاه برخی افراد دو یا چند شخصیتی می‌باشند. ← حداقل یکی از شخصیت‌های ثانوی در مقایسه با اولی دارای حالتی کودکانه و حسادت به اولی و حتی خصومت ← فردگرایی قوی در ثانوی و دلنشین و جذاب بودن آن ← «کنترل»های مربوط به زمان‌ها و سنّت‌های اجتماعی متفاوت، ادعاهایی متفاوت دارند که متناسب با مکان و زمان آن‌هاست.
  - ۲- «اندیشه خوانی»
    - مثال: فردی به نام سول می‌پنداشت دوستش دیویس در جنگ کشته شده و در تمام جلسات خود با خانم کوپر، تحت تأثیر او قرار داشت. زیرا خانم کوپر دقیقاً همانند دیویس سخن می‌گفت و سول این مورد را احساس روح دیویس قلمداد می‌کرد اما بعداً معلوم شد که دیویس زنده است ← دلیل درستی اطلاعات ذکر شده توسط خانم کوپر: نوعی اندیشه‌خوانی (تله‌پاتی) میان او و دیویس
    - در کتاب فلسفه جان هیک، دو نفر شخصیت کاملاً خیالی را در ذهن خود ایجاد و داستانی خیالی در مورد او را می‌پرورانند ← نزد واسطه‌ای می‌روند و از وی طلب احضار روح را می‌کنند. ← واسطه همان ذهنیات خیالی و ساختگی آن دو نفر را بیان می‌کند.
  - ۳- نمونه‌های خلاف عقیده تناسخ نیز در گفت و گوی واسطه‌ها با ارواح گزارش شد.

گفتار سوم: نقد و بررسی نظریه تناسخ

- نقد «دلایل فراوان شناختی» در اثبات تناسخ

۴- نقد استدلال مبتنی بر ارتباط پس از مرگ

- شمار گزارش‌هایی که در آن فرد فوت شده خود را در بهشت یا دوزخ دانسته بسیار بیشتر است بنابراین یا باید نظریه عذاب و سعادت اخروی را نظریه برتر بدانیم یا با تکیه بر این پدیده فرا شناختی، درباره چگونگی زندگی پس از مرگ هیچ نگوییم.

۵- نقد استدلال مبتنی بر خاطرات از زندگی پشین

- **چه بسا افرادی که به دروغ چنین ادعایی دارند**
  - ۱- با خواندن مطالبی از گذشته
  - ۲- سندرم حافظه خطا (عدم توانایی برای افتراق بین حافظه واقعی و توهمی) ← بسیار افراد در حال هیپنوتیزم بیان می‌کنند که شخص واحدی (مثلاً کلئوپاترا) بوده‌اند.

* **جمع‌بندی:** در کتاب‌های ادیان ابراهیمی به تناسخ اشاره‌ای نشده و دیدگاه مطرح در باب زندگی پس از مرگ همان نظریه برزخ و زندگی اخروی است.

- همچنین تناسخ با حکمت الاهی ناسازگار است زیرا خدا می‌توانست زندگی فرد را به حدی طولانی کند که پاک شدن روحش در یک زندگی حاصل شود نه در حیات‌های دیگر

گفتار چهارم: چگونگی زندگی پس از مرگ

الف) جاودانگی در پرتو بدن مادی

- وجود بدن برای حیات بعدی انسان در قیامت ضروری
- پس از مرگ تا زمان قیامت، انسان حیاتی ندارد و با ظهور قیامت بدن دیگر بار زنده می‌شود و حیاتی جدید می‌یابد
- نفس مجرد در این نظریه جایگاهی ندارد.
- **دو دسته طرفدار**
  - ۱- خداوند تمام اجزای پراکنده بدن شخص مرده را در قیامت گرد می‌آورد ← مهم‌ترین مشکل وارد بر آن شبهه آکل و مأکول
  - ۲- تنها برخی از اجزای بدن (اجزای اصلی) در قیامت گردآوری می‌شود و بقیه اجزا اموری است که خدا به اجزای اصلی پیوند می‌دهد. ← اجزای اصلی بدن انسان کدام است؟ تنها خدا می‌داند!
- مهم‌ترین اشکال هر دو نظریه ← وجود فاصله میان مرگ دنیوی و حیات مجدد

* بر پایه آیات قرآن، انسان پس از مرگ تا قیامت دارای حیات برزخی است.

- نظریه «بدل» ← نظریه جان هیک ← حصول بدنی کاملاً جدید در قیامت
  ↓
  پس از مرگ خدا حافظه انسان را در بدن جدیدی در قیامت قرار می‌دهد ← شخصیت انسان ناشی از حافظه
- مهم‌ترین کارکرد این نظریه ← دفع استبعاد از امکان حیات اخروی

ب) جاودانگی در پرتو بدن مثالی

- در درون بدن آدمی موجود دیگری با ویژگی‌های بدن و البته بدون ماده و جرم وجود دارد که بدن مثالی نامیده می‌شود.
  ↓
  نسخه حقیقی هر انسان که به هنگام مرگ از بدن مادی جدا می‌شود و در جهانی متناسب با خود به حیاتش ادامه می‌دهد.
- **بهتر از نظریه قبلی اما دارای ۲ اشکال**
  - بدون جایگاه بودن نفس مجرد
  - کنار نهادن وجود بدن که در ادیان ابراهیمی برای زندگی اخروی امری ضروری است.

گفتار چهارم: چگونگی زندگی پس از مرگ

ج) جاودانگی در پرتو نفس مجرد

- دو گروه
  - ۱- مجرد بودن نفس محدود به قوه عقل (قوه‌ی حس و خیال امور مادی موجود در بدن است که نفس مجرد (عقل) از طریق ارتباط با بدن واجد آنها می‌شود). نفس برای رسیدن به مرتبه عقلی به بدن نیاز دارد اما پس از رسیدن، در درک امور عقلانی نیازمند بدن نمی‌باشد.
    - مرگ ← باقی ماندن قوه عقل ← لذت‌ها و عذاب‌های اخروی فقط عقلانی‌اند.
  - ۲- مجرد بودن نفس شامل تمام قوای انسان اعم از عقل و حس و خیال ← فارابی و **ملاصدرا** ← هنگامی‌که نفس به حدی از کمالات رسید که دیگر به بدن نیاز نداشت آن را رها می‌کند و مرگ اتفاق می‌افتد.
    - این نفس قوی کار کردهای عقلانی، خیالی و حسی دارد با این تفاوت که قوه خیال کارکرد قوه حس را نیز برعهده می‌گیرد.
    - او معتقد است هر فرد در دنیا مطابق با اعمال و افکارش نفس خود را می‌سازد و بدان شکل می‌دهد (مطابق با ملکات کسب شده)
      - ملکات پست ← صورت‌هایی چون مار، عقرب و آتش ← موجب عذاب
      - ملکات ارزشمند ← موجب لذت

د) جاودانگی در پرتو نفس مجرد و بدن

- دو مرحله زندگی پس از مرگ: ۱- «برزخ»، ۲- مرحله برانگیختگی بدن که آغاز قیامت کبراست.
- دیدگاه ملاصدرا در مورد حیات برزخی پذیرفتنی اما به‌دلیل کنار نهادن بدن مادی، درخصوص قیامت کارکردی ندارد.
- **این نظریه در میان**
  - متکلمان مسلمان ← ابن سینا، خواجه نصیر طوسی، غزالی
  - متألهان مسیحی ← آگوستین و آکوئیناس
- جدا شدن نفس از بدن هنگام مرگ ← با توجه به اعمال دنیوی، برخورداری از نعمت یا عذاب در حیات برزخی ← قیامت ← برانگیخته شدن اجزای اصلی بدن دنیوی با اجزای دیگری که خدا پیوندشان می‌دهد ← وارد شدن نفس با تعلق به این بدن در عذاب یا نعمت حقیقی
- وضعیت انسان در حالت برزخ ← مانند حالت انسان به خواب رفته
- **درستی این نظریه با توجه به چند نکته**
  - ۱- نقش مهم بدن در کارکردهای انسان با توجه به پیشرفت‌های علمی درخصوص عصب‌شناسی
  - ۲- ممکن بودن بازسازی بدن حتی با داشتن یک سلول
  - ۳- پیشرفت‌های علم فیزیک ← وجود جهان‌های متعدد و حرکت از یک جهان به جهان دیگر

گفتار پنجم: اشکالات وارد بر زندگی پس از مرگ

الف) شبهه مِثلیّت

- آیا بدن جدید شبیه و مانند بدن قبلی است یا عین آن؟ چون‌که برای تحقق عذاب و نعمت الاهی نیازمند همان بدن قبل هستیم نه مثل آن.
- **پاسخ** ← بدنی که در قیامت ایجاد می‌شود، مِثل بدن قبلی است چون بدن قبلی نابود شده، برای تحقق زندگی آن جهانی، هم بدن مدخلیت دارد و هم نفس مجرد.
- نفس هویتی تغییرناپذیر است و حافظ هویت آدمی نفس اوست که در زندگی اخروی نیز نقش اساسی دارد.

ب) شبهه آکل و مأکول

- از قدیمی‌ترین اشکالات وارد بر زندگی پس از مرگ
- **دو تقدیر:**
۱- با مرگ فرد، بدنش غذای حیوانات می‌شود و آن حیوانات نیز می‌میرند و به خاک تبدیل می‌شوند. معلوم نمی‌شود اجزای بدن فرد مرده کجا و چگونه بوده است. پس خدا چگونه می‌تواند بدن را دیگر بار برانگیزاند؟
۲- اجزای بدن انسان پس از خاک شدن وارد گیاهان یا بدن حیوانات دیگر شده و با خورده شدن توسط انسان‌ها وارد بدن انسانی دیگر شده و اجزای بدن انسان دوم را تشکیل می‌دهد. در قیامت چه روی می‌دهد؟
- اگر فرد اول مؤمن و فرد دوم کافر باشد، در قیامت اجزای وارد شده به بدن دوم برخوردار از پاداش یا گرفتار عذاب؟
- **پاسخ** ← در این اشکال، تمام هویت آدمی بدن او دانسته شده در حالی که گفتیم خدا با یک ... می‌تواند بدن انسان را بازسازی نماید و با تعلق یافتن نفس به بدن، زندگی اخروی تحقق یابد.

ج) شبهه مکان

- از اشکالات دیرین در مورد زندگی پس از مرگ ← مکان بهشت و جهنم
- در نظام بطلمیوسی، عالم متشکل از افلاکی کروی (شبیه به شیشه‌ای شفاف) که هریک داخل دیگری قرار گرفته و در مرکز آن زمین به‌صورت ماده‌ای مسطح وجود دارد ← با این تصور بهشت و جهنم در این جهان محقق نمی‌گردد و تحقق آن در خارج از این گوی‌های کروی نیز محال است.
- **پاسخ** ← فیلسوفان قدیم در برابر این اشکال از اعتقاد به معاد جسمانی دست می‌شستند و یا تنها نظریه معاد روحانی را می‌پذیرفتند.
- اما می‌دانیم که هنوز هم درخصوص متناهی یا نامتناهی بودن جهان نظریات گوناگونی وجود دارد و سخن گفتن از جایگاه بهشت و جهنم و اشکال به مکان آنها در چنین عالم وسیعی، بی‌معنا می‌نماید.

سؤالات برگزیده آزمون‌های سال‌های گذشته

سخن مولف: با توجه به تغییر منبع این درس و اینکه مطالب به کلی تغییر کرده و تا به الان آزمون علوم پایه‌ای بر مبنای این رفرنس برگزار نشده، صرفاً یک سری سؤالات کمی مرتبط(!) با رفرنس جدید رو از آزمون‌های اخیر براتون گذاشتم و جواب‌هاشون رو هم براساس همون کتاب قبلی و آزمون‌های علوم پایه مشخص کردم.

۱. در آیه شریفه‌ی «ثم سواء و نفخ فیه من روحه» اضافه‌شدن روح به خداوند گواه چیست؟ *(اسفند ۹۷- شیراز)*

الف) عدم ترکیب روح ب) شرافت روح ج) ثبات و عدم تکامل روح د) تجرد روح

پاسخ: در این آیه روح انسان به خداوند نسبت داده می‌شود که به معنی شرافت و منزلت برتر آن است «اضافه تشریفی».

پاسخ: ب)

۲. «وقتی در خودمان دقت کنیم، در می‌یابیم که وجود (من) امری بسیط و غیر قابل تقسیم است. درصورتی که اساسی ترین خاصیت اجسام، انقسام‌پذیری است». این گزاره چه امری را اثبات می‌کند؟ *(انک‌آزمون پزشکی- شهریور ۹۹ و اسفند ۹۹ و میان‌دوره - فرداد ۱۴۰۰)*

الف) برتری روح بر جسم ب) الهی بودن روح ج) جاودانگی روح د) غیرمادی بودن روح

پاسخ: گزاره فوق از دلایل متعددی است که فیلسوفان جهت اثبات غیرمادی بودن روح استفاده می‌کنند.

پاسخ: د)

۳. گزاره «عدالت خوب است» مربوط به کدامیک از ابعاد ادراکی و گرایشی انسان است؟ *(اسفند ۹۷- مشهد)*

الف) ادراک نظری ب) ادراک عملی ج) گرایش انسانی د) علم حضوری

پاسخ: بررسی اعمال انسان از نظر خوب یا بد بودن و بایدها یا نبایدها در حوزه ادراک عملی است.

پاسخ: ب)

۴. «تصدیق قلبی، اقرار زبانی، عمل به ارکان» تعریف کدام گزینه است؟ *(علوم پایه ریفرم - شهریور ۱۴۰۰)*

الف) اسلام ب) تقوی ج) ایمان د) توکل

پاسخ: ایمان مصدر باب إفعال و از ریشه امن (امنیت یافتن) است که به معنای جای‌گیر شدن اعتقاد در قلب، یا تصدیق چیزی با اطمینان و نیز وثوق به چیزی یا کسی است که در هر دو معنا، **مفهوم ایمنی** در کار است. شخص باایمان، چنان دلگرمی و اطمینان دارد که هرگز در اعتقاد خویش شک و تردید نمی‌کند و به تعبیری *از شک و تردید ایمن است*. از حضرت رضا (ع) در باب تعریف ایمان نقل شده است: «*ایمان، تصدیق قلبی و اقرار زبانی و عمل به ارکان و اعضاء است*».

پاسخ: ج)

۵. از دیدگاه اسلام رابطه‌ی ایمان با شناخت و معرفت چیست؟ *(شهریور ۹۷- زنجان)*

الف) هرگز ایمان و معرفت با یکدیگر سازگاری ندارند. ب) هر دو با هم حاصل می‌شوند و معنا پیدا می‌کنند.

ج) ایمان مقدم بر معرفت است. د) ایمان مبتنی بر شناخت و معرفت است.

پاسخ: براساس دیدگاه اسلام، ایمان مبتنی بر شناخت است اما الزاماً هر کس که علم دارد، ایمان ندارد. ایمان بدون شناخت فاقد ارزش و معنی است.

پاسخ: د)

۶. در رابطه ایمان و معرفت، کدام گزاره نادرست است؟ (تک‌آزمون پزشکی...

الف) ایمان مبتنی بر علم و معرفت است. ب) اقتضای علم و معرفت، ایمان است.

ج) ایمان دینی در تضاد با علم قطعی نیست. د) ایمان دینی در تضاد با عقل نیست.

پاسخ: مطابق قرآن ایمان مبتنی بر معرفت و علم است ولی الزامی نیست که اگر علم وجود داشته باشد ایمان نیز ضرورتاً وجود پیدا...

پاسخ: ب)

۷. این استدلال که «ملاک و معیار نیازمندی یک موجود به موجود دیگر، فقر وجودی اوست» اشاره به کدام برهان دارد؟ (تک‌آزمون میان‌دوره...

الف) برهان تمانع ب) برهان علیت ج) برهان نظم د) برهان فطرت

پاسخ: این عبارت بیانگر برهان علیت است. براساس برهان علیت مجموعه جهان از یک مبدا سرچشمه می‌گیرد و در سیر تکاملی با وجود واسطه‌ها به سوی همان مقصد باز می‌گردد.

پاسخ: ب)

۸. سابقه‌ی یا لاحقه نیستی، از نشانه‌های کدام گزینه است؟ (علوم پایه...

الف) علت ناقصه ب) علت تامه ج) قدیم بودن د) معلولیت

پاسخ: موجودی که محدودیت زمانی و مکانی دارد، حتماً فقر وجودی دارد و در نتیجه معلول خواهد بود؛ زیرا سابقه نیستی دارد... لاحقه‌ی نیستی.

پاسخ: د)

۹. مفاد برهان علیت چیست؟ (اسفند ۹۹ و میان‌دوره فرداد ۱۴۰۰ ـ کن...

الف) هر موجودی علتی دارد. ب) هر معلولی علتی دارد.

ج) هر علتی، معلول علتی دیگر است. د) هر معلولی علت معلول دیگری است.

پاسخ: اصل علیت بیان می‌دارد که هر موجود وابسته‌ای نیازمند علت است و به عبارتی «هر معلولی علتی دارد.»

پاسخ: ب)

۱۰. کدام آیه، از جمله آیاتی است که اهل تشبیه، برای اثبات رأی و نظر خود، بدان استناد می‌کنند؟ (شهریور ۹۸ – کلاسیک اصفه...

الف) سجانه و تعالی عمّا یصفون ب) لیس کمثله شیء

ج) جاء ربک د) لا تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار

پاسخ: اهل تشبیه با اشاره به آیاتی مانند آیه ذکر شده در صورت سؤال، برای خدا جسم در نظر می‌گیرند. اما اگر این آیات در پر... آیات محکم معنا شوند، می‌توان فهمید که این تفکر درست نیست.

پاسخ: ج)

۱۱. حلول و حیات جزء کدام دسته از صفات خداوند محسوب می‌شود؟ (شهریور ۹۷ – ریفرم)

الف) ثبوتی، سلبی ب) سلبی، ثبوتی ج) ثبوتی، ثبوتی د) سلبی، سلبی

پاسخ: حلول نشانه نقص و نیازمندی است. لذا باید از خداوند سلب شود. حیات نشانه کمال است. لذا به خدا نسبت داده می‌شود.

پاسخ: ب)

۱۲. صفاتی مانند بینایی و شنوایی خداوند به کدام صفت برمی‌گردد؟ (شهریور ۱۴۰۰ – ریفرم)

الف) علم ب) قدرت ج) حیات د) حکمت

پاسخ: بینایی و شنوایی یا سمیع و بصیر بودن خدا به علم او برمی‌گردد، زیرا معنای سمیع و بصیر بودن چیزی جز علم به مسموعات و مبصرات نمی‌باشد.

پاسخ: الف)

۱۳. اگر انسان بداند خداوند به همه‌ی کارهای او آگاه است و گفته‌هایش شنیده و کارهایش دیده می‌شود، همه‌ی موارد زیر حاصل می‌شود، بجز: *(شهریور ۱۴۰۰ - کشوری)*

الف) اقدام به کارهای نیک بیشتری می‌کند. ب) از گناهان اجتناب می‌ورزد.

ج) احساس ترس و تنهایی می‌کند. د) در مقابل مشکلات استقامت می‌کند.

پاسخ: انسان با آگاهی از علم خداوند به احوالش احساس ترس و تنهایی نمی‌کند.

پاسخ: ج)

۱۴. گستره‌ی قدرت الهی، عام، مطلق و نامحدود است؛ لذا به .... تعلق می‌گیرد؟ *(شهریور ۱۴۰۰ - کشوری)*

الف) امور ممکن ب) امور محال ذاتی

ج) امور محال عقلی د) همه‌ی امور، چه ممکن و چه محال

پاسخ: قدرت خداوند به اموری تعلق می‌گیرد که امکان تحقق دارند.

پاسخ: الف)

۱۵. کدام صفت خداوند اقتضا می‌کند که هم پیامبرانی را برای هدایت انسان‌ها برگزینند و هم عالم دیگری برای کیفر و پاداش بندگان برپا کند؟ *(شهریور ۱۴۰۰ و میان‌دوره دی ۹۹- کشوری)*

الف) حکمت ب) عدالت ج) ربوبیت د) الوهیت

پاسخ: صفت حکمت و هدف‌مندی خداوند اقتضا می‌کند که هم پیامبرانی را برای هدایت انسان‌ها برگزینند و هم عالم دیگری برای کیفر و پاداش بندگان برپا کند.

پاسخ: الف)

۱۶. اگر ثواب و عقاب اخروی نتیجه تجسم اعمال دنیوی و ظهور واقعی آن باشد و این تجسم از سنت‌های عالم هستی باشد، این عدل در زمره عدل .... قرار می‌گیرد. *(میان‌دوره - آبان ۱۴۰۰)*

الف) تکوینی ب) تشریعی ج) جزایی د) حقوقی

پاسخ: اگر پاداش و عقاب اخروی به صورت ظهور عمل دنیوی باشد، عدلی مطرح است که در زمره عدل تکوینی قرار می‌گیرد نه عدل جزایی.

پاسخ: الف)

۱۷. کدام گزاره بیانگر عدل تشریعی است؟ *(شهریور ۱۴۰۰ - کشوری)*

الف) خداوند افرادی را که به آن‌ها تکلیف ابلاغ نشده، مجازات نمی‌کند.

ب) خداوند همه احکام لازم برای سعادت بشر را فرو فرستاده است.

ج) خداوند هیچکس را به تکالیفی که حکمتش را نمی‌داند، مکلف نمی‌سازد.

د) الف و ب

پاسخ: عدل تشریعی بدین معنا است که تکالیفی که خدا به‌وسیله پیامبران بر مردم نازل کرده است برپایه عدل و دادگری است
اولاً همه‌ی احکام لازم برای سعادت انسان را فرو فرستاد و ثانیاً هیچ انسانی را بیش از توان و ظرفیتش مکلف نساخت.

پاسخ: ب)

۱۸. «شرارت برخی انسان‌ها که موجب آزار و اذیت دیگران شود، ناشی از آزادی و اختیاری است که خداوند بـه آن‌هـا داده است» کدام گزاره پاسخگوی این اشکال است؟ (شهریور ۱۴۰۰ -

الف) آفرینش انسان مختار از آفرینش انسانِ مجبور بهتر است.
ب) خداوند، رنج و زحمت مظلومان را در قیامت جبران می‌کند.
ج) خداوند در قیامت، ظالمان را کیفر می‌دهد.
د) اختیار لازمه آفرینش انسان است و از آن چاره‌ای نیست.

پاسخ: برخی آدمیان با اختیار خود، اعمال شرورانه‌ای انجام می‌دهند که لازمه این اعمال، رنج و عذاب دیگران است. بنابراین شر جهان از شرارت انسان حاصل می‌شود و شرارت انسان نیز ناشی از آزادی و اختیار او است.
توضیح اینکه خداوند به دو گونه می‌توانسته است انسان را خلق کند:
- بدون اختیار و یا به تعبیری مجبور، تا هیچ گناهی از او سر نزند؛
- مختار و آزاد تا مراحل کمال و سعادت را با اختیار طی کند و لازمه این گونه آفرینش است که برخی آدمیان، به اعمال شرورانه روی آورند.
صورت اول، مستلزم این است که انسان و اعمال او ارزشی نداشته باشد؛ اما در صورت دوم خیرهای فراوانی از گذر اختیار عاید انسان می‌شود و انسان با اختیار، بسیار بهتر از انسان بی‌اختیار است. **حکمت و لطف خدا ایجاب می‌کند که آدمی با اختیار آفریده شود.**

پاسخ: الف)

۱۹. توجه به کدامیک از ویژگی‌های علم بشری در پاسخ به حکمت شرور مفید است؟ (اسفند ۹۹- کشوری)

الف) محدود بودن
ب) ذهنی بودن
ج) اصولی بودن
د) عرضی‌بودن

پاسخ: شر دانستن برخی امور توسط انسان ناشی از ضعف علمی وی است.

پاسخ: الف)

۲۰. آیه «و بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و آن برای شما خوب است و...» به کدامیک از راه‌حل‌های شرور دلالت دارد؟ (شهریور ۹۸ — قطب

الف) شر لازمه جهان مادی است
ب) شر ناشی از جزئی‌نگری است
ج) شر ناشی از آزادی انسان است
د) شر ناشی از جهل انسان است

پاسخ: جزئی‌نگری انسان، عامل شر دانستن بسیاری از امور است اما اگر انسان آگاهی جامع‌تری داشت، هیچ‌گاه به شر بودن برخی امور حکم نمی‌کرد.

پاسخ: ب)

۲۱. درخصوص وجود شر در عالم طبیعت، کدام گزینه نادرست است؟ (اسفند ۹۹- ریفرم)

الف) شر لازمه‌ی عالم طبیعت و ماده است.
ب) آزادی انسان بدون وجود شر محقق نمی‌شود.
ج) شری در عالم وجود ندارد و شر پنداشتن آن‌ها ناشی از جهل ماست.
د) شر دانستن بسیاری از امور ناشی از جزئی‌نگری انسان است.

پاسخ: گزینه‌های دیگر راه‌حل‌های مسئله شروراند. جهان مادی متشکل از خیر کثیر و شر قلیل خلق شده است.

پاسخ: ج)

۲۲. کسی جز خداوند نمی‌تواند زمام امور زندگی انسان‌ها را به دست گیرد و برای آنها قانون وضع کند. این گزاره بیانگر کدام قسم توحید است؟ (شهریور ۹۸ – قطب تهران، اسفند ۹۹- کشوری و میان‌دوره – خرداد ۱۴۰۰)

الف) توحید در تشریع ب) توحید در تکوین ج) توحید در الوهیت د) توحید در خالقیت

پاسخ: قانون‌گذاری و تشریع ویژه خدا است، به عبارتی تنها خدا می‌تواند زمام امور زندگی انسان‌ها را به دست بگیرد.

از منظر قرآن ← توحید و شرک ← نقش اول در زندگی قرآن

پاسخ: الف)

۲۳. «خداوند تنها مؤثر در اداره و تدبیر جهان و انسان است.» این گزاره به کدام مرتبه توحید اشاره دارد؟ (میان‌دوره- آبان ۱۴۰۰)

الف) خالقیت ب) الوهیت ج) اطاعت د) ربوبیّت

پاسخ: توحید در ربوبیّت بیان می‌دارد که تنها خداوند در اداره و تدبیر و کارگردانی جهان و انسان مؤثر است.

پاسخ: د)

۲۴. توجه به کدام بعد از وجود انسان برای درک صحیح معاد ضروری است؟ (شهریور ۹۹- ریفرم)

الف) احساسات و عواطف ب) روح انسان ج) عقل و اندیشه بشر د) بعد جسمانی انسان

پاسخ: معاد ارتباط تنگاتنگی با حقیقت انسان (روح) دارد و هر نظریه‌ای که در باب حقیقت انسان پذیرفته شده باشد بر آن تأثیر می‌گذارد.

پاسخ: ب)

۲۵. راه کسب شناخت صحیح و تفصیلی در باب معاد و عالم غیب کدامیک از منابع شناختی زیر است؟ (شهریور ۹۸- کلاسیک مشهد)

الف) علوم وحیانی ب) علوم عقلی ج) علوم عرفانی د) علوم تجربی

پاسخ: از آن جا که معاد در قلمرو عالم غیب قرار دارد نمی‌توان با حس و تجربه آن را شناخت. کامل‌ترین راه شناخت معاد علوم وحیانی است که از طریق پیامبران به انسان منتقل می‌شود.

پاسخ: الف)

۲۶. «اگر دنیای دیگری نباشد، مؤمنان ضرری نکرده‌اند؛ ولی اگر دنیای دیگر باشد، غیرمؤمنان زیان می‌کنند.» این گزاره مفاد کدام برهان در باب معاد است؟ (میان‌دوره خرداد ۱۴۰۰- کشوری)

الف) فطرت ب) حکمت ج) معقولیت د) عدالت

پاسخ: برهان معقولیت بیان می‌دارد که به منظور دفع ضرر محتمل، معقول‌تر است که به معاد ایمان آورد. حال اگر جهان دیگری هم نبود، ضرری متوجه انسان نخواهد شد.

پاسخ: ج)

۲۷. این عبارت «حقیقت انسان همین بدن مادی است که با متلاشی‌شدن از بین خواهد رفت و بر فرض آفرینش جدید، پیوندی با آفرینش نخستین او ندارد» تقریر کدام شبهه نسبت به انکار معاد است؟ (شهریور ۹۷ – اهواز)

الف) علم فاعل ب) عدم قدرت خدا ج) آکل و ماکول د) اعاده‌ی معدوم

پاسخ: برخی از منکران معاد حقیقت انسان را بدن مادی می‌دانند و نمی‌توانند برانگیختن مجدد انسان را درک کنند، اما حقیقت انسان، روح است که هنگام مرگ گرفته می‌شود و همواره حضور دارد و متلاشی نمی‌شود. شبهه این منکران، اعاده معدوم نام دارد.

پاسخ: د)

۲۸. کدام گزینه بیانگر دیدگاه قرآن در خصوص مسئله معاد است؟ (اسفند ۹

الف) روحانی است. ب) مادی و جسمانی است. ج) روحانی و جسمانی است. د) جسمانی است.

پاسخ: از نظر قرآن کریم، معاد هم جسمانی است و هم روحانی؛ زیرا هم روح و هم بدن مادی با هم محشور می‌شوند.

پاسخ: ج)

۲۹. گزینه‌ی صحیح در اعتقاد به تناسخ کدام است؟ (شهریور ۹

الف) در قیامت روح به بدن انسان برمی‌گردد.

ب) برای انسان اصلاً معادی وجود ندارد.

ج) در قیامت فقط جسم انسان حضور خواهد داشت.

د) پس از مرگ روح به بدن انسان دیگر یا حیوان و گیاه منتقل می‌شود.

پاسخ: در تناسخ، عقیده بر این است که روح انسان سلسله‌ای را طی می‌کند و از انسان به بدن انسان دیگر، حیوان یا گیاه منتقل می

پاسخ: د)

۳۰. میزان در روز قیامت برای چه کسانی خواهد بود؟ (شهریور ۴۰۰

الف) کافران ب) مشرکان ج) مومنان د) همه انسان‌ها

پاسخ: برقراری میزان برای اهل ایمان است و برای آنان که تمام کارهای خوب خود را تباه کرده‌اند میزان قرار داده نمی‌شود.

پاسخ: ج)

۳۱. در برهان امکان و وجوب، چگونه بر وجود خداوند استدلال می‌شود؟ (تک آزمون پزشکی- شه

الف) از وجود پدیده‌ها به وجود واجب ب) از وجود ممکن‌ها به وجوب علت‌ها

ج) از وجود پدیده‌ها به وجوب معلول‌ها د) از وجود پدیده‌ها به وجود ممکن

پاسخ: از مبانی برهان وجوب و امکان اصل علیت است. مطابق این برهان ممکن الوجود نیازمند علت است و می‌دانیم که تسلسل است لذا واجب الوجود اثبات می‌شود.

پاسخ: الف)

۳۲. قدرت خدا به چه اموری تعلق می‌گیرد؟ به محالات............ (میان‌دوره- آبا

الف) ذاتی ب) وقوعی ج) عادی د) عقلی

پاسخ: قدرت خدا، به اموری تعلق می‌گیرد که امکان تحقق دارند. از این رو، آنچه ذاتاً ممتنع یا مستلزم امتناع و محال است، م قدرت نخواهد بود. چنین اموری در دایره شیء قرار نمی‌گیرند تا متعلق قدرت الهی باشند.

پاسخ: ج)

۳۳. براساس کدام معنا، عدل یکی از شعب حکمت است؟ (میان‌دوره- خرداد

الف) علت غایی ب) علت تامه ج) علت ناقصه د) علت مادی

پاسخ: طرح سؤال از برای مطالعه! صفحه‌ی ۱۱۴

کتاب اندیشه اسلامی ۱، ویراست دوم

یکی از معانی حکمت قبیح و بیهوده نبودن فعل فاعل است و با تأمل در این معنا روشن می‌شود که صفت عدل از لوازم آن است. چ خداوند حکیم است، هیچ کار قبیح و زشتی انجام نمی‌دهد و از سویی، ظلم، یکی از نمونه‌های عمل زشت است. در نتیجه، خدا

ظلمی انجام نمی‌دهد؛ یعنی همه‌ی اعمال خدا عادلانه است و می‌توانیم صفت عدل را به خدا نسبت دهیم.

پاسخ: الف)

۳۴. جاودانگی بعضی از گناهکاران در جهنم، چگونه با عدل الهی سازگار است؟ *(تک آزمون پزشکی- شهریور ۹۹)*

الف) قرار خداوند با مجرمان بوده است. ب) گناهکار باید به اشد مجازات برسد.

ج) مجازات آخرت، نتیجه قهری عمل است. د) اختیار بندگان به دست خداست.

پاسخ: عدل الهی یعنی خداوند با هر یک از مخلوقات خود آن طور که سزاوار است رفتار کند و آن را در جای خود قرار دهد و چیزی که شایسته او است به او عطا کند در ارتباط با عدل جزایی می‌توان گفت که کیفر اخروی با مجازات‌های دنیا تفاوت اساسی دارد.
مقدار و کیفیت مجازات‌های قراردادی تابع وضع و قرارداد است ولی مجازات اخروی قراردادی نیست و نتیجه تکوینی و قهری اعمال مجرمان (تجسم اعمال) است.

پاسخ: ج)

۳۵. قرآن در آیه شریفه «لوکان فیهما آلهه اله الله لفسدتا» هماهنگی نظام آفرینش را دلیل بر کدام شاخه توحید دانسته است؟
(شهریور ۹۸- قطب ۳)

الف) ربوبیت ب) خالقیت ج) تشریع و تقنین د) حاکمیت

پاسخ: قرآن کریم در این آیه هماهنگی نظام آفرینش را دلیل یگانگی مدبّر جهان می‌داند.

مدبّر ← توحید در ربوبیت = توحید در تدبیر

پاسخ: الف)

۳۶. برای گفتگو و مناظره با افراد منکر خدا و معاد، کدام برهان مناسب‌تر است؟ *(تک آزمون پزشکی- شهریور ۹۹)*

الف) حکمت ب) فطرت ج) معقولیت د) عدالت

پاسخ: امام رضا (ع) در روایتی در گفتگو با فرد منکر معاد از برهان معقولیت استفاده می‌کند. مطابق این روایت بجا آوردن زکات، نماز و روزه حتی در صورت صحیح بودن اعتقاد کافران، به انسان زیان نمی‌رساند.

پاسخ: ج)

۳۷. قرآن کریم از قول منکرین معاد نقل می‌کند که: «آیا هنگامی که ما در زمین گم شدیم» آفرینش تازه‌ای خواهیم یافت؟» این سخن آنان بیانگر کدام شبهه در انکار معاد است؟ *(میان‌دوره- دی ۹۹)*

الف) شبهه قدرت فاعل ب) شبهه علم فاعل ج) شبهه آکل و ماکول د) شبهه اعاده معدوم

پاسخ: این آیه به شبهه اعاده معدوم اشاره دارد، زیرا از تعبیر «در زمین گم شدیم» برداشت می‌شود که این افراد گمان می‌برده‌اند که حقیقت انسان همان جسم وی است.

پاسخ: د)

۳۸. آیه «ثمّ سواه و نفخ فیه من روحه» به کدام بُعد انسان اشاره دارد؟ *(پزشکی علوم پایه اسفند ۱۴۰۰)*

الف) بعد روحی ب) بعد نفسانی ج) دو بعد مادی و غیرمادی د) دو بعد خیر و شر

پاسخ: ۲ ساحتی بودن انسان در آیه: ثمّ سواه و نفخ فیه من روحه ← انتساب دادن روح به خدا به دلیل شرافت و منزلت برتر روح «اضافه تشریفی ←(مانند)— مسجد و کعبه = خانه خدا «به دلیل موقعیت برترشان»

پاسخ: ج)

۳۹. موضع علوم تجربی در قبال مسائل ماورای مادی چگونه است؟ (پزشکی علوم پایه ...)

الف) سکوت و عدم اظهار نظر ب) قبول و تأیید ج) نفی و انکار د) گاهی تأیید و گاهی ...

پاسخ: - نتیجه تجربه‌گرایی = علم‌گرایی و در حالی که وظیفه علوم تجربی ← کشف رابطه ۲ پدیده مادی نه چیز دیگر

- سکوت علوم تجربی درباره مسائل ماورا ماده ← عامل سوء استفاده برخی افراد «آن را پشتوانه تفسیر مادی خود قرار می‌...

پاسخ: الف)

۴۰. «انسان باید نخست ایمان بیاورد تا حقیقت را بفهمد، نه آنکه نخست بفهمد و سپس ایمان بیاورد.» کدام دین و آیین ... دیدگاهی دارد؟ (پزشکی علوم پایه اسفن...)

الف) بودیسم ب) یهودیت ج) مسیحیت د) هندوییسم

پاسخ: - **مسیحیت** { - ابتدا ایمان آوردن ← سپس فهمیدن ← برخی از افراطیون ایمان‌گرا ← وجود شناخت و معرفت = عدم ...

- معرفت‌ستیزی ← ناشی از تحریف کتاب مسیحیان «تثلیث که با عقل سازگار نیست» }

پاسخ: ج)

۴۱. در رابطه با اراده الهی کدام گزینه صحیح است؟ (پزشکی علوم پایه اسفن...)

الف) امکان تخلف از اراده تکوینی الهی هست.

ب) امکان تخلف از اراده تشریعی الهی است.

ج) امکان تخلف از هر دو نوع اراده تشریعی و تکوینی الهی هست.

د) امکان تخلف از هیچ یک از دو نوع اراده تشریعی و تکوینی الهی نیست.

پاسخ: - **اراده الهی** {
- **تکوینی:** ناشی از رابطه خاص خدا با مخلوقات، «تحقق بالضروره امری که خداوند اراده کند»
- **تشریعی:** ناشی از رابطه خاص خدا با برخی افعال اختیاری انسان «امکان تخلف اراده از مراد وجود دارد»
مثال: خدا اراده کرده که همه انسان‌ها به راه مستقیم هدایت شوند ← انسان‌ها می‌توانند از این ... تخلف کنند. می‌توان گفت که تخلف از اراده تشریعی ← مطابق اراده الهی «به دلیل مختار آفر... شدن انسان» }

پاسخ: ب)

۴۲. کدامیک از موارد زیر درباره خداوند قابل شناخت <u>نیست</u>؟ (علوم پایه شهریور ۱...)

الف) ذات خداوند ب) صفات ذات خداوند ج) صفات فعل خداوند د) صفات ذات و فعل خداوند

پاسخ: امکان شناخت صفات خدا

دیدگاه اثبات بلاتشبیه: عقل می‌تواند اوصاف خدا را بشناسد و تحلیل کند ← به کنه صفات راه نمی‌یابد ← انسان صفات خدا... محدود می‌شناسد.

پاسخ: الف)

۴۳. از نگاه قرآن، علت انکار معاد از سوی منکران چیست؟ (علوم پایه شهریور ۱۴۰...)

الف) آزادی برای انتخاب راه ب) آزادی برای ارتکاب گناه

ج) استدلال عقلی بر عدم امکان معاد د) دلایل تجربی بر عدم امکان معاد

پاسخ: براساس قرآن، منکران هیچ دلیلی ندارند و از سر جهل انکار می‌کنند. «البته برخی می‌دانند که اعتقاد به معاد = تحقق نیافتن امیال نفسانی و شهوانی ← پس انکار می‌کنند و مطرح کردن شبهه توسط آن‌ها، بهانه‌ای بیش نیست ← در قرآن ذکر شده».

پاسخ: ب

۴۴. براساس آیه: «دین حق از جانب خدا برای شما آمد، پس هر که بخواهد ایمان بیاورد و هر که نخواهد کفر ورزد». کدام گزاره درست است؟ (علوم پایه شهریور ۱۴۰۱)

الف) ایمان و کفر بشر، تابع خواست خدا است.
ب) ایمان و کفر، دو امر اختیاری می‌باشد.
ج) کفر به خدا، امری مجاز است.
د) ایمان به خدا، امری فطری است.

پاسخ:

ایمان و اختیار:
- تقبیح و تحسین افعال یا استحقاق عقاب و پاداش رفتار ← نشان اختیار
- آدمی از سر اختیار ایمان می‌آورد یا کفر می‌ورزد
- ایمان مانند علم نیست ← گاه بدون اختیار، تصور و علم پدید می‌آید ←(مانند) شنیدن صدا به ناگزیر

پاسخ: ب

۴۵. در برهان علّی از چه طریق به نتیجه می‌رسیم؟ (دندانپزشکی علوم پایه اسفند ۱۴۰۰)

الف) اثبات وجود علم
ب) اثبات وجود خدا
ج) اثبات معلولیت عالم
د) اثبات علّیت خدا

پاسخ: ج

۴۶. در برخورد با آیاتی که برای خدا، مکان یا زمان یا عضو بیان می‌کنند، چه باید کرد؟ (علوم پایه شهریور ۱۴۰۱ و اسفند ۱۴۰۰)

الف) رجوع به آیات مشابه
ب) رجوع به آیات محکم
ج) رد آیات به روایات
د) نسخ آیات با روایات

پاسخ: ب

۴۷. آیه شریفه: «فَذَکِّر إنَّما أنتَ مُذَکِّر : ای پیامبر تذکر ده، همانا تو تذکردهنده‌ای»، دلیل بر چیست؟ (علوم پایه شهریور ۱۴۰۱)

الف) تذکر دادن، فقط وظیفه پیامبران است.
ب) ذکر خدا، وظیفه همه است.
ج) خداشناسی، فطری است.
د) خداشناسی، از راه ذکر به دست می‌آید.

پاسخ: ج

۴۸. در ارتباط با آیه‌ی شریفه «فإذا سویته و نفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین» کدام گزینه صحیح است؟ (شهریور ۹۸- قطب آزاد)

الف) خداوند خلقت انسان را از گلی خوشبو به انجام رساند و سپس از روح در دمید.
ب) خداوند پس از آفرینش بدن در حد اعتدال از روحی در آن دمید که به دلیل شرافت و منزلت برتر آن را به خود منتسب نموده است.
ج) خداوند پس از آفرینش بدن در حد اعتدال به ملائک دستور داد و پس از سجده ملائک از روح خود در او دمید.
د) کلمه «سویته» اشاره به تسویه حساب انسان در قیامت دارد به دور از افراط و تفریط می‌باشد.

پاسخ: ب

۴۹. تمایز حکمت نظری و حکمت عملی در چیست؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) متعلق شناخت
ب) قوه شناخت
ج) نوع دیدگاه انسانی
د) متعلق شناخت و قوه شناخت

پاسخ: الف

۵۰. از دیدگاه قرآن کریم، ایمان مبتنی بر کدام گزینه است؟ (علوم پا

الف) معرفت و علم ب) عمل صالح ج) دلدادگی د) اقرار زبانی

پاسخ: الف)

۵۱. رابطه عقل و دین از نگاه اسلام کدام گزینه است؟ (علوم پایه ریفرم- شهریور ۹۸ و شه

الف) عقل مبتنی بر دین است. ب) بدون دین عقل کارکردی ندارد.

ج) عقل و دین تأیید کننده یکدیگرند. د) عقل کارکردی در حوزه دین ندارد.

پاسخ: ج)

۵۲. در رابطه عقل و دین، همه گزاره‌ها درست است، بجز: (علوم پایه کل

الف) عقل و دین هر دو حجت خدا هستند. ب) حجیت دین مقدم بر حجیت عقل است.

ج) دین عقل را تأیید می‌کند. د) عقل دین را تأیید می‌کند.

پاسخ: ب)

۵۳. از نظر قرآن کریم........ (علوم پایه کلا

الف) هر جا که معرفت و آگاهی باشد ایمان هم ظهور می‌نماید.

ب) گروهی انسان‌ها در عین حال که نسبت به آیین حق یقین دارند اما ایمان نمی‌آورند.

ج) تنها عالمان دین‌دار از خداوند هراسی ندارند.

د) همه دانشمندان واقعی هیچ هراسی از خداوند ندارند.

پاسخ: ب)

۵۴. رابطه ایمان و معرفت در مسیحیت چگونه است؟ (شهریور ۹۸- قطب

الف) هر کدام بدون دیگری معنی ندارد. ب) هیچ رابطه‌ای با یکدیگر ندارند.

ج) معرفت مقدم بر ایمان است. د) ایمان مقدم بر معرفت است.

پاسخ: د)

۵۵. ایمان‌گرایان مسیحی دیدگاهشان نسبت به عقل چیست؟ (علوم پایه ریفرم- شهریور ۹

الف) دیدگاه مثبت داشته و عقل را تأیید می‌کنند. ب) زیرساخت ایمان را عقل می‌پندارند.

ج) ایمان و عقل را ناسازگار می‌دانند. د) میان ایمان و عقل ملازمه قائلند.

پاسخ: ج)

۵۶. کدام‌یک از گزینه‌های زیر از مؤلفه‌های ایمان‌گرایی افراطی در مسیحیت است؟ (علوم پایه کلاسیک

الف) سازگاری ایمان و تعقل ب) مبتنی‌بودن ایمان بر تعقل

ج) تحقق ایمان با انجام عمل صالح د) مبتنی بودن ایمان بر بی‌یقینی

پاسخ: د)

۵۷. براساس آیه‌ی «من شاء فلیؤمن و من شاء فلیکفر» کدام برداشت درست است؟ (شهریور ۹۸- قطب

الف) ایمان بر طبق مشیت الهی است. ب) ایمان و کفر هر دو امر اختیاری است.

ج) کفر برخلاف مشیت الهی است. د) ایمان و کفر تابع مشیت الهی است.

پاسخ: ب)

۵۸. در آیه «سنریهم آیاتنا فی‌الافاق و فی انفسهم حتی یتبین انه الحق (فصلت: ۵۳) واژه «فی انفسهم» اشاره به کدام راه خداشناسی دارد؟ (علوم پایه شهریور ۹۸- ریفرم)

الف) برهان تجربی ب) راه فطرت ج) روش عقلی د) رویکرد فلسفی

پاسخ: ب)

۵۹. با توجه به فطری‌بودن خداشناسی، ضرورت بعثت انبیاء چیست؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) اخبار حقایق عالم آخرت ب) برقراری عدالت در جامعه

ج) ارائه‌ی الگوی زندگی صحیح د) شناساندن متعلق فطرت به انسان‌ها

پاسخ: د)

۶۰. علتی که با وجود آن تحقق و وجود موجود دیگر ضرورت می‌یابد، چه نوع علتی است؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) علت غایی ب) علت تامه ج) علت ناقصه د) علت مادی

پاسخ: ب)

۶۱. مفاد برهان علیت چیست؟ (اسفند ۹۹ و میان‌دوره خرداد ۱۴۰۰- کشوری)

الف) هر موجودی علتی دارد. ب) هر معلولی علتی دارد.

ج) هر علتی، معلول علتی دیگر است. د) هر معلولی، علت معلول دیگری است.

پاسخ: ب)

۶۲. برهان علّی در اثبات وجود خدا از چه مسیری می‌گذرد؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) بی‌نهایت بودن جهان ب) علّیت خدا ج) خالقیت خدا د) معلولیت جهان

پاسخ: د)

۶۳. این استدلال که «ملاک و معیار نیازمندی یک موجود به موجود دیگر، فقر وجودی اوست»، اشاره به کدام برهان دارد؟ (میان‌دوره آذر ۹۸ و دی ۹۹- کشوری)

الف) برهان تمانع ب) برهان علیت ج) برهان نظم د) برهان فطرت

پاسخ: ب)

۶۴. کدام‌یک از گزینه‌های زیر معلولیت عالم را اثبات می‌کند؟ (شهریور ۹۸- قطب ۳)

الف) فقر و ضعف وجود عالم ب) هدفمندی عالم ج) پیدایش عالم د) هماهنگی اجزاء عالم

پاسخ: الف)

۶۵. کدام گزینه از ویژگی‌های معلولیت نمی‌باشد؟ (شهریور ۹۸- قطب ۸)

الف) تغییر و تحول ب) حرکت و سکون ج) مکانی و زمانی د) قائم به ذات

پاسخ: د)

۶۶. سابقه یا لاحقه نیستی، از نشانه‌های کدام گزینه است؟ (اسفند ۹۹- کشوری)

الف) علت ناقصه ب) علت تامه ج) قدیم بودن د) معلولیت

پاسخ: د)

۶۷. کدام یک از براهین زیر مبتنی بر تقریر هدفمندی است؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) برهان نظم ب) برهان صدیقین ج) برهان علّی د) برهان فطرت

پاسخ: الف)

۶۸. کدام گزینه رایج‌ترین برهان بر وجود خداست که قدمتی به بلندای عمر انسان دارد و همه‌ی انبیا بر آن تأکید کرده‌اند؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) نظم ب) فطرت ج) علّی د) هدفمندی

پاسخ: الف)

۶۹. منظور از اجتماع نقیضین چیست؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) وجود دو چیز که ضد یکدیگرند در زمان واحد

ب) وجود عدم چیزی در زمان واحد و مکان واحد

ج) اجتماع علت و معلول در یک شی

د) اجتماع سلسله علت‌ها تا بی‌نهایت

پاسخ: ج)

۷۰. ویژگی‌های مشترک حیات موجودات طبیعی چیست؟ (اسفند ۹۹- ریفرم)

الف) ادراک و فعالیت ب) احساس و رشد ج) رشد و حرکت د) تغذیه و رشد

پاسخ: الف)

۷۱. در حوزه شناخت صفات خدا پوزیتویست‌ها و حس‌گرایان از کدام دسته‌اند؟ (شهریور ۹۹- ریفرم)

الف) اهل تشبیه

ب) اهل تعطیل و لاادری گری

ج) قائلین به امکان شناخت صفات خدا

د) یکسانی شناخت صفات خدا و انسان

پاسخ: ب)

۷۲. چرا عقیده کسانی که صفات خدا را ازلی و قدیم، ولی زائد بر ذات می‌دانند، درست نیست؟ زیرا (علوم پایه کلاسیک)

الف) این نظریه از تشبیه صفات خدا به انسان سرچشمه گرفته است.

ب) صفات خداوند در مفهوم با هم مغایرت دارند.

ج) صفات خداوند در وجود خارجی، وحدت دارند.

د) در عین اختلاف در وجود خارجی، در مفهوم هم متفاوت هستند.

پاسخ: الف)

۷۳. کدام گزینه دلیلی برای معناداری صفات خداست؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) نامحدودیت ذات خدا

ب) عدم امکان پرستش موجود ناشناخته

ج) محدودیت صفات انسان

د) سنخیت بین موجودات و آنچه می‌پرستند

پاسخ: ب)

۷۴. صفات «علم، اراده و عدل» به ترتیب کدام یک از صفات الهی است؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) ذاتی، فعلی، ذاتی ب) فعلی، ذاتی، فعلی ج) فعلی، ذاتی، ذاتی د) ذاتی، فعلی، فعلی

پاسخ: د)

۷۵. کدام گزینه درخصوص قدرت از دیدگاه متکلمان صحیح است؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) برآیند نیرو جهت انجام کار ب) توان تحقق یک فعل در ظرف زمان

ج) انجام یا ترک اختیاری فعل د) توان غلبه بر مشکلات

پاسخ: ج)

۷۶. توجه به کدام یک از صفات خداوند، سبب دوری انسان از گناه می‌شود؟ (میان‌دوره- آذر ۹۸)

الف) رحمت الهی ب) مغفرت الهی ج) علم الهی د) حکمت الهی

پاسخ: ج)

۷۷. چگونه همه موجودات نزد خدا حاضرند و خدا به موجودات علم حضوری دارد؟ (شهریور ۹۸- قطب ۶)

الف) چون خدا از ازل علم به‌وجود آوردن موجودات را داشته است پس در حضور اویند.

ب) چون خداوند به همه موجودات علم دارد پس همه موجودات در محضر خداوند هستند.

ج) چون همه موجودات معلول خدایند و وجود عینی هر معلول نزد علت حاضر است.

د) چون موجودات علم حضوری به خدا دارند پس خداوند نیز علم حضوری به آنان دارد.

پاسخ: ج)

۷۸. قرار دادن افراد و اشیا در جایگاه شایسته خود، معنای جامع کدام یک از اصطلاحات زیر است؟ (شهریور ۹۹- کشوری)

الف) حکمت ب) عدل ج) رحمت د) قدرت

پاسخ: ب)

۷۹. این که (خداوند به هر موجودی به اندازه شایستگی‌هایش از مواهب و نعمت‌ها ارزانی می‌دارد) بیانگر کدام یک از موارد عدل الهی است؟ (علوم پایه کلاسیک)

الف) تشریعی ب) جزایی ج) تکوینی د) قانونی

پاسخ: ج)

۸۰. درباره آنچه در عالم شر قلمداد می‌شود باید گفت؟ (شهریور ۹۸- قطب آزاد)

الف) آنچه در عالم شر قلمداد می‌شود لازمه جهان مادی نیست.

ب) شرور به عنوان مانع اصلی شکوفا شدن استعدادهای انسانی مطرح می‌گردد.

ج) شرور اگرچه لازمه جهان مادی نیستند، اما ممکن است ناشی از آزاد انسان باشند.

د) شرور به عنوان لازمه عالم مادی عامل غفلت‌زدایی و نیز آزمون‌های الهی می‌باشند.

پاسخ: د)

۸۱. براساس توحید در خالقیت، کدام گزینه درست است؟ (میان‌دوره- دی ۹۹)

الف) شرور مخلوق خدا نیست. ب) شرور مخلوق خداوند است. ج) شرور مخلوق انسان است. د) شرور مخلوق شیطان است.

پاسخ: ب)

۸۲. قرآن در آیات متعددی به مشرکان هشدار می‌دهد که آنچه شما می‌پرستید توانایی ندارند که به خود و پرستش‌کنندگان سود و زیانی برسانند این مطلب بیشتر مربوط به کدام یک از موارد زیر است؟ (شهریور ۹۸- ...)

الف) توحید ذاتی ب) توحید صفاتی ج) توحید در ربوبیت د) توحید در خالقیت

پاسخ: ج)

۸۳. کدام یک از موارد ذیل از براهین عقلی معاد به شمار نیامده است؟ (اسفند ۹۷- ...)

الف) برهان عدالت ب) برهان حکمت ج) برهان فطرت د) برهان علیت

پاسخ: د)

۸۴. کدام گزینه بر ضرورت معاد دلالت دارد؟ (اسفند ۹۶- ...)

الف) علم الهی ب) قدرت الهی ج) حکمت خداوند د) صفات جمالیه حق

پاسخ: ج)

۸۵. این استدلال که اگر معاد وجود نداشته باشد، میل به بقا و جاودانگی و ابدیت خواهی در نهاد انسان باطل و بیهوده خواهد بود بیانگر کدام برهان است؟ (علوم پایه ...)

الف) برهان عدالت ب) برهان معقولیت ج) برهان حکمت د) برهان فطرت

پاسخ: د)

۸۶. «شبهه اعاده معدوم» حقیقت وجود انسان را چه می‌داند؟ (شهریور ۹۸- قطب ...)

الف) جسم برزخی ب) بدن مادی ج) روح مجرد د) روح نیمه مادی

پاسخ: ب)

قسمت دوم

انقلاب اسلامی: وقوع، پیامدها و راهکارهایی برای آینده

مقدمه

بخش اول
وقوع انقلاب اسلامی ایران

- **فصل ۱:** شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی
- **فصل ۲:** ماهیت انقلاب اسلامی و راه‌های شناخت آن
- **فصل ۳:** رهیافت علمی کتاب

بخش دوم
پیامدها و دستاوردهای انقلاب اسلامی در داخل

- **فصل ۱:** نگرشی بر نتایج و دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران در سال‌های پس از پیروزی تاکنون
- **فصل ۲:** ثبات سیاسی و نظام‌سازی سریع انقلاب اسلامی پس از پیروزی و علل آن (در مقایسه با انقلاب فرانسه)
- **فصل ۳:** اشغال لانه جاسوسی آمریکا در تهران و نتایج آن

بخش سوم
پیامدها و بازتاب‌های انقلاب اسلامی در جهان

- **فصل ۱:** تأثیرات فوری منطقه‌ای و جهانی انقلاب اسلامی ایران (موج دوم بیداری اسلامی)
- **فصل ۲:** انقلاب اسلامی ایران و سقوط نظام دو قطبی (فروپاشی بلوک شرق)
- **فصل ۳:** انقلاب اسلامی ایران و غرب
- **فصل ۴:** انقلاب اسلامی ایران و تغییر در هندسه قدرت در منطقه

بخش چهارم
چند مقوله برای دستیابی به آینده مطلوب

- **فصل ۱:** گردش خواص سیاسی شایسته
- **فصل ۲:** تمهیدات اقتصادی علیه انقلاب اسلامی
- **فصل ۳:** بایسته‌های رفتاری کشور در دوره پسابرجام
- **فصل ۴:** مزیت‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن بر اقتدار بین‌المللی کشور
- **فصل ۵:** درس‌های انقلاب اسلامی برای تداوم بیداری اسلامی

بخش پنجم
به سوی تمدن نوین اسلامی

- **فصل ۱:** نظریه‌پردازی در علوم انسانی- اجتماعی و رفتاری
- **فصل ۲:** بحران‌ها و چالش‌های کنونی تمدن غربی
- **فصل ۳:** فرصت‌ها و امکانات در مسیر تشکیل تمدن نوین اسلامی

پروگنوز

مقدمه

چهار عنصر بررسی انقلاب:

۱- چیستی ⟵ تعریف انقلاب – ویژگی‌ها – تفاوت با مفاهیم مرتبط (شورش، ناآرامی، قیام، اصلاح، جنگ داخلی، کودتا)

۲- چرایی ⟵ زمینه‌ها؛ علل و عوامل اصلی وقوع انقلاب

۳- چگونگی رخ دادن

۴- نتایج

رویکرد کتاب انقلاب اسلامی؛ وقوع، پیامدها و راهکارهایی برای آینده:

چیستی؛ بیان و توضیح نقش دو عامل مهم آرمان و رهبری

چرایی وقوع؛ نقش عوامل فرهنگی

نتایج؛ پیامدهای داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی

* انقلاب پدیده‌ای مستمر است و با پیروزی به پایان نمی‌رسد، بلکه با این پیروزی، اهداف و آرمان‌های انقلابی مجال موفقیت می‌یابد.

بخش اول: وقوع انقلاب اسلامی ایران

فصل ۱: شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی

تعریف انقلاب از نظر استاد مرتضی مطهری؛ عصیان و طغیان مردم یک ناحیه یا سرزمین علیه نظم حاکم، برای ایجاد نظمی مطلوب با حس پرخاشگری و روحیه‌ی طرد ظلم همراه است. به نظر ایشان، جهت‌گیری نهضت‌های الهی به سوی مستضعفین است اما خطاب آن صرفاً مستضعفین نیست.

خلاصه سخن استاد مطهری در این باره: مخاطب اسلام ⟵ همه گروه‌ها و طبقات اجتماعی:
- محروم ⟵ بیشتر به دعوت الهی لبیک می‌گویند.
- غیرمحروم ⟵ چون در درون هر استضعاف‌گری و هر فرد یک انسان در غل و زنجیر است.

خلاصه سخن استاد مطهری درباره ویژگی‌های انقلاب: اسلام معنویت محض نمی‌باشد و این امر هم درباره انقلاب اسلامی ایران صادق است و هم در مورد انقلاب صدر اسلام.

علت اینکه همه گروه‌های مختلف جامعه در یک مسیر و یک صف قرار گرفتند: اسلامی بودن نهضت

چند نکته درباره وقوع انقلاب اسلامی:

۱- نارضایتی از شرایط موجود زمانی رخ می‌دهد که افراد رخدادهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه را با اندیشه‌ها و باورهای خود که محصول فرهنگ دین کشور است، در تعارض ببینند.

۲- در جامعه اسلامی، افراد سریع‌تر به سوی آرمان‌های انقلابی دینی جذب می‌شوند.

۳- نقش رهبران مذهبی در جوامع اسلامی ⟵ رهبری حرکت‌های انقلابی (تدوین راهبرد ویژه برای پیروزی سریع‌تر با تلفات و خسارات کمتر)

۴- نقش مهم دین در شکل‌دهی آرمان‌های انقلابی در جامعه اسلامی

۵- در انقلاب اسلامی هدف فقط دستیابی به شرایط بهتر سیاسی یا اقتصادی نیست بلکه مردم خواستار به فعلیت رسیدن آرمان‌های دینی خود نیز هستند.

در هر انقلابی، دوقطبی شدن در جامعه دیده می‌شود.

← یعنی قرار گرفتن دو قدرت سیاسی و نیروی اجتماعی (انقلابی) در مقابل هم و عدم امکان آشتی میان آن دو

لازمهٔ پیروزی نیروی اجتماعی، برتری قاطع توان این نیرو است ←

- *عناصر نامحسوس*: قدرت، ایمان، آرمان، نفوذ و راهبردها، شایستگی‌های رهبری، شدت و عمق روحیه انقلابی
- *عناصر محسوس و مادی*: تعداد همراهان، قدرت نظامی و اقتصادی و حمایت خارجی

الف) نقش ویژگی‌ها و اقدامات قدرت سیاسی

- قدرت سیاسی وابسته، مستبد و ناکارآمد روزمره دست به اقداماتی می‌زند که مردم آن را برنمی‌تابند و جامعه به سمت دوقطبی شدن پیش می‌رود.
- در انقلاب اسلامی احساس بیگانگی از شرایط موجود، قوی‌تر و اصیل‌تر از همین احساس در یک انقلاب غیردینی است ← ممکن است خواسته‌ها با اندک عقب‌نشینی حکومت خیلی زود رنگ باخته و به مصالحه رفرمیستی بینجامد.
- نقش بسیار مهم رهبران انقلابی در این مرحله و هوشیاری آنها

  ← خطرناک‌ترین امر: اعتماد به عوام‌فریبی‌ها و تلاش دشمنان انقلاب

ب) نقش ویژگی‌ها و اقدامات نیروهای انقلابی (اجتماعی)

- سه نیروی انقلابی در انقلاب اسلامی: آرمان‌ها ـ رهبری ـ مردم معتقد

۱- آرمان‌های انقلابی ← پیوند با عنصر ایمان ← دارای اصالت، عدم تسلیم مردم در برابر وعده‌های مادی و دنیوی رژیم

۲- رهبران مذهبی ← زهد و دوری از دنیاپرستی ← ترجیح پیشبرد اهداف دینی بر امور دنیوی

- اضافه شدن توده‌های دین‌دار و مفاهیم شهادت‌طلبی، ایثار و احساس تکلیف دینی به مورد اول و دوم ← تضعیف قدرت سیاسی و ناتوانی آن در برابر انقلاب

نکته: بهترین نتیجه در هر انقلابی زمانی حاصل خواهد شد که رهبری در درون خود وحدت داشته و از اراده و اعتماد به نفس قوی برخوردار بوده و راهبردهای حساب‌شده‌ای را بر اساس شرایط موجود برگزینند.

ب) اقدامات ضد انقلابی قدرت‌های بیگانه

هدف از این اقدامات ← حفظ منافع استعماری خود

مثالی از این تلاش‌ها ← در جریان بیداری اسلامی در شمال آفریقا و حاشیه خلیج فارس در سال‌های اولیه دهه ۱۳۹۰

این اقدامات شامل:

۱- دخالت نظامی عوام‌فریبانه و ظاهراً بشردوستانه: (مثال: لیبی)

۲- درخواست از سران کشورها برای خروج از قدرت و سپردن آن به نظامیان (مثال: مصر و تونس به منظور خریدن زمان برای ایجاد تغییرات به نفع خود در آینده)

۳- فراهم کردن شرایط برای دخالت نظامی همسایگان (مثال: مداخله نظامی عربستان و امارات در دو کشور بحرین و یمن)

۴- مداخله مستقیم نظامی در صورتی‌که شرایط داخلی و بین‌المللی به آنها اجازه دهد (مثال: دخالت نظامی آمریکا در ویتنام که به شکستی رسواکننده انجامید)

۵- تلاش برای نفوذ در میان انقلابی‌های سست عقیده

۶- تحریم‌های اقتصادی پس از پیروزی انقلاب

فصل ۵: ماهیت انقلاب اسلامی و راه‌های شناخت آن

* یکی از راه‌های شناخت ماهیت انقلاب ← توجه به مفاد درونی آرمان یا ایدیولوژی انقلابی

- نقش مهم اندیشه در تحولات اجتماعی
  - دارای دو بخش:
    - جهان‌بینی ← هست و نیست‌ها
    - ایدئولوژی ← باید و نبایدها
    - رابطه‌ی تنگاتنگ بین این دو

- در دو دهه آخر رژیم پهلوی، اسلام‌گرایان به‌ویژه روحانیت انقلابی در فراهم آوردن زمینه‌های بازگشت به خویشتن و رجوع به فرهنگ و درون‌مایه‌های خودی (در مقابل هجوم همه‌جانبه فرهنگی غرب) تلاش گسترده‌ای انجام دادند که بدون وجود آن انقلاب اسلامی اتفاق نمی‌افتاد.

* سایر راه‌های شناخت ماهیت انقلاب:
  - توجه به شعارها
  - ماهیت، ویژگی‌ها و کارکردهای رهبری
  - ویژگی و اعتقادات همراهان انقلاب

الف) شعارها در انقلاب اسلامی

۱- استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی
۲- نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی
۳- حزب فقط حزب الله، رهبر فقط روح‌الله
۴- الله اکبر، خمینی رهبر
۵- نهضت ما حسینیه، رهبر ما خمینه
۶- حسین حسین شعار ماست، شهادت افتخار ماست
۷- اسلام پیروز است، چپ و راست نابود است

* این شعارها گویای ماهیت اسلامی این انقلاب است.

ب) رهبری و ساختارهای بسیج گر

ویژگی‌های رهبری امام خمینی:

۱- زندگی زاهدانه و عمل به تکالیف الهی خود
۲- مقابله با محمدرضا شاه را وظیفه دینی خود و مردم می‌شمرد.
۳- اعتقاد به حرکت توده‌ها و نخبگان براساس مرجعیت عامه (دیگر حرکت‌ها را ناموفق می‌دانست)
۴- دقت بسیار زیاد در تحلیل‌های سیاسی
   ۱- پیش‌بینی درباره سقوط محمدرضا شاه
   ۲- شکست جیمی کارتر از رونالد ریگان در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا
   ۳- ناکامی صدام در جنگ تحمیلی
   ۴- ناتوانی آمریکا در اشغال لانه جاسوسی
   ۵- پیش‌بینی سقوط مارکسیسم

* ویژگی‌های رهبری امام خمینی + نقش روحانیت در شهرها و روستاها و نقش مساجد در بسیج و سازمان‌دهی اعتراضات علیه رژیم پهلوی ⇐ ماهیت دینی این انقلاب

ج) ویژگی و اعتقادات همراهان انقلاب

- نقش بنیادین عوامل عقیدتی و فرهنگی در وقوع انقلاب اسلامی
- همراهان انقلاب یعنی توده‌ها و خواص شرکت‌کننده در انقلاب
- مواردی که بیانگر ماهیت اسلامی این انقلاب‌اند:
  - ۱- همراهی مردمی کاملاً مذهبی و معتقد که بارها، تنها بـه درخواسـت علمـای مذهبی به صحنه آمده‌اند ← مثل: قیام تنباکو، قیام مشروطه، نهضت نفت و قیام پانزده خرداد
  - ۲- همراهی طبقات مختلف جامعه با انقلاب (بـه علـت وجـود آرمـانی فراگیـر و مشترک میان طبقات و اقشار مختلف اجتماعی)
  - ۳- نقش نمادها و الگوهای فرهنگی و روزهای تاریخی (عاشورا و تاسـوعا و ...) در بسیج انقلابی خواص و توده‌ها
  - ۴- نوع حکومت پس انقلاب و تحولات بعد از آن:
    - استقبال بی‌نظیر مردم در ۱۲ بهمن ۵۷ از امام
    - رأی ۹۸/۲٪ آری بـه تشـکیل نظـام جمهـوری اسلامی در سال ۵۸
    - حضـور گسـترده و بـی‌سـابقه مـردم در مراسـم خاکسپاری امام در سال ۶۸
- ماکس وبر: «برای اینکه بدانیم یک عامل ویژه در وقوع یک پدیده اجتماعی به چه میزان نقش داشته است، باید یک لحظه فکر کنیم که اگر آن عامل نمی‌بود وضع چگونه می‌شد و آیا آن پدیده رخ می‌داد؟»

※ در انقلاب اسلامی نیز، اگر نقش عوامل متعدد فرهنگی نمی‌بود، هیچ نیرویی قادر به مقابله با رژیم شاه نبود.

د) عناصر تشکیل‌دهنده آرمان انقلاب اسلامی

- ۱- دستیابی به تمدن نوین اسلامی و حیات طیبه قرآنی: در راستای تحقق ایـن امـر، تشـکیل نظـام جمهوری اسلامی مبتنی بر اصل ولایت فقیه ـ کـه در محتـوای خـود از اصـول آزادی، برابـری، استقلال و پیشرفت برخوردار است ـ امری الزامی است.
- ۲- کسب استقلال ← از پیش شرط‌های لازم برای دستیابی به جامعه آرمانی انقلاب اسلامی
- در پیش گرفتن راه مماشات با دولت استعمارگر و عدم داشتن عزم جدی برای جلـوگیری از نفـوذ مجدد ← از دست دادن استقلال و عدم پیشرفت انقلاب: مانند انقلاب ۱۹۶۲ الجزایر
- *آرمان انقلاب اسلامی*:
  - از نظر مبنا ← درون‌زا و دارای اصالت فرهنگی
  - از نظر همراهان ← دربر گیرنده قریب به اتفاق مردم

ه) تکوین آرمان انقلاب اسلامی

سه تفکری که قبل از گسترش آرمان انقلاب اسلامی به صحنه آمده و با شکست مواجه شدند:

- *۱- تجددخواهی*
  - راه گریز از عقب‌ماندگی در غربی شدن (از فرق سر تا ناخن پا) است.
  - در دوره نهضت مشروطه شکل گرفت.
  - همراهان: میرزا ملکم خان، آخوندزاده، طالبوف
  - سرانجام با سقوط مشروطه و به قدرت رسیدن رضا خان شکست خورد.
- *۲- ملی‌گرایی (ناسیونالیسم لیبرال)*
  - در دهه ۱۳۲۰، پیش از نهضت ملی شدن صنعت نفت پدید آمد.
  - با کمک نیروهای مذهبی، بخشی از قدرت را به دست آوردند.
  - خود از یک آرمان مبتنی بر شـرایط و نیازهـای واقعـی کشـور برخـوردار نبودند و نسخه‌های دیگران را تجویز می‌کردند ← غرب‌گرایی
  - با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به پایان رسیدند.

ه) تکوین آرمان انقلاب اسلامی

سه تفکری که قبل از گسترش آرمان انقلاب اسلامی به صحنه آمده و با شکست مواجه شدند

۳- مارکسیست‌های ایرانی

- از زمان رضا شاه در صحنه حاضر شدند.
- دلایل شکست و طردشدگی:
  - ۱- وابستگی به قدرت‌های بیگانه (مانند اتحاد جماهیر شوروی و چین)
  - ۲- کارنامه ناموفق احزاب کمونیستی در سایر نقاط جهان
  - ۳- ناسازگاری عقایدشان با جامعه مذهبی ایران (مهم‌ترین)

- پس از این موارد آرام آرام زمینه‌های وقوع انقلاب اسلامی مهیا شد و ظلم ستیزی و عدالتخواهی تجربیات تاریخی تشیع بسترساز وقوع بودند.
- شهید مطهری درباره زمینه تاریخی و فرهنگی روی آوردن مردم به امام خمینی می‌فرمایند: «... امام به مردم ما شخصیت داد و هویت اسلامی آنها را به آنان بازگرداند ... با صراحت اعلام کرد که تنها اسلام نجات‌بخش شماست.»

تلاش‌های روحانیت انقلابی که به تبلور آرمان‌های انقلاب اسلامی منجر شد

- ۱- مبارزه با شبهات در مورد نقش مذهب در سیاست و تعارض علم و دین
  - امام خمینی جدایی سیاست از دین را ترفندی استعماری می‌خواند. سخن امام پس از آزادی از زندان در ۲۱ فروردین ۱۳۴۳: «اسلام تمامش سیاست است».
  - از منظر ایشان:
    - حکومت ← فلسفه علمی تمامی فقه در تمامی زوایای زندگی بشر است.
    - فقه ← تئوری واقعی و کامل اداره انسان از گهواره تا گور است.
- ۲- تلاش در راستای طرح معنای واقعی و انقلابی مفاهیمی مانند انتظار، عاشورا و تقیه
- ۳- درس‌های حکومت اسلامی امام در سال ۴۸ در نجف
- امام در اولین کتابش یعنی کشف‌الاسرار:
  - ۱- حمله‌ی شدید به سیاست‌های رضا شاه
  - ۲- طرح اجمالی ولایت فقیه
  - ۳- مجاز دانستن سلطنت مشروط به انتخاب به وسیله جمعی از مجتهدان واجد شرایط و تا زمانی که امکان جایگزین کردن نظامی بهتر فراهم آید.

دو عامل مهم در بازگشت جامعه به هویت اصلی خود

- ۱- رابطه خاص مردم و رهبران مذهبی (مرجعیت)
- ۲- اعتماد مردم به علما

و) عوامل پذیرش همگانی آرمان‌های انقلاب اسلامی

- ۱- بومی و درون‌زا بودن و پیوند با فرهنگ اسلامی مردم ایران
- ۲- تلاش گروه‌های اسلامی در زدودن شبهات و طرح معنای انقلابی مفاهیم اسلامی
- ۳- شخصیت اندیشه‌ها و راهبردهای امام خمینی
- ۴- اعتماد توده‌ها و نخبگان به امام خمینی و روحانیت

ز) مبنای رهبری امام، انجام وظیفه و تکلیف الهی

- امام خمینی: «ما نباید نگران این باشیم که آیا در کارهایی که انجام می‌دهیم ... مبادا شکست بخوریم؛ باید نگران باشیم که مبادا به تکلیف عمل نکنیم.»
- این امر در زمان قبل از وقوع، دوران مبارزه، در زمان وقوع و نیز پس از پیروزی (جنگ تحمیلی) ساری بود.

ح) نقش ویژگی‌های شخصیتی امام در رهبری انقلاب

- مهم‌ترین و محوری‌ترین ویژگی ← توحید مداری و خداباوری
- دلیری و جرأت امام ← الگو برای نخبگان و توده‌ها ← آفرینش روحیه انقلابی و گسترش آن (⇐ از شرایط اصلی وقوع و تداوم انقلاب)
- قاطعیت
  - از پیش از آغاز حرکت نهایی انقلاب به سوی پیروزی (۱۹ دی ۵۶) تا پس از آن تا پیروزی
  - امام در برابر درخواست ملاقات افرادی مثل سید جلال تهرانی (رئیس شورای سلطنت) ایستادگی می‌کرد و استعفای آنان را شرط لازم برای ملاقات می‌دانست.

ط) تلاش‌های امام در رهبری نهضت اسلامی از دهه ۴۰ تا سال ۱۳۵۷

۱- تربیت نیروهای انقلابی ← رهبر فرزانه انقلاب، شهید بهشتی، شهید مطهری، هاشمی رفسنجانی، شهید دستغیب و شهید اشرفی اصفهانی

۲- بیان و گسترش آرمان‌های انقلاب اسلامی ← از شرایط بنیادی وقوع انقلاب

- لوازم آن
  - زدودن برخی افکار موجود میان گروه‌های مرجع
  - تلاش‌های تبلیغی خاص
- اقدامات امام
  - ۱- حرام اعلام کردن تقیه در دوره پیش از انقلاب ← مبارزه با سکوت حوزه‌های علوم دینی در مقابل حکومت پهلوی و بیان اینکه اسلام همه‌اش سیاسی است.
  - ۲- تذکر جنبه‌های انقلابی مفاهیم مذهبی از قبیل عاشورا
  - ۳- معرفی حکومت جایگزین در درس‌های حکومت اسلامی و ولایت فقیه در سال ۴۸ در زمان تبعید در نجف اشرف

* از جمله دلایل مخالفت‌های پیاپی امام با رژیم پهلوی ← وابستگی رژیم شاه به آمریکا و روابطش با رژیم صهیونیستی

۳- تنظیم و اجرای راهبردها و تاکتیک‌های حرکت انقلابی

- ۱- تربیت نیروهای انقلابی
- ۲- بهره‌گیری از همایش‌های میلیونی و اعتصابات سراسری
- ۳- عدم درگیری با نیروهای مسلح

(موارد ۱ تا ۳ ← سرعت در پیروزی و تلفات نسبتاً کم)

- ۴- بسیج عمومی و ورود خواص توده‌ها به صحنه

* انقلاب اسلامی از این نظر در میان انقلاب‌های معاصر بی‌نظیر است.

- ۵- تشکیل نظام جمهوری اسلامی: امام خمینی در عصر نظام حکومتی دنیوی تشکیل نظام «مردم‌سالاری دینی» را به تحقق رساند و راهی جدید به مسلمانان نشان داد که هم به انجام اوامر الهی پایند است و هم به نقش مردم در سایاست تأکید می‌ورزد.

ی) امام خمینی و حوادث پس از پیروزی انقلاب

۱- حوادث و تحولات داخلی

- ایستادگی در مقابل جریان‌های لیبرال و غرب‌محور (بازرگان و بنی‌صدر)
- عزل کردن منتظری از قائم مقامی رهبری برای بیمه کردن آینده انقلاب
- پذیرفتن قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت جهت پایان دادن به جنگ تحمیلی

۲- مسائل خارجی

- در ۵۹/۶/۳۱ زمانی که صدام با حمایت قدرت‌های جهانی به ایران حمله و جنگ را آغاز کرد، امام با اعتماد به نفسی شگرف وعده داد که سیلی محکمی به صدام خواهد زد.
- در واکنش به اشغال لانه جاسوسی آمریکا در تهران، حرکت دانشجویان را «انقلاب دوم» نامید و اعلام کرد که «آمریکا هیچ غلطی نمی‌تواند بکند».
- صدور فتوایی که در آن ارتداد سلمان رشدی [کتاب آیات شیطانی] اعلام و توطئه جهت تخریب و تضعیف اسلام و انقلاب را در نطفه خفه کرد.

ک) غافلگیری نویسندگان از پیشگویی وقوع انقلاب اسلامی و علل آن

- **علت** ریشه در پارادایم موجود علمی که در زمان وقوع انقلاب اسلامی بر ذهن نظریه‌پردازان پدیده انقلاب مسلط بود ←
  - از یک سو در دوره نسل سوم نظریه‌های انقلاب قرار داشتیم که به گفته جک گلدستون از ویژگی جبر ساختاری و عدم ایفای نقش جدی در انقلاب از سوی رهبری و ایدئولوژی برخوردارند.
  - از سوی دیگر زمان، زمانه انقلاب‌هایی بود که به گفته هانا آرنت (در کتاب انقلاب) دنیوی بودن از ویژگی‌های بارز آنهاست.
- بنابراین علت این غافلگیری ← رخ دادن نوع جدید و ویژه‌ای از انقلاب (یعنی انقلاب اسلامی) و ماهیت دینی آن
- در نسل چهارم نظریه‌های انقلاب (در پایان قرن ۲۰ و آغاز قرن ۲۱) برخلاف نظریه‌های قبلی به درجات متفاوتی، نسبت به نوع نویسنده، به نقش عناصری چون رهبری، آرمان و فرهنگ در ساختن پدیده انقلاب توجه می‌شود.

ل) فراوانی نوشته‌ها درباره انقلاب اسلامی و دلایل آن

دلایل

۱- ماهیت اسلامی و داشتن آرمان‌ها و شعارهای اسلامی و هدف این انقلاب در مبارزه با رژیم صهیونیستی و بازتاب آن بر شرایط سیاسی منطقه و تأثیر آن در جهان

۲- جایگاه محوری ایران پیش از انقلاب در راهبرد منطقه‌ای آمریکا؛ یعنی نقش وابسته و ژاندارمی ایران در منطقه

۳- وابستگی و نیاز جهان به منابع انرژی و نفت غرب آسیا به‌ویژه خلیج فارس (طول عمر منابع نفتی این منطقه اندکی کمتر از ۱۰۰ سال برآورد شده)

* با وجود فراوانی نوشته‌ها درباره انقلاب اسلامی، بسیاری از آنها علمی نبوده و از جامعیت لازم برخوردار نیستند.

فصل ۳: رهیافت علمی کتاب

از زمان پیروزی انقلاب تاکنون، در زمینه علل و عوامل وقوع انقلاب، دیدگاه‌ها و نوشته‌های زیادی نگاشته شده‌اند که می‌توان آنها را در رهیافت‌های زیر تقسیم‌بندی کرد:

۱- رهیافت فرهنگی
- آثار استاد مطهری، عمید زنجانی، منوچهر محمدی
- تأکید بر نقش دین اسلام و مذهب شیعه و نقش رهبری امام خمینی

۲- رهیافت جامعه‌شناسی
- نوشته‌های مبتنی بر نظریه کارکردگرا ساختاری
- تأکید بر نقش اصلی متغیرهای کلان اجتماعی (مثل نظام اجتماعی و طبقات و اقشار)

۳- رهیافت روان‌شناختی
- کتاب شکست شاهانه ماروین زونیس (روان‌شناسی فردی)، کتاب فرح مشیری به نام دولت و انقلاب اجتماعی در ایران (روان‌شناسی اجتماعی)
- تأکید بر نقش عوامل شخصیتی و فرآیندهای ذهنی

۴- رهیافت اقتصادی

براساس جهان‌بینی طرفدارانش دو قسم می‌شود:

۱- زیربنا دانستن ساخت اقتصاد و شیوه تولید: نوشته‌های مارکسیست‌ها

۲- عوامل اقتصادی در درجه اول اهمیت: مقاله انقلاب‌های طبقه متوسط نوشته امیر احمدی

۵- رهیافت سیاسی
- نوشته‌های مبتنی بر نظریه چارلز تیلی
- تأکید بر نقش عوامل سیاسی و مسئله قدرت و اهمیت نقش فروپاشی قدرت در وقوع انقلاب

* این کتاب معتقد است که قاطع‌ترین و اصلی‌ترین و مهم‌ترین عامل چه در زمینه‌سازی و چه در وقوع و پیروزی انقلاب و چه تحولات پس از آن، عامل فرهنگی بوده است؛ یعنی فرهنگ اصیل اسلامی مردم ایران.

فرهنگ از منظر
- مفهوم ← ضدیت با ظلم، عدالت‌طلبی و شهادت‌طلبی
- نهاد ← روحانیت، مرجعیت، مساجد، روزهای تاریخی و مذهبی

٤ نقش دیگر فرهنگ در وقوع انقلاب

۱- عاملی مستقل
- نقش اساسی و برجسته‌تر از عوامل دیگر
- مبارزه طولانی روحانیون و اقشار مذهبی با اقدامات ضدمذهبی حکومت همچون کشف حجاب

۲- دوم تا چهارم ← عامل طراحی‌کننده (نقشه)، سازنده، پیوند دهنده و هماهنگ‌کننده در میان عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و روانشناختی

نکته: ماهیت هر پدیده اجتماعی و سیاسی و ویژگی‌های کارگزاران و همراهان آن نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت آن پدیده و تحولات آینده دارد، هرچند تنها عامل اثرگذار در این زمینه نمی‌باشد.

بخش دوم: پیامدها و دستاوردهای انقلاب اسلامی در داخل

فصل ۱: نگرشی بر نتایج و دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران در سال‌های پس از پیروزی تاکنون

دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران را می‌توان دست‌کم در ۵ زمینه برشمرد

الف) سیاسی
ب) اقتصادی
ج) علمی - فناوری
د) دفاعی - نظامی
ه) ایجاد و نهادهای انقلابی و نقش و تأثیرات آنها

الف) دستاوردهای سیاسی

۱- داخلی

- مهم‌ترین دستاورد سیاسی انقلاب اسلامی، ساقط کردن نظام شاهنشاهی و تشکیل نظام جمهوری اسلامی بر مبنای آرمان این انقلاب بود.
- در این نظام برگزاری انتخابات و حضور مردم در صحنه‌های مختلف یک اصل است.
- مردم‌سالاری دینی در جامعه‌ای اتفاق می‌افتد که دین را در مناسبات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خدا را مبنا قرار می‌دهد.
- مردم‌سالاری دینی به تشکیل جامعه دینی ایده‌آل می‌اندیشد که سبک زندگی خود را از رفتارهای فردی و اجتماعی گرفته تا انواع هنر و معماری، از متون دینی برمی‌گیرد و به دنبال استقرار نظام حقیقت در جهان و رشد هر دو جنبه‌ی معنوی و مادی زندگی انسان‌ها است.

۲- بین‌المللی

- انقلاب اسلامی از یکسو استقلال از سلطه جریان خارجی را به ارمغان آورد و از سوی دیگر، تأثیرات گسترده‌ای در مسائل مختلف منطقه‌ای و جهانی بر جای نهاد.
- از مثال‌های وابستگی رژیم پهلوی به قدرت‌های خارجی:
  - تصویب لایحه کاپیتلاسیون
  - انتخاب محمدرضا شاه به‌عنوان ژاندارم آمریکا در منطقه براساس دکترین دو ستونی نیکسون - کی‌سینجر پس از شکست آمریکا در ویتنام

به‌طور کلی ۴ دستاورد بزرگ سیاسی انقلاب اسلامی

۱- تشکیل نظام مردم سالار دینی
۲- استقلال از قدرت‌های سلطه‌گر خارجی
۳- بازتاب در مسائل مختلف بین‌المللی و الگو بودن برای بسیاری از مردم جهان
۴- افزایش اقتدار منطقه‌ای و بین‌المللی

انقلاب اسلامی و پیشرفت در حوزه سیاست

۱) سه مفهوم مهم

۱- انقلاب اسلامی: این انقلاب بر مبنای خدا محوری با آرمان‌ها و اهداف دینی، رهبری قاطع با راهبرد خاص و حضور قریب به اتفاق مردم به وقوع پیوست.

۲- پیشرفت: غربیان به جای پیشرفت از مفهوم توسعه (Development) یا نوسازی (Modernization) بهره می‌گیرند و این واژگان در غرب تنها معنای کمّی دارند. اما مفهوم «پیشرفت» هم رشد کیفی و هم رشد کمّی را دربرمی‌گیرد و مفهوم مناسبی برای نشان دادن مسیر جامعه به سمت ارزش‌های برتر است.

تقسیم‌بندی اول، دوم و سوم از دیدگاه غربیان تنها براساس رشد کمّی در زمینه‌ی تولید است. حتی در آرمان‌ها و اهداف خود نیز محور کمّیت را لحاظ می‌کنند ⇦ نتیجه
- ۱- استعمار ملل محروم در خارج
- ۲- بی‌عدالتی‌های گسترده در داخل

۳- سیاست: سیاست را می‌توان تدبیر و اداره امور دانست که جهت آن براساس مکاتب مختلف تفاوت کند.

- در مکاتب غربی هسته مرکزی و جهت‌گیری سیاست دستیابی به قدرت (به معنای مادی آن) از هر راهی است.
- در دین مبین اسلام هدف سیاست به حداکثر رساندن سعادت آدمی است.

مفهوم سیاست از نظر بزرگان:
- ۱- فارابی: سیاست دانش رسیدن به سعادت و فضیلت است.
- ۲- شهید صدر: سیاست یعنی مبرآ بودن از هرگونه پنهان‌کاری و دغل‌بازی
- ۳- امام خمینی
  - سیاست حیوانی ← با نگاه تک‌بعدی مادی
  - سیاست شیطانی ← دروغ‌گویی، خدعه و فریب
  - سیاست الهی (صراط مستقیم) ← برطرف کردن نیازهای دنیوی و اخروی بشر و هدفِ رساندن آدمی به سعادت و قرب الهی
  - امام با رد هرگونه سیاست غیراسلامی، حکومت را فلسفه علمی تمامی فقه می‌داند.

۲) جامعیت آرمانی در انقلاب اسلامی

- آرمان انقلاب فرانسه ← آزادی‌خواهی
- آرمان انقلاب روسیه ← برابری‌طلبی
- آرمان‌های انقلاب‌های ضداستعماری در جهان سوم ← استقلال طلبی

* انقلاب اسلامی به دلیل برخورداری از مبنای دینی، از آرمانی جامع برخوردار است که در خود همه آرمان‌های مثبت (اصول ولایت فقیه، استقلال، برابری، آزادی و پیشرفت) را دارا است و این امر ناشی از جامعیت دین مبین اسلام می‌باشد.

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سند اصلی پیشرفت در حوزه‌های مختلف از جمله حوزه سیاست است که یک مفهوم کلیدی در آن، مدرم سالاری دینی است.

انقلاب اسلامی و پیشرفت در حوزه سیاست

۳) مردم‌سالاری دینی و مقایسه آن با لیبرال و دموکراسی غرب

۱- لیبرال دموکراسی ← مبتنی بر اومانیسم (انسان محوری) ← تأکید بر منافع ملی، گرایش به سلطه و استعمار ملت‌های دیگر

مردم‌سالاری دینی ← مبتنی بر خدا محوری ← تأکید بر منافع همگان و خیر و سعادت دو جهان

۲- هانا آرنت ← دنیوی شدن از ویژگی‌های انقلاب معاصر است.

ساموئل هانتینگتون ← نتیجه توسعه سیاسی ← سکولاریزه شدن فرهنگی و دوری جامعه از دین

فرانسیس فوکومایا ← توسعه به سبک غربی الزامی است و همه کشورها این مسیر را طی خواهند کرد.

اما در انقلاب اسلامی ایران ← پیشرفت سیاسی بر مبنای اسلام، دین مرکز توجه و الهام‌بخش بسیاری از جوامع و کشورها

۳- انقلاب اسلامی به علت اصالت آرمان انقلاب و رهبری آن و مردم حامی در مقایسه با انقلاب‌های مبتنی بر لیبرال دموکراسی با سرعت بسیار بیشتری نظام جدیدی را بنیان نهاد و ثبات پایدار و قابل اعتمادی را پس از پیروزی به‌دست آورد.

۴- *رهبران سیاسی در نظام لیبرال دموکراسی*
- سن
- سواد
- عدم خیانت به کشور

رهبران سیاسی در نظام اسلامی
- علاوه بر موارد قبل، برخورداری از تقوا، پرهیزکاری، توان مدیریتی، سابقه‌ی خوب و صفات و خصال نیکو

۵- تقسیم‌بندی فرهنگ سیاسی کشورها براساس نظریه آلموند و پاول
- ۱) فرهنگ سیاسی غیرمشارکتی (parochial)
  - بی‌اعتنایی به مشارکت سیاسی
  - عدم حساسیت به نهادها (Inputs) و نتایج (outputs)
- ۲) فرهنگ سیاسی تبعی (subjective): حساسیت به نتایج (out puts)
- ۳) فرهنگ سیاسی مشارکتی (participant): حساسیت به هر دو نهادها و نتایج
- انقلاب اسلامی فرهنگ سیاسی غیرمشارکتی ایران را به فرهنگ سیاسی مشارکتی تغییر داد.

جمع‌بندی: از نظرگاه انقلاب اسلامی، پیشرفت سیاسی کامل زمانی صورت می‌گیرد که با تشکیل نظام مردم سالاری دینی، نه تنها در داخل جوامع تغییرات اساسی صورت گیرد بلکه نظم عادلانه بین‌المللی نیز پدید آید.

ب) دستاوردهای اقتصادی

- تلاش‌های غربی‌ها برای ایجاد مشکلات اقتصادی ایران در قالب
  - محاصره اقتصادی
  - مهار ایران
  - تحریم‌های فلج‌کننده
- افزایش امید به زندگی بالای ۷۲ سال / کاهش نرخ مرگ‌ومیر کودکان
- رتبه سوم سدسازی در جهان
- تولید فولاد (از شاخص‌های توسعه)
- تولید برق (خودکفایی و نیز صادرات)
- تولید سیمان

ب) دستاوردهای اقتصادی

- گازرسانی و برق‌رسانی
- ساختن راه شوسه، راه‌آهن و بزرگراه
- شهرسازی و شهرک‌سازی و توسعه زیربنا و امکانات شهری
- تولید کالاهای مصرفی و افزایش کیفیت آن

علل شکست تلاش‌های بیگانگان

- خودکفا شدن ایران
- وضعیت جغرافیایی سیاسی خاص (دسترسی به اقیانوس هند و آب‌های آزاد سراسر جهان)

عوامل مؤثر در ایجاد تعادل اقتصادی در کشور

- دسترسی عمومی آسان‌تر به مقامات ← شناخت بهتر مسائل و مشکلات مردم
- سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴
- اجرای ۵ برنامه توسعه اقتصادی و اجتماعی
- قانون بیمه همگانی
- اقدامات جهاد سازندگی
- تلاش‌های قرارگاه خاتم‌الانبیاء سپاه پاسداران

ج) دستاوردهای علمی ـ فناوری

- غلبه بر عقب‌ماندگی علمی - فناوری ← از آرمان‌های انقلاب
- سرعت پیشرفت علمی در ایران ۱۱ برابر متوسط سرعت جهانی
- توجه به دانش‌ها و تکنولوژی‌های برتر با استفاده از سرمایه‌های بومی شامل:

۱- انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای: از استخراج سنگ اورانیوم تا تولید گاز UF6 و ساخت سانتریفیوژ در نسل‌های مختلف و تولید آب سنگین و ...

۲- دانش پزشکی از جمله سلول‌های بنیادی، داروهای راهبردی و شبیه‌سازی حیوانات

↓ انقلاب دوم بعد از بیوتکنولوژی

۳- نانوفناوری، لیزر، هوش مصنوعی و IT

۴- تکنولوژی فضایی و پرتاب ماهواره بومی

- پیشرفت خوب ایران در ساخت صنایع مصرفی و ملزومات زندگی، خودروسازی و قطعه‌سازی و هواپیماسازی (ساخت مشترک هواپیمای مسافربری ایران ۱۴۰ با برخی کشورهای شرقی)

د) دستاوردهای دفاعی ـ نظامی

۱- ساخت انواع موشک‌های بالستیک و پایگاه‌های مخفی موشکی زیرزمینی

۲- ساخت انواع سلاح‌ها و موشک‌های ضد هوایی (S200)

۳- ساخت انواع موشک‌های دریایی (موشک‌های نقطه‌زن از فواصل دور)

۴- ساخت انواع زیردریایی

۵- ساخت انواع نفربر، تانک زرهی و انواع سلاح‌های ضد تانک

۶- ساخت انواع ناوها و ناوشکن‌ها (جماران)

۷- ساخت قایق‌های تندرو موشک‌انداز

۸- ساخت هواپیما جنگی صاعقه، شفق، آذرخش و قاهر ۳۱۳ و کوثر، ساخت موتور توربو جت و بیش از ۵۰ نوع پهپاد (RQ170)

د) دستاوردهای دفاعی ـ نظامی

۹- ساخت انواع هلیکوپترهای شاهد ۲۱۶، ۴۱۴ و ۴۹۰
۱۰- ساخت انواع رادارهای قدرتمند مانند رادار باور ۳۷۳
۱۱- پیشرفت در خور توجه در فناوری نبرد سایبری و جنگ‌های الکترونیک (مقام سوم جهانی)
* **نکته:** هم‌اکنون نیروی دریایی تا ۱۰° عرض شمالی در اقیانوس هند حضور دائمی دارد.

ه) ایجاد نهادهای انقلابی و نقش و تأثیرات آنها

- مانند: جهاد سازندگی، سپاه پاسداران، دادگاه‌های انقلاب، نهضت سواد آموزی و بسیج مستضعفین
- علت ایجاد این نهادها اعتقاد امام به مردمی کردن همه حوزه‌ها از جمله سیاست و اقتصاد
- تشکیل هیئت حمایت از کرسی‌های نقد و نوآوری و نظریه‌پردازی ← از اقدامات شایسته شورای عالی انقلاب فرهنگی

فصل ۷: ثبات سیاسی و نظام‌سازی سریع انقلاب اسلامی پس از پیروزی و علل آن (در مقایسه با انقلاب فرانسه)

دو نیروی مقابل هم در انقلاب‌ها

- *نیروی اجتماعی*
  - رهبری انقلاب به همراه افراد و طبقات و قشرهای موافق
  - از دلایل مهم پیروزی یا شکست یک جنبش- از عوامل اصلی جهت‌دهی انقلاب پس از پیروزی ← به‌طور کلی: از پایه‌های اصلی ثبات و تداوم نظام انقلابی
- *قدرت سیاسی* ← مجموعه عناصر حامی حکومت

نکته: تحلیل انقلاب فرانسه در ابتدا بر اساس مارکسیسم صورت می‌گرفت اما سپس افرادی مانند فورت این تفسیر سنّتی مارکسیستی را به نقد کشیدند. از نظر فورت لحظه‌ای که مردم خود را قادر به قالب‌بندی جامعه در یک تصویر منطبق بر ایده‌آل‌هایشان ببینند جامعه می‌باید خود را تجدید ساخت کند و برای این کار، نیز ابتدا باید بر مفاهیم و اصول متفق شد.
نکته اصلی، به‌دست آوردن پایه منطقی برای ذهنیت انقلابی است.

مقایسه دو انقلاب فرانسه و ایران

الف) عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت ذهنی نیروی اجتماعی در دو انقلاب

ایران	فرانسه
۱- هدف: بازگشت به خویشتن ۲- اسلام عناصر اصلی هویت ایرانی ۳- غنی بودن اسلام از نظر ذخایر معنایی و فرهنگی و نیز عناصر سازنده انقلابی ۴- اسلام (عامل هویت‌دهنده) در سازمانی منسجم نیز قرار گرفته و روحانیون با محوریت مساجد با تمام لایه‌های مردم در ارتباط بودند.	۱- هدف: ساختن جامعه و جهان از نو و به عبارتی دوری از خویشتن ← پر هزینه بودن و به دور از واقعیت بودن این اهداف ۲- آرمان‌ها فاقد اصالت فرهنگی بود و فقط نتوانست به صورت متحد وارد ذهن افراد شود.

مقایسه دو انقلاب فرانسه و ایران

ب) قدرت وحدت‌بخش رهبری و تاثیر رهبری واحد در دو انقلاب

ایران	فرانسه
۱- امام خمینی به عنوان تنها رهبر انقلاب به الگویی آرمانی برای انسان امروزی تبدیل شد ← وحدت رهبری و نبود رهبران موازی از علل اصلی ثبات سریع نظام پس از پیروزی است. ۲- گفتمان امام موجب وحدت نیروهای اجتماعی شده بود. (مرزهای گسترده کلام ایشان) ۳- امام به عنوان تجسمی از خودیافتگی و هویت استوار ایرانیان	۱- رهبری متفرق و مرحله‌ای و نبود رهبری واحد ۲- ابهام در اهداف، روش‌ها و برنامه رهبران مهم‌ترین رهبران فرانسه: ۱- میرابو (در ابتدا محبوب‌ترین) ۲- روبسپیر ۳- دانتون (نقش اصلی در تبدیل حکومت مشروطه به جمهوری در سال ۱۷۹۲) ۳- رهبران به دلیل تفرقه آرمانی و عقیدتی از قدرت وحدت‌بخشی و گردآورندگی نیروها برخوردار نبودند. ۴- کنش خود انگیخته توده مردم ۵- رهبران فاقد پایگاه وسیع مردمی

* ایجاد یگانگی و سازمان‌دهی از مهم‌ترین وظایف رهبری
* بدون رهبری نارضایتی اجتماعی فقط می‌تواند به شورش بینجامد ← فاقد رهبری دائمی
* به تعبیر استاد مطهری ندای امام از قلب فرهنگ، از اعماق تاریخ و از ژرفای روح ملت برمی‌خواست و این امر از نقش رهبری امام هم مهم‌تر است.

ج) جامعیت آرمان انقلابی (یا ایدئولوژی جایگزین) در دو انقلاب

- آرمان بخشی از واقعیت هر انقلابی است و نقش مهم در پیروزی، نوع نظام جدید و حوادث پس از پیروزی دارد.

دو مفهوم:
- اصالت آرمان انقلابی ← پیوند این آرمان با فرهنگ و تاریخ و آداب و سنن کشور
- جامعیت آرمان انقلابی ← یعنی محتوای باطنی و مفاد آن نه تک‌بعدی و تک‌محتوایی، بلکه جامع و کامل باشد.

ایران	فرانسه
۱- به علت جامعیت و کاملیت دین اسلام انقلاب اسلامی ایران از آرمان‌های منحصر به فرد و جامعی برخوردار است. ۲- تأکید بر حاکمیت الهی، آزادی، برابری، استقلال، وحدت امت اسلامی، پیشرفت همه‌جانبه فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و علمی فناوری ۳- پوشش همه خواسته‌های مشروع انقلابی و به حاشیه راندن آرمان‌های تک‌بعدی و منحط رقبا	۱- تهی از جامعیت آرمانی و تهی از اصالت آرمانی ۲- تأکید بر آزادی و برابری بر مبنای انسان‌گرایی (اومانیسم) ۳- توجه به نیازها و جنبه‌های مادی بشر و نادیده گرفتن نیازهای معنوی و برداشت نادرست از عقل انسانی ۴- رهبری قدرت‌طلب و برداشت غیراصولی از آزادی

خلاصه‌ای از روند انقلاب فرانسه

لغو فئودالیسم و معافیت مالی اشراف ← حکومت مشروطه ← به قدرت رسیدن جمهوری‌خواهان میانه‌رو به رهبری دانتون و اعدام لویی شانزدهم ← به قدرت رسیدن جمهوری‌خواهان تندرو طرفدار مساوات (گروندگان به اندیشه روسو) به رهبری روبسپیر (رها کردن شعار آزادی، تأکید بر شعار برابری) ← تشکیل حکومت هیئت مدیره ۵ نفره که یکی از آنان ناپلئون بود ← پدید آمدن امپراتوری اول به رهبری ناپلئون ← شکست ناپلئون در جنگ‌های ناپلئونی و برقراری دوباره رژیم پادشاهی و پادشاهی لویی هجدهم ← رژیم مشروطه (۱۸۳۰) ← رژیم جمهوری (۱۸۴۸) ← ایجاد امپراتوری دوم توسط ناپلئون دوم (۱۸۵۲) ← ...

نتیجه‌گیری

در انقلاب اسلامی به دلیل شکل‌گیری هویت فکری و ذهنی منسجم انقلابی (ناشی از اصالت آرمان، رهبری وحدت‌بخش، رهبری واحد و در نهایت جامعیت آرمان انقلاب اسلامی)، انقلاب سریعاً به پیروزی رسید و پس از پیروزی نیز نظام جدید با رأی مردم مستقر و با توانی شایان توجه به رفع مشکلات ناشی از تلاش‌های ضد انقلابی پرداخت و ثبات قوی و قابل اعتمادی را ایجاد کرد. اما انقلاب فرانسه به دلیل نداشتن هویت فکری و ذهنی منسجم به سرنوشت دیگری دچار شد و تا سال‌ها روی آرامش را به خود ندید.

فصل ۳: اشغال لانه جاسوسی آمریکا در تهران و نتایج آن

اشغال لانه جاسوسی آمریکا در تهران

- در روز ۱۳ آبان ۵۸ همزمان با سالگرد حمله نیروهای رژیم پهلوی به تظاهرکنندگان در دانشگاه تهران و شهادت گروهی از آن‌ها
- تجمع سه ساعته دانشجویان مقابل سفارت و درخواست تسلیم شدن کارکنان ← اشغال سفارت ← سفارت آمریکا = لانه جاسوسی آمریکا، دانشجویان = دانشجویان مسلمان خط امام ← انتشار اسناد لانه جاسوسی

اسناد لانه جاسوسی
1. تلاش برای سلطه‌ی دوباره بر ایران
2. جاسوسی عباس امیرانتظام سخنگوی دولت موقت
3. نفوذ دولت آمریکا در برخی گروه‌های مبارز خاورمیانه مانند سازمان آزادی‌بخش فلسطین

- امام خمینی این اقدام را <u>انقلاب دوم</u> خواندند و فرمودند: آمریکا هیچ غلطی نمی‌تواند بکند.
- دانشجویان، کارمندان ایرانی سفارت و زنان را خیلی زود آزاد کردند.
- خواسته دانشجویان: بازگرداندن شاه مخلوع و محاکمه وی
- استعفای دولت موقت بعد از این واقعه
- شکست نقشه صحرای طبس آمریکایی‌ها برای آزادی گروگان‌ها
- حل این مسئله بین ایران و آمریکا با میانجی‌گری الجزایر ← صدور بیانیه الجزایر
  - آمریکایی‌ها حدود ۹ میلیارد دلار اموال بلوکه شده ایران را آزد کنند.
  - ایران گروگان‌ها را آزاد کند.

نتایج
- شکست ابهت ابرقدرت غرب
- گسترش اصول‌گرایی اسلامی در جهان

- از آن پس تاکنون آمریکا بارها تمایل شدید خود برای برقراری رابطه مجدد را اعلام کرده و نمونه بارز آن رسوایی ریگان در ماجرای مک فارلین بود.

بخش سوم: پیامدها و بازتاب‌های انقلاب اسلامی در جهان

فصل ۱: تأثیرات فوری منطقه‌ای و جهانی انقلاب اسلامی ایران (موج دوم بیداری اسلامی)

الف) تأثیر انقلاب اسلامی بر نظریه‌های سیاسی

۱- *قبل از وقوع انقلاب* ← دستیابی به توسعه با دو مفهوم «سکولاریزه شدن فرهنگی» و «تمایز ساختاری» همراه است.

خانم هانا آرنت: از ویژگی‌های مرسوم و موجود انقلاب‌ها دینوی بودن آنهاست.

وقوع انقلاب اسلامی با ماهیت و آرمان دینی اعتبار این نظریه‌ها و تفکرات را زیر سؤال برد.

۲- اندیشمندان فرامدرنیسم انقلاب اسلامی را دلیل بر عبور بشر از مدرنیسم دانستند.

- میشل فوکو انقلاب اسلامی را انقلابی فرا مدرنیستی خواند ← «قدرت» از بالا اعمال نمی‌شود و تنها در تسلیحات و نیروی نظامی دولت خلاصه نمی‌گردد، بلکه در همه اجزا و لایه‌های اجتماع نهفته است و به موقع خود را نشان می‌دهد.

از نظر میشل فوکو، انقلاب اسلامی همچنین تأییدی بر این برداشت بود که تاریخ، یک مسیر واحد و همه جایی ندارد ← رد ایده‌ی این که همه جوامع به سوی لیبرالیسم و دموکراسی غربی در حرکتند (اعتقاد فرانسیس فوکومایا در «پایان تاریخ، واپسین اسطوره»)

* اما به‌طور کلی باید توجه داشت که انقلاب اسلامی نه مبتنی بر مدرنیته غربی است و نه اندیشه‌های فرامدرنیسم؛ بلکه بر اصول و اعتقادات اسلامی استوار است.

۳- انقلاب‌های پایانی قرن ۲۰ به ویژه انقلاب اسلامی ایران طلیعه پدید آمدن نسل جدیدی از نظریه‌های انقلاب شد.

دسته‌بندی جک گلدستون

۱- نسل اول: توصیفی

۲- نسل دوم: تعمیمی ← مثل نظریه‌های سیستمی و روان‌شناختی

۳- نسل سوم: ساختاری ← مثل نظریه تدا اسکاچپول ← در این نظریه‌ها به نقش ساخت‌هایی مانند محیط بین‌الملل و ساخت دهقانی توجه می‌شود و <u>نقش جبر</u> مورد تأکید قرار می‌گیرد.

- *نظریه تدا اسکاچپول*: انقلاب‌ها ساخته نمی‌شوند، بلکه به وجود می‌آیند.

- وقوع انقلاب اسلامی ایران این نظریه را زیر سؤال برد و تدا اسکاچپول در مقاله‌ای تحت عنوان «دولت تحصیلدار و اسلام شیعه در انقلاب ایران» بیان کرد که اگر بخواهیم در دنیا یک انقلاب را نام ببریم که با یک حرکت انقلابی آگاهانه ساخته شده باشد، انقلاب ایران است ← بدین‌گونه نقش عناصر ایدئولوژی و رهبری را مورد تأکید قرار داد.

۴- *نسل چهارم*: این نسل خود را از دید ساختاری محض و جبرگرایی رهانیده و به نقش فرهنگ و رهبری و هویت و آرمان، بسیج منابع و توسعه نامتوازن و ... ارج می‌نهد.

فوران: رخداد دو انقلاب ایران و نیکاراگوئه راه را برای ورود به نسل چهارم نظریه‌های انقلاب هموار کرد.

گلدستون: در بررسی انقلاب باید به دنبال عوامل ایجادکننده ثبات بگردیم ← ضعف در این عوامل ← هموار کردن راه برای رهبری انقلابی، آرمان و هویت + فشار بین‌المللی و تعارض نخبگان با حکومت ← وقوع انقلاب

ب) تأثیرات انقلاب اسلامی بر راهبرد و مسائل راهبردی قدرت‌های بزرگ

- انقلاب اسلامی در زمان جنگ سرد بین دو بلوک شرق کمونیست به رهبری اتحاد شوروی و غرب لیبرال ... آمریکا اتفاق افتاد.
- بلوک غرب برای مهار نفوذ اتحاد شوروی، تعدادی پیمان زنجیره‌ای شامل ناتو، سنتو و سیتو در محدوده اروپا، ... جنوب شرقی (در اطراف شوروی) پدید آورد که ایران عضو حلقه میانی (سنتو) بود.
- بلوک شرق نیز پیمان ورشو را برای جلوگیری از نفوذ یا حملات غرب علیه هریک از اعضای کمونیست بوجود ...
- پس از شکست آمریکا در ویتنام، نیکسون (رئیس جمهور آمریکا) در راهبرد جدید «دو- ستونی» (ستون نظا... ستون مالی عربستان)، با توجه به موقعیت راهبردی خاص ایران، پتانسیل قدرت ایران، ویژگی‌های محصو... اینکه ایران کشور عربی نبود و از مناقشه اعراب و اسرائیل فاصله داشت، شاه ایران را ژاندارم خود در منطقه ... مدت اندک برای فروش میلیاردها اسلحه، قراردادی را با ایران امضا نمود. نتیجه اینکه ایران شورشیان ظفار ... سرکوب و از گسترش این حرکت طرفدار مسکو جلوگیری کرد.

* وقوع انقلاب اسلامی ایران این راهبردها را دستخوش تغییر کرد:

- یک خلأ آشکار قدرت در منطقه پدید آمد.
- با خروج از پیمان سنتو، این پیمان از هم فرو پاشید و بین پیمان‌های ناتو و سیتو فاصله افتاد.
- انقلاب در کنار چاه‌های نفتی منطقه اتفاق افتاده بود و این خود اهمیت این رخداد را دوچندان کرد.
- هراس از وقوع تحولات مشابه ایران، جهان غرب و دولت‌های منطقه را فرا گرفت.

در رابطه با بلوک غرب

- راهبردهای جدید غرب

- جیمی کارتر اعلام کرد برای حفظ منافع خود، یک «نیروی واکنش سریع» تشکیل می‌دهد ... آوردن مجدد آمریکا به مداخله مستقیم نظامی
- محاصره اقتصادی، حمله نظامی نافرجام به طبس، طراحی کودتای نوژه، تحریک عراق به آغاز ... همراهی وی در جنگ و در نهایت «سیاست مهار ایران» ⟵ در پنج ماه اول ریاست جمهوری ... کلینتون با طراحی لابی رژیم صهیونیستی تدوین گردید.
- آمریکا برای پر کردن خلأ قدرت و مداخله نظامی روس‌ها در افغانستان و ترس کشورهای ... جنوبی خلیج فارس از محاصره شدن توسط کمونیست‌ها، تشکیل شورای همکاری خلیج ... تشویق و حمایت کرد و به تقویت بنیه نظامی این کشورها به‌ویژه عربستان پرداخت.

- حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به برج‌های دوقلوی سازمان تجارت جهانی و پنتاگون در آمریکا ⟵ بوش برای طرح و اجرای راهبرد «حمله پیش‌دستانه» با چند هدف

1. ایجاد امنیت برای رژیم صهیونیستی، کنترل گروه‌های ضد اسرائیلی در جهان عرب (ال... لبنان) و حائل شدن بین سوریه و ایران
2. مبارزه با انقلاب اسلامی ایران و بازتاب‌های منطقه‌ای و جهانی آن
3. کنترل بازار جهانی نفت
4. تغییر جغرافیای سیاسی منطقه برای رسیدن به اهداف راهبردی خود
5. گسترش روزافزون حضور خود در مناطق اروپای شرقی، قفقاز، آسیای مرکزی و آسیا... و فاصله انداختن بین قدرت‌هایی مانند فدراسیون روسیه، چین، هند و ایران

ب) تأثیرات انقلاب اسلامی بر راهبرد و مسائل راهبردی قدرت‌های بزرگ

در رابطه با بلوک شرق

- امنیت داخلی و منافع جهانی این کشور تحت شعاع قرار گرفت.
- فکر انقلابی بر جمهوری‌های مسلمان‌نشین اتحاد شوروی تأثیر نهاد.
- وقوع انقلاب اسلامی ایران با تضعیف نفوذ بین‌المللی این کشور، از جمله علل فروپاشی اتحاد شوروی و بلوک شرق قرار گرفت.
- مقاومت سرسختانه مردم افغانستان در مقابل مداخله نظامی شوروی نیز با حمایت ایران و الهام از انقلاب اسلامی صورت گرفت.

ج) انقلاب اسلامی و طغیان‌ها و حرکت‌های انقلابی در کشورهای در حال رشد

۱- در لبنان
- جنبش‌های شیعی ← «امل»، «امل اسلامی» و «حزب‌الله»
- جنبش‌های سنّی ← «جنبش توحید اسلامی»

تحت تأثیر مستقیم انقلاب اسلامی پدید آمد.

* حزب‌الله لبنان به گروه انقلابی شکست‌ناپذیر و طرفدار سرسخت انقلاب اسلامی بدل گردید.

۲- در عراق
- فعالیت «حزب الدعوه اسلامی» شدت یافت.
- «در مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق» با هدف مبارزه با حکومت صدام حسین پدید آمد.

۳- در عربستان سعودی
- حمله اخوان مسلمین به رژیم سعودی
- پدید آمدن «سازمان انقلاب اسلامی در شبه جزیره عربستان»

۴- در بحرین ← مبارزه مردم مسلمان با رژیم آل خلیفه به رهبری جمعیت الوفاق و ... با شدت ادامه دارد.

۵- در کویت ← حزب‌الله کویت به‌وجود آمد.

۶ و ۷- در دو کشور قطر و امارات عربی متحده ← حرکات سازماندهی شده نبود اما بعد از انقلاب مخالفت‌ها به شکل اعتراض اجتماعی بروز کرد.

۸- در مصر
- گسترش شیوه‌های قهرآمیز مبارزه: ترور انور سادات توسط سازمان الجهاد
- دفاع «جنبش اخوان مسلمین» از انقلاب اسلامی ایران

۹- در الجزایر ← «جبهه نجات اسلامی» پدید آمد.

۱۰- در تونس ← جنبش گرایش اسلامی که بعدها به جنش نهصت تغییر نام داد، پدید آمد.

۱۱- در مراکش ← نیز حرکات اسلامی رشد کرد.

۱۲- در سوریه ← «اخوان مسلمین» فعالیت خود را گسترش داد.

۱۳- در فلسطین
- «جهاد اسلامی» آشکارا از انقلاب اسلامی دفاع و خواستار الگو گرفتن فلسطینی‌ها شد.
- «سازمان مقاومت اسلامی»

* هر دو بعد از انقلاب اسلامی اعلام موجودیت کردند.

ج) انقلاب اسلامی و طغیان‌ها و حرکت‌های انقلابی در کشورهای در حال رشد

- **۱۴- در افغانستان**
  - تأثیر انقلاب اسلامی حتی پیش از پیروزی شروع شد ← مقاومت مردم در برابر کودتای کمونیستی
  - پس از انقلاب ← گروه‌های مجاهد شیعه (هشت‌گانه) و سنّی (هفت‌گانه)
- **۱۵- در پاکستان**
  - پیدایش «نهضت اجرای فقه جعفری»
  - اما مسئله فرقه‌گرایی از پخش بیشتر انقلاب اسلامی در این کشور جلوگیری کرد.
- **۱۶- کشمیر (ایران صغیر)** ← به شدت طرفدار انقلاب اسلامی است.
- **۱۷- در آسیای مرکزی (تاجیکستان و ازبکستان)** ← حرکت‌هایی به‌وجود آمد اما حضور چریک‌های وهابی ناشی از تأثیر طالبان نیز دیده شده است.
- **۱۸- در قفقاز** ← نیز بازتاب انقلاب اسلامی وجود داشته است.
- **۱۹- در ترکیه لائیک** ← احزاب رفاه و فضیلت نجم‌الدین اربکان که نسبت به حزب کنونی «توسعه و عدالت» اردوغان از اصالت بیشتری برخوردار بودند، به قدرت رسیدند اما خیلی زود از سوی نظامیان ترکیه محدود شدند.

د) تأثیر انقلاب اسلامی بر سایر مسائل

- **۱- دولت‌ها و نخبگان سیاسی در جهان اسلام**
  - تغییر بعضی حکومت‌ها و پیوند آنها با اسلام (سودان و پاکستان)
  - ورود اسلام‌گرایان به پارلمان (حزب‌الله لبنان و اخوان مسلمین اردن)
  - تغییر در ایده‌های برخی شاهزادگان در حاشیه خلیج فارس و تشکیل دولت توسط احزاب اسلام‌گرا (ترکیه)
- **۲- سازمان‌های بین‌المللی**
  - تأثیر ایران در تصمیمات و صدور قطعنامه جنبش عدم تعهد (دفاع از برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای ایران)، سازمان کنفرانس ایران اسلامی و اوپک
  - تأثیر ایران در برخی ارگان‌های وابسته به سازمان ملل متحد مانند یونسکو
- **۳- الهیات رهایی‌بخش در آمریکای لاتین** ← نقش کشیشان در انقلاب نیکاراگوئه
- **۴- چهره عمومی جوامع اسلامی**
  - گسترش حجاب اسلامی، گرایش بیشتر به شرکت در مراسم مذهبی و رعایت تکالیف دینی [این امر در کشورهای دوردست آسیایی مانند اندونزی و حتی اروپا و آمریکا دیده می‌شود.]
  - گسترش تشیع در شرق آسیا (و به‌ویژه اندونزی و مالزی) و غرب آفریقا (نیجریه) در سال‌های اخیر
- **۵- کنفرانس‌ها و مراکز پژوهشی**

فصل ۲: انقلاب اسلامی ایران و سقوط نظام دوقطبی (فروپاشی بلوک شرق)

الف) سیاست دین‌زدایی اتحاد شوروی: پس از انقلاب کمونیستی، موضع آشکار ضد مذهبی شوروی باعث مشکلات زیادی برای مسلمانان شد؛ تا جایی‌که مساجد و مدارس دینی مورد حمله قرار گرفت و تعطیل گردید.

ب) انقلاب اسلامی و موج احیاگری اسلامی

- *آرنولد توین‌بی تاریخ‌دان مشهور غربی:* اگر وضع کنونی بشر به یک جنگ نژادی منجر شود، اسلام ممکن است بار دیگر برای ایفای نقش تاریخی خود قیام کند.
- *فرد هالیدی:* انقلاب اسلامی عظیم‌ترین انقلاب تاریخ است و این کار عظیم در پرتو قدرت شخصیت امام خمینی پا گرفت.
- *آلوین تافلر:* بزرگ‌ترین تحول امروز جهان، ظهور پدیده‌ای جدید، یعنی نیرو و قدرتی ماورای دولت‌های ملی است.

  تافلر نمونه‌ای از جریان مذکور را تلاش‌های امام خمینی می‌داند که با استفاده از «نیروی مذهب» بخش زیادی از قدرتی را که مدت‌ها در انحصار دولت‌های ملی بود، در کنترل گرفت. (برای نمونه صدور فتوای قتل سلمان رشدی توسط امام)
- *ماروین زونیس:* آثار انقلاب اسلامی از مرزهای ایران فراتر رفته و بزرگ‌ترین منبع الهام‌دهنده برای جنبش‌های سیاسی و اسلامی در خاورمیانه و جهان بوده است.
- *میشل فوکو:* از قرن ۱۸ به بعد هر تحول اجتماعی که اتفاق افتاده بسط مدرنیته بوده اما انقلاب ایران تنها حرکت اجتماعی است که در برابر مدرنیته قرار دارد.

❋ همه‌ی اندیشه‌های سیاسی غرب در نفی هویت دینی مشترک‌اند.

ج) انقلاب اسلامی و سقوط نظام دوقطبی

۱- تقریباً ۱۲ سال پس از پیروزی انقلاب و به دنبال برچیده شدن بلوک شرق کمونیست و فروپاشی اتحاد شوروی

۲- عوامل دخیل:
- شکست ایدئولوژی مارکسیستی به دلیل غیرعلمی بودن
- سیاست‌های پرسترویکا (بازسازی اقتصادی) و گلاسنوست (فضای باز سیاسی) گورباچف
- نبودن آزادی (مثل آزادی در دین) در کشورهای مارکسیست
- وقوع انقلاب اسلامی و تضعیف اتحاد شوروی:
  - تأثیر بر جمهوری‌های مسلمان اتحاد شوروی در آسیای مرکزی و قفقاز و تأثیر آن بر جمعیت مسلمان این کشور در سایر نقاط
  - ❋ با فروپاشی اتحاد شوروی، این کشور به ۱۵ جمهوری تقسیم شد که ۵ جمهوری آسیای مرکزی و ۳ جمهوری قفقاز (آذربایجان، گرجستان و ارمنستان) مستقل گردیدند.

ج) انقلاب اسلامی و سقوط نظام دوقطبی

۲- عوامل دخیل

وقوع انقلاب اسلامی و تضعیف اتحاد شوروی

- از بین بردن حقانیت و مقبولیت نظام‌های مارکسیستی با تأکید بر نقش مذهب
- شکست شدید نظامی روس‌ها در افغانستان که از حمایت کامل ایران اسلامی برخوردار است.

❋ منبع اصلی سلاح‌های صدام روس‌ها بودند.

۳- موج تأثیرات در قلمرو شوروی

- نگرانی آمریکا و متحدان اروپایی و آسیایی‌اش از بابت احتمال توسعه رادیکالیسم اسلامی در جمهوری‌های سابق شوروی
- جیمز بیکر جلوگیری از نفوذ ایران و «بنیادگرایی اسلامی» را به عنوان رکن اصلی سیاست آمریکا در منطقه اعلام کرد.
- گورباچف در واکنش به احیای «رادیکالیسم اسلامی» خواستار عدم مداخله ایران در امور داخلی آذربایجان و دامن زدن به «بنیادگرایی اسلامی» در آن کشور شد.
- از دیگر عوامل مؤثر در گسترش بیداری اسلامی در شوروی، قدرت اندیشه، کلام و عمل امام خمینی بود.
- یوری ایوانف: امام خمینی سازش را رد می‌کند و مسلمانان را به شکیبایی و سازش نه بلکه به مقابله با غارت‌های ستم‌های حکام خارجی دعوت می‌کند و در این امر به انگیزه‌های معنوی آسمانی متوسل می‌شود.
- امام خمینی در نامه به گورباچف: از این پس کمونیسم را باید در موزه‌های تاریخ جهان جست‌وجو کرد؛ چرا که مارکسیسم جوابگوی هیچ نیاز از نیازهای واقعی انسان نیست؛ چرا که مکتبی مادی است و با مادیت نمی‌توان بشریت را از بحران‌های عدم اعتقاد به معنویت (اساسی‌ترین درد جامعه بشری در شرق و غرب) به درآورد.
- علل تلاش شوروی در نهان ماندن نامه امام: ترس فراوان از عمق تأثیر این نامه در جذب مردم به سمت تعالیم دین اسلام

۴- چند تأثیر شاخص انقلاب اسلامی بر جامعه شوروی

۱) افزایش توجه به خدا و آیین‌های مذهبی در میان مردم

- افزایش ازدواج‌های مذهبی
- تدفین اسلامی
- تعطیلات اسلامی مانند عید قربان و عید فطر
- برگزاری مراسم میلاد پیامبر در مناطق مسلمان‌نشین
- رعایت اعمال مذهبی در رمضان

توجه: واکنش محتاطانه و خوشبینانه اتحاد شوروی به انقلاب اسلامی، زمینه گسترش تمایلات مذهبی را در میان مردم فراهم کرد.

دلیل این واکنش: شوروی امیدوار بود ویژگی ضد عربی انقلاب به چرخش موازنه راهبردی در خلیج فارس به نفع اتحاد شوروی سوسیالیستی کمک کند.

۲) اعطای آزادی‌های سیاسی از طرف دولت به مردم:

- طبق آرمان‌های مارکس: انسان در زندگی اجتماعی و تاریخ، همچون کارگزار بوده و فاقد هرگونه اختیار و اراده است.
- در سایه گسترش تمایلات مذهبی در جامعه شوروی، توجه به نقش اراده و اختیار انسان در زندگی اجتماعی افزایش یافت ⟵ اجرای برنامه فضای‌باز سیاسی توسط گورباچف

۳) گسترش مکان‌های مذهبی در شوروی: افزایش تعداد مساجد و کلیساها از نشانه‌های بیداری اسلامی در اتحاد شوروی

ج) انقلاب اسلامی و سقوط نظام دوقطبی

۵- اتحاد غرب و شرق ضد انقلاب اسلامی

* در حالی‌که دو اندیشه مارکسیسم و لیبرالیسم به دلیل مبانی مادی‌گرایی آنها و تأکید بر انسان‌محوری در نهایت به صلح و سازش می‌رسند، وقتی اندیشه دینی بر مبنای خدامحوری در قالب نظام جمهوری اسلامی پدید می‌آید، تخاصم اساسی با آنها شکل می‌گیرد.
* جنگ ایران و عراق ← از مسائل تناقض در تضادهای شرق و غرب ← چون آمریکا و شوروی در این زمینه اشتراک منافع یافتند و به همکاری پرداختند.

۶- پس از فروپاشی نظام دوقطبی

- در نشست سران ناتو در سال ۱۹۹۱، جهان اسلام به‌ویژه غرب آسیا، محور تعارض با منافع ناتو معرفی شد و جنگ علیه تهدید سبز (جهان اسلام) جایگزین جنگ علیه تهدید سرخ (جهان مارکسیستی) گردید.
- لقب اتحاد شوروی از نظر رونالد ریگان ← امپراتوری شرور
- لقب ایران و عراق از نظر جرج بوش ← محور شرارت
- اکنون نظریه‌پردازان آمریکایی، کشورها و گروه‌های مسلمان را بزرگ‌ترین خطر برای صلح جهانی معرف می‌کنند.
  ↓
  (اسلام سیاسی به رهبری جمهوری اسلامی)
- دو جامعه مغایر از نظر تافلر
  - ظرف سالاد = شوروی
    امکان انفکاک اقوام و ملیت‌ها در آن به دلایل مختلف (تعارض اسلام و مارکسیسم) وجود داشت.
  - دیگ همجوشی = جامعه ایرانی
    در طول هزاران سال اقوام و ملیت‌ها در هم تنیده شده و با یکدیگر امتزاج فرهنگی یافته‌اند و امکان جدایی ندارند.

فصل ۳: انقلاب اسلامی ایران و غرب

* مهم و امتحانی

الف) مفهوم راهبرد

- قبلاً برای امور نظامی
- امروزه برای هر ساختار و سازمان مهمی به‌ویژه روابط بین‌المللی
- معادل کلمه "Strategy"
- روش و راه دستیابی به هدف یا اهداف تعریف شده
- دولت‌ها و قدرت‌های تأثیرگذار در نظام بین‌المللی برای دستیابی به اهداف کوتاه‌ترین و کم‌هزینه‌ترین راه را برمی‌گزینند.
- راهبرد آنها برای یک مرحله تعریف می‌شود و ممکن است با تغییر شرایط و ورود به مرحله دیگر دچار تغییر گردد.
- راهبردها ممکن است جهانی یا منطقه‌ای باشند.

الف) مفهوم راهبرد

توجه‌ها:

۱- در صورت تضمین بودن موجودیت قدرت‌های جهانی ← راهبرد فعال برای دست‌کاری جهانی
اما در شرایط ضعف و فترت ← راهبردهای منفعل برای تضمین موجودیت

۲- در تحولات درون تمدنی، تغییرات نظام جهانی زودتر از زمانی که چالش گران نظام جهانی برون تمدنی باشند اتفاق می‌افتد.

↓

در این شرایط تغییرات به معنای ضربه فنی شدن کامل یک تمدن یا هویت نمی‌باشند بلکه فقط تقسیم جدید درون تمدنی است.

ب) وضعیت بین‌المللی در زمان وقوع انقلاب اسلامی

- **قبل از جنگ جهانی دوم:** نظام چندقطبی دولت‌های اروپایی متبنی بر استعمار قدیم ← تقسیم کشورهای جهان سوم میان خود و سلطه بر آنها ← عدم امکان سلطه بر ایران از طریق حضور مستقیم و مداوم نظامی به دلیل پابندی به اصول مذهب تشیع، هوشیاری علمای مذهبی در صیانت از کشور و وقوع قیام‌هایی مانند تنباکو ← اتخاذ راه و روش دیگر توسط انگلیس و روسیه: نفوذ در ساخت‌های حکومتی و زد و بند با دولتمردان و اخذ امتیازات متعدد اقتصادی (تأسیس بانک شاهنشاهی، امتیاز رویتر و تنباکو) در مقابل دادن وام به دولتمردان یا پرداخت مبالغ ناچیز به دولت
- **پس از جنگ جهانی دوم:** تغییر شرایط و ورود به عصر نظام دوقطبی (غرب لیبرال «آمریکا» - شرق کمونیست «اتحاد شوروی») و شکل جدید استعمار

– همزمان با جنگ سرد مسکو - واشنگتن، جنگ سرد مسکو - پکن نیز با شدت بر سر رهبری رژیم مارکسیستی (لنینیسم و مائوئیسم) جریان داشت.

– شکست آمریکا در ویتنام ← دادن باج‌های سیاسی بزرگ آمریکا به چین برای میانجیگری چین بین آمریکا و ویتنام ← گسترش روابط چین و غرب بخصوص در زمینه سرمایه‌گذاری غرب در بنادر آزاد اقتصادی چین ← با همه‌ی این وجود آمریکا و چین از نظر راهبردی و در میان‌مدت و درازمدت همدیگر را دشمن می‌پندارند.

– با وجود جنگ سرد بین شرق و غرب و قرارگیری مواردی مانند بحران برلین، جنگ کُره و جنگ ویتنام در نقطه اوج آن، موازنه قدرت نسبتاً با ثبات میان این دو بلوک ایجاد و تا زمان فروپاشی بلوک شرق ادامه یافت.

– ایران در این سال‌ها به آمریکا وابسته شد و پس از شکست آمریکا در جنگ ویتنام ← ژاندارم آمریکا در این منطقه ← هدف: حفاظت از منافع آمریکا در منطقه و جلوگیری از ایجاد و گسترش حرکت‌های ضد غربی

– وقوع انقلاب در این زمان در ایران راهبردی، که یک انقلاب مستقل و مخالف سلطه شرق و غرب و برخوردار از آرمان نوین و راهی جدید در اداره امور بود ← چالش بزرگ برای قدرت‌های سلطه‌گر جهانی

ج) ایران و امنیت ملی آمریکا پیش از انقلاب

- موقعیت و اهمیت راهبردی ایران ← طمع قدرت‌های بزرگ برای نفوذ و سلطه بر ایران

۱- قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم (راه ارتباطی اروپا با مرکز و شرق آسیا) که مسیر اقتصادی تاریخی بود.

۲- قرار داشتن بر سر راه اروپا به شبه قاره هند (که مدت‌ها مورد منازعه انگلیس و روسیه و فرانسه بود.)

۳- اهمیت در دوران پیش از انقلاب به دلیل وجود ذخایر عظیم انرژی
- قرار گرفتن در سراسر سواحل شمالی خلیج فارس و تنگه هرمز
- همسایگی با شوروی

ج) ایران و امنیت ملی آمریکا پیش از انقلاب

- مقاله «منشأ رفتاری شوروی» به‌عنوان بیانیه نیمه رسمی سیاست خارجی آمریکا ← «سیاست سد نفوذ آمریکا» ← ایجاد پیمان‌های دفاعی زنجیره‌ای (ناتو، سیتو و سنتو) از اروپا تا آسیای جنوب شرقی در اطراف شوروی ← آمریکایی‌ها ایران را به عضویت حلقه‌ی میانی «سنتو» درآوردند.
- موضع آمریکا در جریان ملی شدن صنعت نفت:
  - ابتدا حمایت (به علت شکستن انحصار نفتی انگلیس)
  - بعدها مخالفت (به دلیل منافع امنیتی و منطقه‌ای و اطمینان از اعطای سهم نفت آمریکا توسط انگلیس) ← اعتراض آیت‌الله کاشانی
- بعد از روی کار آمدن آیزنهاور ← طراحی کودتایی با نام رمز آژاکس (به رهبری روزولت) توسط آمریکا و انگلیس ← اجرا توسط سازمان سیا و اینتلیجنت سرویس انگلستان ← ورود روزولت (با نام مستعار جیمز اف لاکریچ) از مرز عراق به ایران در ۱۵ تیر ۱۳۳۲ ← ورود ژنرال شواتسکف در ۱۰ مرداد به تهران ← ایجاد کودتادی ۲۸ مرداد با همکاری عوامل داخلی ← تبریک آیزنهاور به شاه و تقویت نظامی، سیاسی و اقتصادی دولت زاهدی
- راهبرد «نگاه نو» آیزنهاور در سال ۱۳۳۲ تدوین و بر کشورهای پیرامون شوروی تأکید داشت:
  - جایگاه ایر ان در خط شمال غرب آسیا ← موقعیت حیاتی ایران برای دفاع از منطقه و دفاع مقدم از منطقه مدیترانه + پایگاهی برای حمله هوایی یا زمینی به شوروی
  - نقش حیاتی منابع نفت ایران و دیگر کشورهای خلیج فارس برای بازسازی اروپای غربی و توانا ساختن غرب برای دوام در جنگ
- تلاش آمریکا برای سهیم شدن در نفت ایران با قرارداد «هوارد پیج - امینی» بین ایران و کنسرسیوم بین‌المللی نفت در ۲۸ شهریور ۳۳ در تهران به ثمر نشست. مطابق این قرارداد نفت ایران تقسیم شد.
  - ٪۴۰ به انگلیس
  - ٪۴۰ به آمریکا
  - ٪۱۴ به شرکت رویال داچ شل (هندی ـ انگلیسی)
  - ٪۶ به فرانسه
- در بهمن ۱۳۴۴← پیمان بغداد تحت عنوان قرارداد همکاری عراق و ترکیه با حمایت آمریکا و انگلیس امضا شد ← اندکی بعد پاکستان و سپس ایران به آن پیوستند ← پس از وقوع کودتای سال ۱۹۵۸ در عراق و خروج عراق از آن ← تغییر نام به پیمان مرکزی یا سنتو
- خط مشی جان اف‌کندی (حزب دموکرات):
  - تأکید بر رفرم از بالا برای جلوگیری از وقوع انقلاب در جهان سوم و مسابقه تسلیحاتی گسترده با اتحاد شوروی
  - الهام از مشاوران امنیتی‌اش والت ویتمن و روستو (صاحب نظریه توسعه)
  - ایران نیز باید رفرم‌ها را اجرا می‌کرد: در ابتدا ایستادگی محمدرضا شاه برای اجرای رفرم و حمایت از نیکسون (رقیب کندی) ← نخست‌وزیری علی امینی ← رفت‌وآمدهای زیاد بین مقامات دو کشور در خصوص ادامه رفرم‌ها ← نخست‌وزیری اسدالله علم (یار مطمئن شاه) ← اجرای اصطلاحات ارضی، تدوین لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی و طرح و اجرای اصول «انقلاب سفید» به دنبال درخواست آمریکایی‌ها

ج) ایران و امنیت ملی آمریکا پیش از انقلاب

- بعد از ترور کندی در زمان جانشین او، جانسون، احیای کاپیتولاسیون (مصونیت کنسولی نظامیان آمریکایی مقیم ایران و خانواده‌هایشان) صورت گرفت ← واکنش شدید امام خمینی به این قضیه و تبعید طولانی مدت ایشان در همین زمان (۱۳۴۳)

- ریچارد نیکسون (حزب جمهوری‌خواه)

- جانشین جانسون
- استعفا به دلیل رسوایی «واترگیت»
- قبل از او تحولات مهمی اتفاق افتاد ← تغییر عمده در راهبرد امنیتی آمریکا
  - شکست آمریکا در جنگ ویتنام
  - پیروزی بزرگ نهضت‌های رهایی‌بخش در آسیا، آفریقا، آمریکای لاتین
  - دستیابی شوروی به بمب اتمی
  - تصمیم انگلیس به خروج از شرق سوئز
  - (تغییر راهبرد:) آمریکا دیگر در جنگ‌های محدود در اطراف شوروی شرکت نمی‌کرد و مسئولیت دفاع را به خود کشورها واگذار کرده بود و بدین منظور آنها را به انواع سلاح‌های پیشرفته غیراتمی مجهز می‌کرد.
- براساس دکترین جدید، ایران به‌عنوان ستون نظامی (ژاندارم) و عربستان به عنوان ستون مالی آمریکا در نظر گرفته شدند.
- **دلایل انتخاب ایران به ...:**
  - مرزهای طولانی زمینی و دریایی ایران و شوروی
  - عضویت ایران در پیمان سنتو
  - موقعیت جغرافیایی
  - جمعیت زیاد ایران
  - رژیم شاه تنها مورد اعتماد اسرائیل در منطقه بود.
  - خصلت‌های بلندپروازانه محمدرضا شاه

- جیمی کارتر (حزب دموکرات)

- آخرین رئیس جمهور آمریکا تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی بود.
- با ایده «حقوق بشر» پا به میدان گذاشت ← شاه تا حدی از سر ترس گام‌هایی برای ایجاد فضای باز سیاسی برداشت.
- امضای قراردادهای جدید در زمینه خریدهای تسلیحاتی بین ایران و آمریکا
- وی در دی‌ماه ۵۶ در سفر به تهران، ایران را «جزیره ثبات در یکی از پرآشوب‌ترین نقاط دنیا» خواند و گفت در مسائل مربوط به امنیت نظامی، دیدگاه‌های ما با هیچ کشوری به اندازه ایران نزدیک نیست.

- در زمان وقوع انقلاب اسلامی دو گروه در کاخ سفید حاضر بودند ← هر دو به منافع ملی امنیتی آمریکا نظر داشتند
  - گروه سایروس ونس ← وزیر خارجه، سیاست‌های ملایم‌تر
  - گروه برژینسکی ← مشاور امنیت کارتر، تأکید بر ایستادگی و برخورد قاطع با انقلابی‌ها

- دلایل شکست آمریکا در جلوگیری از وقوع انقلاب در ایران
  - ضعف اطلاعاتی سازمان سیا درباره ایران
  - درگیری آمریکا در مسئله کمپ دیوید
  - سیاست حقوق بشر کارتر
  - نوع خاص انقلاب ایران (مهم‌ترین دلیل)

ج) ایران و امنیت ملی آمریکا پیش از انقلاب

نتایج:

- انقلاب با دشمنان خود وارد یک مبارزه برون‌تمدنی شد (مبارزه غرب با چین و روسیه درون تمدنی است و از همین رو صرفاً بر مبنای منافع مادی صورت می‌گیرد).
- با اعطای استقلال به کشور، پافشاری برای اصول خود و یارگیری‌های منطقه‌ای و جهانی به گونه‌ای اساسی امنیت ملی آمریکا را متزلزل کرد.

د) انقلاب اسلامی و غرب

- *ایران انقلابی با ماهیت برون‌تمدنی به عنوان استوارترین معارض این دولت‌ها ظهور کرده است.*

- علل برخوردهای خصمانه غرب به‌خصوص آمریکا با ایران:

۱- از دست دادن ایران در منطقه‌ای بسیار راهبردی و نفت‌خیز (هارتلند جهان) ← از دست دادن رژیم محمدرضا شاه، فروپاشی پیمان‌های سنتو و سیتو، ایجاد خلأ قدرت برای غرب در منطقه، فراهم شدن زمینه رشد حرکت‌های استقلال‌خواه و اسلام‌گرا و ضد غربی، تهدیدات جدی امنیتی برای رژیم صهیونیستی

۲- ماهیت، آرمان و بازتاب‌های انقلاب اسلامی در جهان برخلاف ایدئولوژی‌های تک‌بعدی در سایر انقلاب‌های معاصر، از جامعیت برخوردار بوده است ← ایجاد حرکت‌های اصول‌گرایی اسلامی جدید، فعال ساختن حرکت‌های منفعل قبلی:

- فلسطین: جهاد اسلامی و حماس
- لبنان: حزب‌الله
- عراق: مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق و حزب الدعوة الاسلامیه
- شمال و مرکز آفریقا: جبهه نجات اسلامی الجزایر و سازمان‌های اسلامی در مصر، تونس و نیجریه و ...
- آسیای مرکزی، قفقاز و آسیای جنوبی: سازمان‌های اسلامی پاکستان، افغانستان و کشمیر
- خلیج فارس: سازمان اسلام‌گرا در بحرین، عربستان و کویت
- آسیای جنوب شرقی

۳- پیشرفت‌های علمی فناوری جمهوری اسلامی ایران برای غرب خطرناک است:

۱- ایران به‌عنوان الگویی از پیشرفت بر مبنای استقلال برای جهانیان
۲- ایران دستاوردهای علمی خود را بدون چشم‌داشت در اختیار ملت‌ها و کشورهای جهان سوم قرار می‌دهد.

← - کاستن از سیطره غرب
- تقلیل درآمد میلیاردی غرب از این طریق

۱- انرژی هسته‌ای   ۲- موشک‌های بالستیک   ۳- نانو
۴- لیزر   ۵- تسلیحات   ۶- پزشکی و ...

* سلطه غرب بر سرزمین‌های دیگر تا حد زیادی از طریق رشد علمی ایجاد شده است.

ه) ناکامی رؤسای جمهوری مختلف آمریکا در قبال ایران پس از انقلاب

۱- جیمی کارتر و پیروزی انقلاب اسلامی ← تشکیل «نیروهای واکنش سریع» توسط آمریکا ←
- محاصره اقتصادی ایران
- کودتای نافرجام نوژه
- حمله به طبس
- تحریک عراق به آغاز جنگ تحمیلی

← شکست‌های پیاپی سیاست‌های آمریکا در قبال ایران ↓ رأی نیاوردن کارتر در دوره دوم کاندیداتوری

۲- رونالد ریگان ← راهبرد «جنگ خفیف» در مقابل ایران و نیکاراگوئه (↑ جنگ همه‌جانبه (اقتصادی، سیاسی، تبلیغاتی و فرهنگی)) ← در مورد نیکاراگوئه مقداری موفق شد اما در مورد ایران مجبور به پذیرفتن رسوایی «ایران گیت» شد.

↓ فرستادن مک فارلین، مشاوره امنیت ملی ریگان از حزب جمهوری‌خواه و التماس به ایران برای برقراری رابطه

۳- بیل کلینتون (حزب دموکرات) ← راهبرد «مهار دوگانه آمریکا» یعنی مهار ایران و عراق ← هدف:
- تغییر رفتار در زمینه روند صلح خاورمیانه:
  - عمل کردن ایران به موارد زیر:
    ۱- کمک نکردن به فلسطین و لبنان مبارز
    ۲- دست کشیدن از تکمیل نیروگاه هسته‌ای بوشهر و تعلیق فعالیت هسته‌ای
- تصویب قانون داماتو توسط آمریکا
  ↓ تحریم شرکت‌هایی که بیش از ۴۰ میلیون دلار در صنایع نفع و گاز ایران سرمایه‌گذاری کنند.

۴- جورج بوش پسر (احزاب جمهوری‌خواه - ۸ سال) ← راهبرد «حمله پیش‌دستانه»، ایران «محور شرارت» ← آغاز نبردهای افغانستان و عراق با شعار «مبارزه با تروریسم» ← هدف:
- ترساندن دولت‌های مخالف آمریکا و درأس آنها ایران
- زمینه‌سازی برای تبدیل نظام جهانی به نظام تک‌قطبی تحت سیطره آمریکا

۵- باراک حسین اوباما (حزب دموکرات) ← راهبرد «تحریم‌های فلج‌کننده» به یاری اتحادیه اروپا ← ناکامی ← توافق برجام با میانجی‌گری سلطان قابوس (پادشاه عمان)

۶- دونالد ترامپ (حزب جمهوری‌خواه) ← مخالفت با سند برجام، اعلام خروج از آن، تشدید تحریم‌ها ← تلاش برای اضافه کردن موارد جدید به این سند با هدف کاهش قدرت و محدود کردن نفوذ ایران در منطقه ← ایستادگی شدید ایران

* حدود ۱۲ سال پس از وقوع انقلاب اسلامی، با شعار نه شرقی نه غربی، نظام سلطه دوقطبی حاکم بر جهان با فروپاشی اتحاد شوروی و بلوک شرق فرو ریخت.

راهبرد غرب
- تا فروپاشی بلوک شرق و مدتی بعد از آن ← راهبرد فعال (تلاش برای تشکیل نظام تک‌قطبی)
- امروزه ← راهبرد منفعل (تلاش برای حفظ موجودیت و قدرت خود)

فصل ۴: انقلاب اسلامی ایران و تغییر در هندسه قدرت در منطقه

الف) انقلاب اسلامی، پیشتاز بیداری اسلامی

- سه موج بیداری اسلامی
  - اول ← با شخصیت‌هایی مانند سید جمال‌الدین اسدآبادی و مصلحانی از جهان عرب
  - دوم ← در دهه‌های پایانی رژیم پهلوی و به دنبال وقوع انقلاب اسلامی ← «بازگشت به خویشتن» ← مردم ایران راه حل مشکلات خود را در بازگشت به اسلام دیدند.
  - سوم ← ۱۳۹۰ ش (۲۰۱۱ م) ← نتیجه‌ی بازتاب انقلاب اسلامی ← اغتشاش و انقلاب در کشورهای عربی
- در زمینه بازتاب انقلاب اسلامی، نقش رهبری انقلاب در چهار دهه گذشته قاطع و اثرگذار بوده است ← اعتقاد به صدور انقلاب از طریق آگاهانیدن ← نمود در اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی
- چند نمونه از سخنان امام خمینی
  - ما از مظلوم دفاع می‌کنیم و بر ظالم می‌تازیم.
  - ما باید در صدور انقلابمان به جهان بکوشیم.
  - اگر نیّت خالص باشد، انقلاب به همه جا می‌رسد.
- حمایت همه‌جانبه انقلاب اسلامی از مظلومان فلسطینی (فلسطین را مسئله مرکزی جهان اسلام خواند.)
- از جمله عوامل دیگر زمینه‌ساز بازتاب: مردم سالاری دینی (نقش مردم در صحنه سیاسی)، سیاست خارجی مستقل، پیشرفت‌های بزرگ در علم و فناوری و اقتصاد
- از جمله اقداماتی که غرب برای مصادره انقلاب‌های الگو گرفته از انقلاب اسلامی کرد ← باز کردن میدان برای جولان گروه‌های تکفیری مانند داعش

ب) جغرافیای سیاسی منطقه

- *جغرافیای سیاسی:* دانشی که تأثیر متقابل جغرافیا و سیاست را بررسی می‌کند.
- *ژئوپلتیک:* بخشی از جغرافیای سیاسی که به بررسی تأثیر عوامل جغرافیایی بر جنبه‌های خارجی سیاست و روابط خارجی و راهبردهای سیاست خارجی دولت‌ها می‌پردازد.
- *موقعیت راهبردی:* موقعیتی است که به دار آن مزایای قاطع سیاسی، اقتصادی یا سوق‌الجیشی در رابطه با رقیب یا رقبا اعطا می‌کند.

ب) جغرافیای سیاسی منطقه

- منطقه‌ی ما دربرگیرنده مناطق شمال آفریقا، شرق مدیترانه، خلیج فارس و بخشی از آسیای جنوبی (افغانستان و پاکستان) است و از موقعیت راهبردی ویژه‌ای برخوردار است.
  - نقطه تلاقی سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا
  - محل ظهور ادیان الهی
  - موقعیت مرکزی ویژه‌ی مکه و مدینه
  - منابع بسیار غنی نفت و گاز در این منطقه و نیاز جهانی به آن
  - تعهد غربی‌ها به‌ویژه آمریکا در دفاع از امنیت رژیم صهیونیستی
  - ظهور انقلاب اسلامی ایران
- *پیوند منافع ملی غرب با منطقه* ← راهبردهای جهانی
  - فشارها و تحریم‌های اقتصادی
  - حضور نظامی (حضور ناوگان پنجم دریایی آمریکایی در بحرین)
  - اشغال نظامی (افغانستان و عراق)
  - تشدید تحریم‌های اقتصادی علیه ایران

ج) هندسه قدرت در منطقه (پیش از انقلاب اسلامی تا آغاز موج سوم بیداری اسلامی)

- در زمان پیروزی انقلاب، نظام دوقطبی (بلوک شرق و غرب) حاکم بود ← بیشتر کشورهای منطقه در اردوگاه غرب بودند اما یمن جنوبی، افغانستان، لیبی و سوریه در بلوک شرق بودند.
- اندکی پس از پیروزی انقلاب ← مداخله نظامی روس در افغانستان ← یاری کردن مجاهدین افغانستان (گروه هشتگانه شیعه و هفتگانه سنّی) توسط ایران ← شکست روس‌ها (زخم چرکین) ← خروج از افغانستان ← فروپاشی بلوک شرق ← به قدرت رسیدن مجاهدین در افغانستان اما ادامه جنگ داخلی علیه یکدیگر
- تغییرات از فروپاشی بلوک شرق تا ظهور موج سوم بیداری اسلامی:
  - یمن جنوبی + یمن شمالی ← کشور یکپارچه یمن
  - پدید آمدن سه کشور گرجستان، آذربایجان و ارمنستان در قفقاز و ۵ کشور ترکمنستان، قزاقستان، ازبکستان، تاجیکستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی ← بهبود وضعیت در جغرافیای سیاسی ایران ← به‌وجود آمدن کشورهایی میان ایران و روسیه برای اولین بار
  - شکست رژیم صهیونیستی در ↓ تغییرات راهبردی در جغرافیای سیاسی منطقه
    - نبرد سال ۱۹۸۲ لبنان به علت ظهور حزب‌الله (نبرد ۳۳ روزه) پیش از پایان جنگ داخلی لبنان
    - نبرد با حماس (۲۲ روزه) (جنبش مقاومت اسلامی فلسطین)
    - نبردهای ۵۱ روزه، ۸ روزه و ۲ روزه با فلسطینی‌ها
- *هندسه قدرت در منطقه پیش از وقوع موج سوم بیداری اسلامی*
  - مصر (مهم‌ترین کشور عربی): خیانت انور سادات به آرمان فلسطین + امضای معاهده کمپ دیوید در سال ۱۹۷۸ ← مصر در جبهه رژیم صهیونیستی ← ادامه مسیر سادات توسط مبارک (جانشین وی) ← سرنگونی در انقلاب ۲۰۱۱
  - وابستگی کشورهای دیگر شمال آفریقا مانند تونس، مراکش و الجزایر به غربیان
    - استثنا ←
      - لیبی: همراهی سرهنگ قذافی با غرب + تسلیم در برابر غرب در برنامه هسته‌ای خود و هماهنگی با آنها و سایر دولت‌ها در منطقه
      - سودان: کودتای عمرالبشیر سال‌ها قبل ← راه جدا از غربی‌ها + تا حدودی در چارچوب بیداری اسلامی

ج) هندسه قدرت در منطقه (پیش از انقلاب اسلامی تا آغاز موج سوم بیداری اسلامی)

- هندسه قدرت در منطقه پیش از وقوع موج سوم بیداری اسلامی
  - در شرق مدیترانه
    - گرایش اسلامی لبنان و فلسطین
    - ترکیه ← قدرت در دست اسلام‌گرایان میانه‌رو و لیبرال ← بعدها، قرار گرفتن برخی از سران حکومتی در جبهه ارتجاع عرب و رژیم صهیونیستی و در مقابل سوریه (تبدیل به سر پل ورود تکفیری‌ها)
    - عراق ← غربی‌ها هر کاری می‌خواستند انجام می‌دادند.
    - اردن ← رژیم ملک‌عبدالله بسیار مورد اعتماد رژیم صهیونیستی
  - در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس
    - عربستان همواره وابسته به غرب
    - ۶ کشور حاشیه خلیج پس از پیروزی انقلاب ← تشکیل شورای همکاری خلیج فارس ←(هدف) مبارزه با امواج انقلاب اسلامی
    - عربستان + امارات متحده عربی + قطر + بحرین + کویت + عمان + یمن
      - (عربستان، امارات، قطر، بحرین) ← پیش از حرکت فعلی بیداری اسلامی ← میانه‌رو ← سپس همراهی با غرب و کمک به تروریست‌ها در مسئله سوریه
      - (کویت، عمان، یمن) ← در ظاهر در مقابل انقلاب روش نرم‌تری را در پیش گرفتند.

د) هندسه کنونی قدرت در منطقه

ا) شمال آفریقا

- دلایل اهمیت راهبردی و ژئوپلتیک
  - در جنوب قاره اروپا و آن طرف دریای مدیترانه ← حساسیت اروپایی‌ها ← زیرا بی‌ثباتی و نا آرامی در این منطقه، مناطق همجوار را تحت تأثیر قرار می‌دهد.
  - از طریق مصر در همسایگی با رژیم صهیونیستی
  - منابع غنی انرژی فسیلی (به‌ویژه در لیبی و الجزایر)
- هندسه قدرت کنونی
  - **مصر:** سرنگونی رژیم حسنی مبارک (دیکتاتور وابسته به غرب) در سال ۲۰۱۱ ← کرسی ریاست جمهوری به دست اسلام‌گرایان به‌ویژه اخوان مسلمین افتاد ← ادامه تلاش برای غالب شدن بر قوه قضاییه و ارتش ← سوءاستفاده غربی‌ها از اشتباهات محمد موسی (رئیس جمهوری مصر) و بهره گرفتن از گروه‌های سلفی مانند «حزب النور» و کمک‌های اقتصادی ← به قدرت رساندن ژنرال سیسی
    - «حزب النور» و کمک‌های اقتصادی: عربستان ← ابتدا به نفع موسی رأی داد پس در کنار سیس قرار گرفت.
    - ژنرال سیسی:
      - خواهان گسترش روابط با روسیه
      - عدم نزدیکی به ایران با مداخله غرب
  - *تونس:* انقلاب علیه حکومت «بن‌علی» ← به قدرت رسیدن اسلام‌گرایان به‌ویژه «النهضه» به رهبری راشد الغنوشی ← تهدید توسط غربی‌ها به بیرون کشیدن سرمایه‌های شرکت‌های غربی ← پذیرش اسلام پلورال و سکولاریسم و عمل‌گرایی و همزیستی با غرب ← فاصله از ارزش‌های اسلامی

د) هندسه کنونی قدرت در منطقه

- **لیبی (نفت‌خیز)** ← هفته‌های پایانی حکومت قذافی ← غربی‌ها تحت عنوان دفاع از مردم لیبی علیه قذافی موضوع را به شورای امنیت سازمان ملل بردند ← اخذ مجوز شورا← مداخله نظامی غرب در لیبی ← ترکیب کنونی پارلمان لیبی و (آمیزه‌ای از نیروهای انقلابی قبلی + غرب‌گراها) ← عدم وجود حکومت باثبات ← فعالیت گروه‌های تکفیری مانند داعش در شرق آن ← امروزه مقامات حکومت انقلابی لیبی اعلام‌کرده‌اند که خواستار اجرای شریعت اسلامی و طرفدار فلسطینی‌ها هستند.

* کشته شدن سفید آمریکا در بنغازی در سالگرد واقعه ۱۱ سپتامبر (۱۳۹۱ ش) برای غربیان و آینده منافعشان بسیار هشدار دهنده بود.

- **الجزایر:** به‌دست آوردن رأی اکثریت در انتخابات شورای شهرداری و پارلمانی توسط اسلام‌گرایان ← کنار گذارده شدن شاذلی بن جدید و روی کار آمدن بوذیاف ← کودتا علیه آنها ← آغاز حرکت کنونی بیداری اسلامی ← فاصله از غرب و نزدیکی به ایران

- **سودان:** قبل از حرکت بیداری اسلامی کنونی، اسلام‌گرایان قدرت را به دست گرفته بودند ← در حال حاضر به علت نیاز اقتصادی سودان و کمک ارتجاع عرب به این کشور عربستان توانسته دولت سودان را در مسئله فلسطین با خود همراه کند.

۲) شرق مدیترانه

- دربرگیرنده کشورهای لبنان، فلسطین، ترکیه و سوریه
- ظهور حزب‌الله لبنان و حماس فلسطین تحت تأثیر مستقیم انقلاب اسلامی ← دست‌کم چهار بار تاکنون برای رژیم صهیونیستی مشکلات جدی امنیتی و موجودیتی به‌وجود آورده و آن را از دستیابی به اهدافش بازداشته‌اند.
- نبرد اخیر میان رژیم اشغال‌گر قدس و فلسطینی‌ها ← استفاده فلسطینی‌ها از موشک‌های فجر «تل‌آویو» تلاش همه‌جانبه غرب برای برقراری آتش‌بس برقراری آتش‌بس ← ورود دبیر کل سازمان ملل متحد و وزیر خارجه آمریکا به منطقه و استفاده از رهبران انقلابی و ارتجاع عرب برای فشار به فلسطینی‌ها ← موفقیت فلسطینی‌ها در تحمیل شرط خود (لغو محاصره غزّه) به دشمن
- پس از آغاز موج جدید بیداری اسلامی ← تلاش غرب و رژیم صهیونیستی و ارتجاع عرب برای ساقط کردن نظام سیاسی سوریه و شکستن مقاومت اسلامی در منطقه ← وارد کردن تروریست‌ها به سوریه از تمام مرزهای کشور (تحت عنوان جهاد علیه شیعیان) ← مقاومت ملت و دولت سوریه با کمک ایران و حزب‌الله لبنان و نیروی هوایی روسیه ← شکست غرب در این نبرد ← گذشت ۶ سال ← تروریست‌ها در حال فروپاشی و زوال کامل و ارتش سوریه در حال پاکسازی کامل کشور است.

* در جریان این نبردها، روس‌ها بارها اعلام نموده‌اند که از تجربه لیبی درس گرفته و با غرب در شورای امنیت همراه نخواهند شد.

- حمایت ترکیه از وارد کردن تروریست‌ها به سوریه ← کودتای نافرجام طرفداران فتح‌الله گولن در تابستان ۱۳۹۵ که غربی‌ها پشت این کودتا بودند ← نزدیکی اردوغان به محور تهران ـ دمشق ـ مسکو و فاصله از اقدامات قبلی
- رویکرد ترکیه (نزدیکی به محور ایران - دمشق - مسکو) + جایگزینی ولیعهد قطر به جای پدر (حمایت شدید پدر از تروریست‌های سوریه) + زوال تروریست‌ها در سوریه و عراق ← تغییر اوضاع به نفع دولت سوریه
- گروه‌های تکفیری اکنون خط مقدم غرب در مقابل انقلاب اسلامی می‌باشند.

- **عراق و اردن بین شرق مدیترانه و خلیج فارس:**

(یک کشور خلیج فارسی هم محسوب می‌شود).

- **عراق:** ناتوانی آمریکا در تحمیل قرارداد امنیتی به عراق (به دلیل مخالفت صریح آیت‌الله سیستانی) و شکست در عراق ← خروج از عراق (بجز کارمندان سفارت) ← برگزاری انتخابات مردمی در عراق و قدرت یافتن اسلام‌گرایان حزب الدعوة الاسلامیه و مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق ← قرار گرفتن عراق در کنار مقاومت اسلامی

*** تحولات عراق از بزرگ‌ترین اشتباهات راهبردی آمریکا**

- از بین بردن رژیم صدام‌حسین توسط آمریکا ← تقدیم عراق به نیروهای انقلابی اسلامی در منطقه ← آمریکا در مقابل نظام سیاسی جدید عراق ← گسترش گروه‌های تکفیری داعش در این کشور توسط آمریکا ← ورود داعش به موصل و حرکت به سمت بغداد ← بغداد در آستانه سقوط ← ورود مشاوران ایرانی به عراق ← سازمان‌دهی نیروهای مردمی ← ورود رزمندگان حشدالشعبی به صحنه‌ی نبرد ← زوال داعش و نجات عراق

اردن: پس از آغاز موج جدید بیداری اسلامی ← مبارزه انقلابی‌ها با حکومت ملک عبدالله ← گذشت زمان ← فروکش کردن نا آرامی‌ها

۳) منطقه خلیج فارس

اهمیت: تأمین‌کننده بخش بزرگی از انرژی مورد نیاز جهان

- عراق (پساحل اندکی از خلیج فارس) + عربستان، امارات، قطر، بحرین، عمان، کویت + یمن (در شبه‌جزیره عربستان و به نحوی با این منطقه در ارتباط است.)

- بحرین (مقر ناوگان پنجم دریایی آمریکا) با شروع موج سوم بیداری در انقلاب و نا آرامی فرو رفت ← مداخله نظامی عربستان ← ادامه انقلاب و نا آرامی ← عربستان و سایر کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس پیروزی انقلاب را پیروزی انقلاب اسلامی و شیعیان می‌دانند و برای موجودیت خود خطرناک می‌نگرند ← حاکمان بحرین اخیراً از انقلابی‌ها سلب تابعیت می‌کنند (مثل آیت‌الله شیخ نعیم قاسم، رهبر تحولات انقلابی این کشور)

- **یمن:** درگیری‌ها و مداخلات نظامی عربستان و امارات ← انتخابات فرمایشی و به قدرت رسیدن معاون علی عبدالله صالح ← وعده به بازگردانی آرامش ← درگیری و ناآرامی در مناطق شیعه‌نشین با رهبری «انصارالله» که مواضعی مشابه با انقلاب اسلامی دارد ← تسخیر «صنعا» ← تسخیر «عدن» و کل کشور ← حملات هوایی ارتجاع عرب به سرکردگی عربستان (فروردین ۱۳۹۴) به یمن با حمایت کاخ سفید و رژیم صهیونیستی

در حال حاضر ← یمن در اختیار:
- «انصارالله» ⇦ مناطق اصلی یمن از جمله یمن شمالی سابق و صنعا
- «منصور هادی» (عامل عربستان) و «القاعده» ⇦ بخشی از یمن جنوبی سابق

← تهاجم گسترده نیروهای عربی به یمن برای تصرف بندر مهم الحدیده و محاصره کامل دریایی انصارالله ← مقاومت ارتش و مردم یمن + هدف قرار دادن ناوچه اماراتی + محاصره بخشی از نیروهای عربی ← شکست عرب‌ها

* از نتایج مهم این وقایع: به‌دست آوردن توان توسط انصارالله برای حمله موشکی و پهپادی گسترده به ریاض و دیگر پایتخت‌های دولت‌های معارض + قدرت حمله به مراکز نفتی (آرامکو)، نفتکش‌ها، ناوچه‌های نظامی و فرودگاه‌ها

* نبرد با یمن اشتباه بزرگ عربستان بود.

د) هندسه کنونی قدرت در منطقه

- **عربستان:** تظاهرات و ناآرامی در ایالات شرقی (محل ذخایر نفتی و مقرّ شیعیان) ← سرکوب توسط دولت (مانند: اعدام رهبر شیعیان عربستان (شیخ نمر باقرالنمر) در سال ۱۳۹۵ توسط رژیم)

* از جمله علل سقوط احتمالی عربستان در آینده نزدیک:
  - عدم پایبندی پادشاه جدید، ملک سلمان، به رعایت برخی قواعد قدیمی در جایگزینی فرد جدید به جای پادشاه (برکناری شاهزاده نایف از ولیعهدی و جایگزینی پسر خود محمد) ← تشدید اختلافات درون کاخی (مانند تیراندازی در کاخ سعودی)
  - نقش عربستان در ایجاد و حفظ گروه‌های تکفیری و کمک به آنها
  - بی‌لیاقتی عربستان در اداره حرمین شریفین (فاجعه‌های «سقوط جرثقیل در مسجدالحرام» و «فاجعه منا» در حج تمتع سال ۱۳۹۴ [احتمالاً برنامه‌ریزی شده به دستور صهیونیست‌ها])

نکته مهم درباره این منطقه:

- افزایش روزافزون قدرت جمهوری اسلامی ایران ← اهرم خلیج فارس به عنوان برگ برنده در مسائل راهبردی جهانی برای ایران

بخش ۴: چند مقوله برای دستیابی به آینده مطلوب

فصل ۱: گردش خواص سیاسی شایسته

کارهای خواص (نخبگان) سیاسی به دلیل داشتن نقش حساس و تعیین‌کننده در تحقق آرمان‌ها و حفظ سلامت نظام سیاسی، برای ایجاد ثبات سیاسی اهمیت ویژه‌ای داشته و بر سرنوشت نظام تأثیر مستقیم دارند ← (در نظام گردش خواص، معیار ثبات سیاسی، پایبندی و تعهد به ارزش‌ها و عدم انحراف از آنهاست)

لازمه‌های ثابت در نظام:
- کارهای ویژه خود را به خوبی انجام دهد.
- با دیگر نظام‌های فرعی جامعه تبادل داشته باشد.
- میان حوزه‌های اصلی نظام اجتماعی ناهماهنگی و عدم تعادل شدید وجود نداشته باشد.

ملدرز ← «از جمله شاخص‌های بی‌ثباتی، تغییر در هنجارهاست.»

دکتر خواجه سروی ← ثبات سیاسی «عدم انحراف هر نظام از هنجارهای مقبول جامعه» است.

حضرت علی در فرمایش‌های خود بر ضرورت به کارگیری کارگزاران شایسته برای تصدی امور سیاسی و اجتماعی جامعه تأکید می‌کند و نگرانی خود را از روی کار آمدن زمامداران نالایق ابراز می‌دارد که جامعه را به سمت تباهی می‌کشانند.

شاخص‌های شایستگی خواص سیاسی

* بیش از ۳۰ اصل از اصول قانون اساسی به فرآیند انتخابات و شروط واگذاری منصب‌های مهم سیاسی به منتخبان اشاره دارد.

الف) در حوزه‌های اعتقادی و معنوی

۱- هدایت‌یافتگی، ایمان و اعتقاد قلبی به خدا و پیامبر و جانشینان او، باور به معاد و قیامت و تنها خدا را قادر مطلق دانستن

۲- ثبات ایمان و اخلاص در دین، خدا ناظر اعمال، ترس از خدا، عدول نکردن از مسیر حق و دیانت، تلاش برای حفظ ارزش‌های دینی، شکرگزار بودن و حب الهی و پیامبر و ائمه

۳- اجرای احکام الهی و انجام کارها برای رضای خدا

۴- طاعت و بندگی پروردگار و پیروی از راه حق

۵- احیا و ترویج امر به معروف و نهی از منکر

۶- اعتماد به و استعانت از خدا و تمسک به قرآن

۷- جهاد، مبارزه و ایثار جان و مال در راه خدا، احقاق حقوق ظالم، استکبارستیزی و نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری و دفاع از حقوق مسلمانان

۸- خود را برتر از مردم از ندانستن و دوری از عجب و غرور و خودپسندی و خوشایند ندانستن تمجید دیگران

۹- بر پایی حق و دفع باطل، هدایت جامعه به پاکی و صداقت، یاری رساندن به مردم

۱۰- ساده‌زیستی و پرهیز از تجمل‌گرایی و دنیاطلبی و فساد، داشتن روحیه محرومیت‌زدایی و رفع فقر

۱۱- داشتن بینش و بصیرت سیاسی، ولایت‌محوری و ولایت‌مداری، دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان او، هوشیاری و استقامت در برابر دشمنان، پایداری در راه دین و پناه نبردن به جهان کفر و قدرت سلطه‌گر

۱۲- ارتباط با علما و بزرگان دین

۱۳- وفای به عهد، امین و درستکار بودن و خلاف گفتار عمل نکردن

شاخص‌های شایستگی خواص سیاسی

ب) در حوزه اخلاقی و رفتاری (شخصیتی)

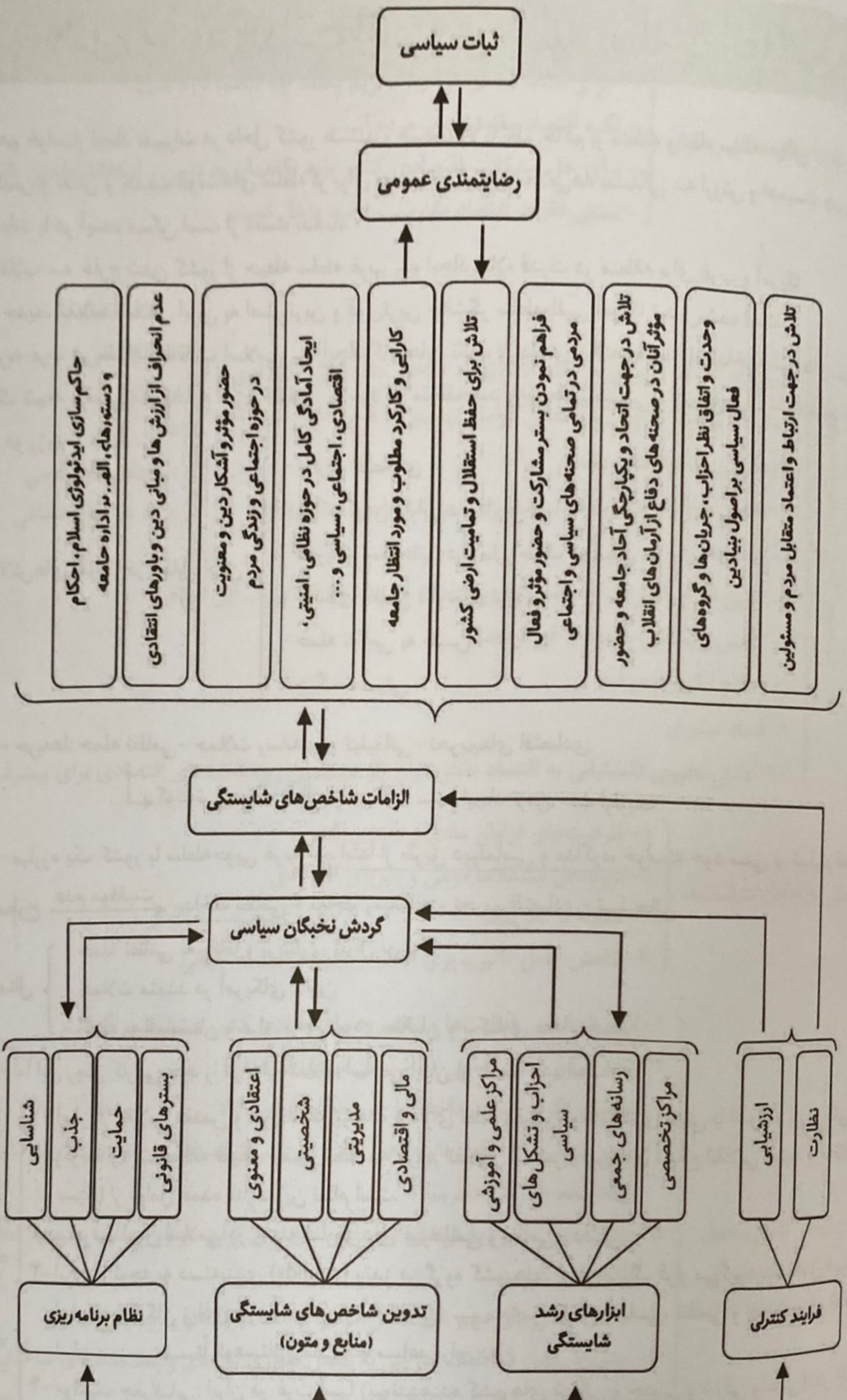
۱- مهربانی و مردم‌داری، گذشت و بخشش، خیرخواهی و انصاف، نیک‌گویی و نیک‌رفتاری و پرهیز از عیب‌جویی
۲- پرهیز از رشوه‌گیری و بخل
۳- بیان حقایق و واقعیت‌ها بر مبنای مصالح، شهادت به حق و راست‌گویی
۴- صبر و سعه صدر داشتن، فرو بردن خشم و شکیبایی در سختی‌ها
۵- بی‌نیازی از خلق، توکل بر خدا و دوری از افراد ناباب، فاسد و فتنه‌گر

ج) در حوزه مدیریتی

۱- عمل به حق و قانون‌گرایی، پاسداری از مذهب رسمی، پایبندی به وظایف و عدم سوء استفاده از آنها
۲- خود رأی نبودن، تواضع و فروتنی، نصیحت‌پذیر و انتقادپذیر بودن، مشورت کردن، بهره‌گیری از تجارب شایسته، اقدام و عمل بر پایه آگاهی، مشورت نکردن با افراد ترسو، حریص و بخیل
۳- قضاوت عادلانه، ترجیح مصالح اسلام و جامعه بر مصالح فردی، گشاده‌رویی، درستکاری و امانت‌داری در مسئولیت، تلاش برای رفع محرومیت، فراهم نکردن بستر سوء استفاده اقوام و دوستان از قدرت
۴- سخت‌کوشی در راه دین و انجام وظایف، شجاعت، استحکام اراده و التزام عملی و تعهد رفتاری
۵- نظارت بر مجموعه تحت امر، به‌کارگیری افراد موفق و متعهد
۶- آینده‌نگری و دوراندیشی و خیراندیشی برای نظام، تلاش برای اعتلای کشور، پاسداری از مبانی، مصالح و دستاوردهای نظام و کارها را به تأخیر نینداختن
۷- تلاش برای حفظ وحدت و انسجام و حمایت مردمی، آگاهی بخشی به مردم و منت نگذاشتن بر مردم
۸- تلاش برای خودکفایی حفظ استقلال و بالا بردن آمادگی در زمینه‌های مختلف

د) در حوزه اقتصادی و مالی

۱- برخورداری از سلامت مالی و سابقه خوب، امانت‌داری و پرهیز از مال حرام و شبهه‌دار
۲- حفظ بیت‌المال و اموال عمومی، پرهیز از اسراف و رعایت صرفه‌جویی
۳- انفاق به محرومان و نیازمندان
۴- قناعت‌پیشگی

نمودار تبیین نوع مطلوب گردش خواص سیاسی، حاصل جمع شاخص‌های شایستگی

فصل ۲: تمهیدات اقتصادی علیه انقلاب اسلامی

- انقلاب‌ها هم خواستار ایجاد تغییرات در داخل کشور هستند و هم معمولاً با نظم حاکم بر منطقه و نظام سلطه جهانی نیز درگیر می‌شوند.
- میزان واکنش و تلاش و جدیت دولت‌های سلطه‌گر برای به زانو در آوردن انقلابی‌ها، بستگی به ارزش و اهمیت چیزی دارد که از دست داده‌اند یا در آینده ممکن است از دست بدهند.
- پیروزی انقلاب ← خارج شدن کشور از حیطه سلطه غرب ← ایجاد خلاء قدرت در منطقه برای غرب و آمریکا
- در دنیای جدید، انقلاب اسلامی ایران به اصلی‌ترین و قوی‌ترین چالشگر سلطه‌طلبی آمریکا تبدیل شده است.
- آخرین حربه غرب در مقابله با انقلاب اسلامی ← ایجاد گروه‌های تکفیری داعش و النصره (به راه انداختن نبردهای سوریه و عراق) و ایجاد جنگ شیعه و سنی ← تخلیه انرژی انقلابی موجود در منطقه ضد رژیم صهیونیستی و ارتجاع عرب ← تداوم غارت منابع و حفظ این دو رژیم

- از جمله تلاش‌های آمریکا در مقابل ایران:
  - تحریم اقتصادی
  - بلوکه کردن دارایی‌های ایران
  - تحریک تسلیحاتی در زمان جنگ تحمیلی
  - کودتای نظامی (کودتای نوژه)
  - حمله نظامی به طبس
  - جنگ تحمیلی

الف) هدف آمریکا، مهار جمهوری اسلامی ایران

- حربه‌ها: حمله نظامی- حملات رسانه‌ای و تبلیغاتی- تحریم‌های اقتصادی
  - کوتاه‌تر بودن احتمالی زمان آن ← ایجاد ترس ← اولویت
- مبارزه یک کشور با سلطه‌جویی غرب ← ابتدا از طریق دیپلماسی و مذاکره، خواسته خود مبنی بر تسلیم قدرت چالشگر مطرح ←(عدم موفقیت) مداخله نظامی + تهاجم رسانه‌ای و تحریم اقتصادی- تسلیحاتی
- مثال:
  - حمله نظامی به پاناما و برکناری ژنرال نوریه‌گا
  - حملات متعدد در آمریکای لاتین
  - حمله به افغانستان و عراق برای نابودی طالبان و برکناری صدام حسین
- اما این روش کارایی خود را در برابر انقلاب اسلامی ایران از دست داده است!

عوامل اقتدار بین‌المللی ایران

۱- ایران از انقلابی مقدس و حق‌طلبانه برآمده و دارای نظام مقتدر مردم‌سالاری دینی با اصول و ارزش‌های ویژه است. مرکزیت ولایت مطلقه فقیه- حضور مخلصانه مردم انقلابی به همراه نیروهای مسلح انقلابی (سپاه و انتظامی و ارتش و بسیج) از عوامل عمده قدرت این نظام است.

۲- پیشرفت ایران اسلامی در زمینه فناوری‌های غیرنظامی و نظامی- دفاعی

۳- ایران با توجه به دسته‌بندی (paunds) پاندز در گروه کشورهای خیلی بزرگ قرار می‌گیرد ← عامل قدرت
ایران همسایگان زیادی دارد (سومین رتبه جهانی) ← محاصره کامل سیاسی، نظامی و اقتصادی آن امکان ندارد.
ایران سرزمین نسبتاً کوهستانی است ← مساعد برای دفاع

۴- موقعیت جغرافیایی: ایران در غرب آسیا (پیونددهنده کشورهای شمالی و جنوبی و شرقی و غربی)، در اختیار داشتن دریای خزر، خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان

* افزودن بر موارد فوق:
  - ۱- علت وجودی نظام (مبانی صحیح فکری- فلسفی، هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی) در مقایسه با نظام‌های لیبرال
  - ۲- منابع معدنی متنوع

ب) اقتصاد مقاومتی و لزوم توجه کامل به آن

- روی آوردن به اقتصاد مقاومتی به معنای سازمان‌دهی مجدد «اقتصاد داخلی» و «روابط اقتصادی با خارج» است.
- به گفته مقام معظم رهبری:
  - اجرای اقتصاد مقاومتی چه تحریم باشد، چه نباشد لازم است.
  - تکیه اقتصاد مقاومتی، بر مردم است.
  - برای حل مشکلات اقتصادی کشور باید نگاهمان به درون و امکانات داخلی باشد.
  - ستون فقرات اقتصاد مقاومتی، تولید داخل است.
- سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از منظر رهبر معظم:
  - ۱- ایجاد تحرک و پویای در اقتصاد و بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی ← (رشد اقتصادی، تولید ملی، اشتغال، حل تورم، ایجاد رفاه عمومی، ❋ عدالت اجتماعی)
  - ۲- ایجاد توانایی مقاومت در مقابل عوامل تهدیدزا
  - ۳- تکیه بر ظرفیت‌های داخلی
  - ۴- داشتن رویکرد جهادی در برنامه‌ریزی، حرکت علمی و مدیریت
  - ۵- مردم‌محوری
  - ۶- تأمین اقلام راهبردی و اساسی به ویژه غذا و دارو، و خودکفایی در این اقلام
  - ۷- کاهش وابستگی به درآمد فروش نفت
  - ۸- اصلاح الگوی مصرف
  - ۹- فساد ستیزی
  - ۱۰- دانش‌محوری (دستیابی به اقتصاد دانش‌بنیان (از مهم‌ترین زیرساخت‌های اقتصادی برای پیشرفت))
- علل ابلاغ این سیاست‌ها:
  - ۱- ظرفیت‌های فراوان مادی و معنوی کشور
  - ۲- لزوم حل مشکلات مزمن و دیرپای اقتصادی
  - ۳- مقابله با تحریم‌ها
  - ۴- کاهش کامل تأثیرپذیری اقتصاد کشور از اقتصاد جهانی
- چگونگی اقدام و عمل در اقتصاد مقاومتی از منظر رهبر معظم انقلاب:
  - ۱- لزوم شناسایی فعالیت‌ها و زنجیره‌های اقتصادی کشور و تمرکز بر آن‌ها
  - ۲- زنده کردن تولید داخلی (با شنیدن سخن منتقدان)
  - ۳- تضعیف نکردن تولید داخلی با خریدها و واردات کالا
  - ۴- مدیریت درست منابع مالی که از خارج وارد می‌شوند (پول فروش نفت) و بازگشت پول‌های بلوکه شده در زمان تحریم
  - ۵- دانش بنیان شدن بخش‌های مهم اقتصادی مثل تولید موتور خودرو، هواپیما، کشتی، قطار و کالاهای با کیفیت
  - ۶- احیای بخش‌های مهم تولید مثل مراکز ساخت نیروگاه و پتروشیمی
  - ۷- مشروط شدن معاملات خارجی به انتقال فناوری به جای واردات کالاهای ساخته شده
  - ۸- مبارزه جدی با فساد، ویژه‌خواری و قاچاق
  - ۹- ارتقای بهره‌وری انرژی
  - ۱۰- نگاه ویژه به صنایع کوچک و متوسط و راه‌اندازی و تقویت صنایعی که تعطیل شده‌اند (⇐ بهره‌مندی طبقات پایین جامعه)

ب) اقتصاد مقاومتی و لزوم توجه کامل به آن

- *چرا باید در اجرای اقتصاد مقاومتی به سوی اقدام و عمل جدی و کامل برویم؟ (فقط به موارد مهم اشاره می‌شود)*
۱- پیروزی در نبرد اقتصادی آسان‌تر از خلع سلاح نظامی دشمن است.
۲- اقتصاد مقاومتی آخرین حربه غرب (تحریم) را از وی می‌گیرد و به ایستادگی پیروزمندانه می‌انجامد.
۳- این راهبرد، مقاصد غربی‌ها را برای تبدیل برجام به تهدید دائمی ناکام می‌گذارد و قدرت ایستادگی ایران را در مقابل تلاش‌های هدف‌دار بازرسی‌های آژانس (به منظور نفوذ) افزایش می‌دهد.

فصل ۳: بایسته‌های رفتاری کشور در دوره پسابرجام

توافق‌نامه برجام

- برجام ← برنامه جامع اقدام مشترک
- ما بین جمهوری اسلامی ایران و گروه ۱ + ۵
- ناسازگاری و عدم عمل به تعهدات توسط آمریکا در هر دو ریاست جمهوری اوباما و ترامپ
- خروج آمریکا از برجام در اردیبهشت سال ۹۷
- ترامپ بعد از خروج هم بارها خواستار مذاکره با ایران و اضافه کردن بندهایی به توافق برجام شد که ایران همه آن‌ها را رد کرد.

الف) اهداف متفاوت ایران و آمریکا از توافق برجام

- هدف ایران ← لغو تحریم‌های ظالمانه آمریکا و اتحادیه اروپا
- هدف آمریکا و اتحادیه اروپا
  - به‌دست آوردن روزنه‌های مطمئن ارتباط و نفوذ به منظور حل همه مشکلات خود در منطقه
  - تضعیف قدرت منطقه‌ای و جهانی ایران
  - ایجاد مشکلات داخلی در ایران
- ماجرای مک‌فارلین یا ایران گیت ← ارسال مک‌فارلین (مشاور ارشد ریگان) با هواپیمایی از اسلحه به تهران ← رد برقراری ارتباط توسط امام خمینی
↓
اهداف: در مقابل دادن اسلحه به ایران قصد داشت از نفوذ ایران جهت آزادی چند گروگان غربی که در اختیار گروه‌های طرفدار ایران بودند استفاده کند.
- آمریکا ← از طریق قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد ← جلوگیری از ارسال سلاح توسط ایران به دوستان انقلاب و محدود کردن آن‌ها
- تلاش آمریکا برای جلوگیری از پیشرفت نظامی ایران به‌واسطه ممانعت از آزمایش موشک‌های بالستیک ایران (به بهانه قادر به حمل کلاهک هسته‌ای بودن موشک‌ها)
- تلاش دشمن برای جمع‌آوری اطلاعات از طریق کنترل خرید و مصرف کالاهای دو منظوره، گسیل مأموران آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای به ایران و بازدید از مراکز هسته‌ای و نظامی

ب) راهکارهای خنثی‌نمودن تهدیدهای غربیان

۱- اجرای کامل و قاطع اقتصاد مقاومتی

- مقاومت آمریکا دلیل ناکامی در کسب اهدافشان را اجرای اقتصاد مقاومتی می‌دانند.
- رهبر در نامه خود به رئیس جمهور ← بیان این نکته: گشایش اقتصادی و رفع مشکلات کنونی جز با پیگیری همه جانبه اقتصاد مقاومتی میسر نمی‌شود.

خواستار: تقویت تولید ملی، جلوگیری از واردات بی‌رویه و به‌ویژه کالاهای مصرفی از آمریکا

- توجه به چند نکته در اجرای مقاومت اقتصادی:
  ۱- سازمان‌دهی اقتصادی کشور بر مبنای هدف پیشرفت و عدالت
  ۲- نگرش نو به نظام پولی و بانکی با هدف تجمیع سرمایه‌ها و گسیل آن‌ها به سوی تولید و اشتغال
  ۳- افزایش کیفیت تولید داخلی برای کسب قدرت رقابتی
  ۴- حذف سریع درآمد نفتی از بودجه کشور
  ۵- تبدیل نفت به کالا به‌جای خام فروشی
  ۶- مبارزه با قاچاق
  ۷- بهره‌گیری از روش‌های علمی و موفق در دور زدن تحریم‌ها

۲- لزوم تقویت نیروهای همسو با انقلاب اسلامی

- امروزه توازن قدرت در منطقه به‌هم خورده و به نفع جبهه‌ی مقاومت است ← کنترل این روند در منطقه از اهداف راهبردی غرب به‌ویژه آمریکا می‌باشد.
- تکلیف و وظیفه برای حمایت از این دولت‌ها و گروه‌ها در محور مقاومت
- پیوند خوردن اقتدار منطقه‌ای و جهانی ایران به تقویت نیروهای همسو
- آخرین سنگر غرب در منطقه ← گروه‌های داعش، النصره و جیش‌الفتح
- دشمنی غرب با نیروهای داوطلب و حشدالشعبی (نقش مهم در آرامش عراق) در عراق و طرفداری غرب از تجزیه عراق

- اقدامات لازم در نگاه به نیروهای همسو با انقلاب در دوره پسا توافق برجام:
  ۱- اولویت کمک به این نیروها (چه سیاسی و چه لجستیک) و حتی در مواقع لزوم کمک آشکار به علت ابعاد سمبلیک مسئله
  ۲- جلوگیری از هر گونه اتحاد دولت‌ها در منطقه ضد محور مقاومت (عربستان دارای کارنامه سیاه در این قضایا)
  ۳- خنثی کردن تلاش‌های هدف‌دار آژانس در بازرسی‌ها (آژانس اساساً در اختیار دولت‌های غربی به ویژه آمریکا می‌باشد)

- در زمینه بازرسی‌های هدف‌دار آژانس باید:
  ۱- با دقت و حساسیت خاص با هر گونه درخواست بازرسی برخورد کرده و در مقابل اقدامات غیرمسؤلانه و غیرقانونی آن مقاومت کنیم.
  ۲- با پژوهش‌های علمی بر روی راه‌های خنثی کردن تلاش‌های جاجوسی آژانس تمرکز کنیم. یکی از راه‌ها ← شناسایی درست نقاط قوت و ضعف طرف مقابل است.
  ۳- در مقابل درخواست‌های آژانس مبنی بر استفاده از روش‌ها و ابزارهای غیرمعمول و خارج از عرف ایستادگی کنیم.
  ۴- سرمایه‌گذاری‌های خارجی را فقط مبتنی بر مصالح عالی ملی اجازه دهیم و در حد امکان از آن دور شده و به سرمایه‌های ملی تکیه کنیم.

ب) راهکارهای خنثی‌نمودن تهدیدهای غربیان

- از اهداف دیگر غربیان از مذاکره و توافق با ایران ← مرهم نهادن بر زخم‌های اقتصادی خود از طریق ← سرمایه‌گذاری‌های سودآور/ به‌دست آوردن بازارهای جدید صدور کالا/ فراهم کردن زمینه‌های کاهش قیمت جهانی نفت
- افزایش قیمت جهانی نفت تا ۱۱۰ دلار در هر بشکه (۱۵۲ lit) ← به صرفه نبودن تولید کالا در غرب ← رکورد و فشارهای اقتصادی در غرب (نمود در بحران کسری بودجه، موازنه پرداخت‌ها، نتایج سیاسی (مانند جنبش تسخیر وال‌استریت یا ۹۹درصد)) ← تلاش غرب برای اجرای نوعی از سرمایه‌گذاری غیرمولد (ولی سودآور و تجاری) که به انتقال فناوری‌های پیشرفته نیز نینجامد.
- در صورت نیاز به سرمایه‌گذاری خارجی باید تنها به سرمایه‌گذارانی اجازه ورود دهیم که:
  - ۱- اهداف سیاسی مانند باز کردن راه نفوذ و تشکیل مراکز جاسوسی نداشته باشند.
  - ۲- به اهداف عالی ملی از جمله تلاش برای خودکفایی داخلی ضربه نزنند.
  - ۳- سرمایه آنها به تبدیل دانش بومی به فناوری و تولید و ثروت و نیز به تقویت و پیشرفت دانش در کشور بینجامد.
  - ۴- سرمایه آن‌ها به ورود فناوری‌های پیشرفته در مواردی که نیاز داریم و نیز به تولید کالاهایی که قابل رقابت در سطح بین‌الملل هستند منجر شود.
  - ۵- طبق قراردادهای فیمابین، سرمایه‌گذاران و به تبع کشورهای آنها را به دلیل احتمال از دست دادن سرمایه‌های خود در صورت تحریم‌های جدید به سوی دوری از بهره‌گیری از حربه تحریم ببرد.
  - ۶- حضور آنها در کشور زمان‌دار و موقتی باشد و به صورت خرید خدمت با آنها عمل شود.
- باید از پذیرش شرایط مراکز پولی و مالی جهانی مانند صندوق بین‌الملل پول و بانک جهانی که معمولاً پیش‌شرط دادن وام از سوی آن‌ها به کشورهاست خودداری کنیم.
- خروج در دولت ترامپ از برجام ← درخواست افزایش تولید نفت روزانه (بالای ۲×۱۰^۶ بشکه) توسط آمریکا از کشورهای مرتجع عربی مانند عربستان ← جلوگیری از صدور نفت ایران و عدم افزایش قیمت جهانی نفت

فصل ۴: مزیت‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن بر اقتدار بین‌المللی کشور

- مزیت‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک ایران ← از جمله عوامل اقتدار جمهوری اسلامی

یادآوری!
- جغرافیای سیاسی ← بررسی رابطه متقابل جغرافیا و سیاست
- ژئوپلتیک ← بخشی از جغرافیای سیاسی است و فقط به تأثیر عوامل جغرافیایی برجنبه‌های بین‌المللی و خارجی سیاست (مانند قدرت منطقه‌ای و جهانی دولت‌ها، راهبردهای منطقه‌ای و جهانی، سیاست خارجی) می‌پردازد.

۱- علت وجودی و ابعاد معنوی

- داشتن علت وجودی قوی و منطقی در صورتی که شرایط دیگر (استقلال سیاسی) وجود داشته باشد، باعث اقتدار منطقه‌ی و بین‌المللی خواهد شد.
- مهم‌ترین عناصر علت وجودی هر کشور از فرهنگ، هویت و تاریخ مشترک آن کشور استنباط می‌شود.
- دین اسلام، مذهب شیعه، زبان فارسی و تاریخ طولانی ← فرهنگ و هویت متحد و مقتدر در ایران ← ظهور انقلاب اسلامی و استقلال از قدرت‌های سلطه‌گر خارجی ← اقتدار بین‌المللی ایران
- الهامبخشی آرمان‌های جهان شمول انقلاب (مبتنی بر انسان‌شناسی، هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی اسلامی) در نقاط مختلف جهان ← از جمله نکات بسیار مهم در اقتدار جمهوری اسلامی

۲- موقعیت ۵ گانه

۱- موقعیت ریاضی: ۲۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۶ دقیقه عرض شمالی و ۴۴ درجه و ۲ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۹ دقیقه طول شرقی ← ایران در منطقه معتدل زمین (مایل به گرم) واقع شده است.

۲- موقعیت نسبی: با ۷ کشور مرز خشکی، با تعدادی از کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز و کشورهای حاشیه خلیج فارس مرز آبی

* ایران از نظر تعداد همسایگان در رده سوم جهانی قرار دارد.

- در شرایط معمول تعداد زیاد همسایگان نقطع ضعف ژئوپلتیک است اما در شرایط تحریم و فشار دشمن به نقطه قوت برای دور زدن تحریم‌ها تبدیل شده است.

۳- موقعیت دریایی: ۶۵۷ km در دریای مازندران، ۷۸۴ km در دریای عمان و ۱۲۵۹ km در خلیج فارس داریم.

۴- موقعیت مرکزی (* هر موقعیت مرکزی موقعیت راهبردی هم می‌باشد)

← در گذشته ایران در مسیر جاده ابریشم قرار داشت.

← امروزه:
- قرار گرفتن بین کشورهای آسیای مرکزی، قفقاز و خلیج فارس
- قرار داشتن بین قاره‌های آسیا و اروپا
- برخورداری از کوتاه‌ترین مسیر برای عبور راه آهن و راه‌های شوسه راهبردی از شمال به جنوب (از اوراسیا به خلیج فارس و اقیانوس هند)
- برخوردای از بهترین مسیر لوله‌های نفت و گاز آسیای مرکزی به اروپا
- راه آهن کشور می‌تواند آسیای جنوبی و شرقی را از یک سو به اروپا و از دیگر سو به خلیج فارس وصل کند.

۵- موقعیت راهبردی

- این موقعیت به دارنده آن در برابر رقبا، مزایای قاطع سیاسی، اقتصادی و نظامی اعطا می‌کند.

دلایل موقعیت راهبردی ویژه ایران:
- قرار گرفتن در جغرافیا و موقعیت خاص
- قرار داشتن در منطقه‌ای دارای اهمیت و حساسیت جهانی
- داشتن منابع غنی
- قرار گرفتن در تمام سواحل شمالی خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان (اقیانوس هند)
- داشتن جزایر مهم که مانند ناوگانی ثابت از مرزهای جنوبی کشور دفاع می‌کنند.

لارک و هرمز ← درون تنگه

تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی ← در دهانه

خارک ← در نقطه عمیق خلیج فارس

عناصر مؤثر بر جنبه‌های خارجی سیاست در ایران

۳- مساحت

- اهمیت نسبی در جغرافیای سیاسی
- تقسیم‌بندی پاندز ← کشورها به ۸ دسته
  - خیلی عظیم ← مساحت بیش از ۶ میلیون Km^2
  - عظیم
  - خیلی بزرگ ← ایران با مساحت Km^2 ۱/۶۴۸/۱۹۵ در این دسته جای دارد
  - بزرگ
  - متوسط
  - کوچک
  - خیلی کوچک
  - ذره‌ای ← کمتر از ۲۵۰۰۰ کیلومتر مربع

  (متوسط، کوچک، خیلی کوچک، ذره‌ای: بیشتر کشورها در این چهار دسته قرار می گیرند)
- مساحت بر موقعیت، راهبردها و میزان و تنوع منابع معدنی تأثیر دارد.

* در مساحت‌های اندک معمولاً تشکیل اقتدار بین‌المللی متصور نیست و این دولت‌ها ممکن است بـه قـدرت‌هـای فرامنطقه‌ای وابسته شوند.

۴- منابع معدنی

- ایران از این نظر از غنی‌ترین کشورهای جهان است.
- منابع سنگ آهن، ذغال سنگ، کرومیت، منگنز، سرب، روی، گوگرد، طلا، نفت، گاز
- مس و اورانیوم ← منابعی که تاکنون وجود آن‌ها در ایران کشف شده
- ایران از نظر مجموع میزان منابع نفت و گاز، رتبه اول جهانی و از نظر منابع مس رتبه سوم جهانی را داراست.

۵- اقتصاد

- جمهوری اسلامی ایران با حدود ۹۰۰ میلیارد دلار تولید سالانه ناخالص داخلی، رتبه ۱۸-۱۶ جهانی را دارد ← بازگو کننده پتانسیل‌های عالی اقتصادی برای کشور

  در این رده‌بندی ترکیه، استرالیا، هلند و ... پس از ایران قرار می‌گیرند.

پیشنهادها

۱- داشتن نگاه راهبردی دائمی ← راهبرد، راه رسیدن به هدف است که با توجه به مجموعه داشته‌هـا و قـدرت (از جملـه موقعیت جغرافیایی و ژئوپلتیک) و در نظر گرفتن خسارات احتمالی و مسئله زمان، تدوین می‌شود.

* زمان تغییر راهبردها تنها موقعی است که شرایط عوض شود و برای دستیابی به اهداف، به راهبردهای جدید نیاز باشـد (نباید با تغییرات معمولی مسئولان، تغییر کند)

۲- شناخت دقیق راهبرد طرف مقابل

۳- نفت و رژیم صهیونیستی، پاشنه آشیل غرب ← عبور جریان نفت ارزان به سوی غرب و امنیـت رژیـم صهیونیسـتی، دو مسئله مهم و مورد نیاز غرب

۴- توجه به جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک طرفداران انقلاب اسلامی

* لبنان، سوریه، عراق، فلسطین، یمن، شرق عربستان و بحرین آشکارا بازتاب‌دهنده نفوذ انقلاب اسلامی هستند.

۵- توجه ویژه به انرژی هسته‌ای، قدرت دریایی، موشک‌های بالسـتیک، دفـاع ضدموشـکی، قـدرت فضایی و مـاهواره‌ای و قدرت پهپادی ← از مهم‌ترین بنیادهای تشکیل قدرت سخت یا محسوس در دنیای جدید که برای اثربخشی بیشتر باید با منابع تشکیل قدرت, نرم همراه شوند.

۶- توجه به اقتصاد مقاومتی به عنوان کلید حل مسئله هسته‌ای

...ل ۵: درس‌های انقلاب اسلامی برای تداوم بیداری اسلامی

...م بیداری اسلامی ← موجی که در سال ۱۴۹۰/ ۲۰۱۱ باعث ناآرامی در بسیاری از کشورهای اسلامی گردیده و دیکتاتورها در ...بی و تونس را سرنگون کرد.

الف) فائق آمدن بر بعضی ضعف‌ها در آرمان و رهبری حرکت

رهبر معظم انقلاب: عاملی که باعث شد بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، انقلاب ما به درگیری‌ها و مراحل خشونت‌بار انقلاب فرانسه دچار نشود، رهبری امام خمینی بود.

انقلاب‌های شمال آفریقا و خلیج فارس (بجز بحرین) ← نقاط ضعف تأثیرگذار در رهبری و آرمان‌ها

ضعف ناشی از برخی اعتمادها به ابزارهای رسانه‌ای نوین (اینترنت و شبکه‌های اجتماعی) که مراکزشان در غرب قرار دارد.

ب) تدوین و اجرای قانون اساسی دین‌مدار

بهترین نتیجه در هر انقلاب در گرو تدوین قانون اساسی جدید بر مبنای آرمان‌ها و منسوخ کردن قانون قبلی برای شکل‌دهی نظام می‌باشد. قانون اساسی جدید باید بر نقش بنیادی دین در سیاست و مردم‌سالاری دینی تأکید کند و هرگونه شائبه لیبرالیستی را بزداید.

ج) تشکیل نهادهای انقلابی در زمینه‌های مختلف

سه نقش مهم نهادهای انقلابی:
- اداره امور در زمان وقوع انقلاب
- جلوگیری از بازگشت به وضع پیشین
- دستیابی به اهداف و آرمان‌های انقلاب

مثالی از این نهادها ← شورای انقلاب، سپاه پاسداران، جهاد سازندگی، بسیج مستضعفین و دادگاه‌های انقلاب

↓

امام خمینی: «اگر سپاه نبود، کشور هم نبود»

د) حفظ و تداوم اهداف و شعارهای انقلاب از جمله تحکیم استقلال کشور و بی‌اعتمادی به غرب

هـ) توجه به مسئله فلسطین به عنوان مسئله مرکزی جهان اسلام

اشغال سرزمین فلسطین و قدس شریف (قبله اول مسلمانان) ← بر اثر توطئه مشترک صهیونیسم جهانی و دولت انگلیس و کوتاهی و تسلیم ارتجاع عرب

وظیفه اولیه نهضت‌های اسلامی ← مسئله فلسطینی‌ها را مسئله مرکزی جهان اسلام دانسته و از هیچ تلاش و کمکی دریغ نکنند.

و) همکاری‌ها و اتحادهای راهبردی با نیروها و کشورهای انقلابی

اهمیت برقراری اتحاد راهبردی:
- امکانات کشورهای دوست را در اختیار یکدیگر قرار داده و باعث رشد و پیشرفت آن‌ها می‌شوند.
- آن‌ها را در مقابل دشمنان قوی ساخته و امنیتشان را تضمین می‌کند.
- تغییر آشکار جغرافیای سیاسی منطقه و زمینه‌ساز تغییرات تعیین‌کننده در نظام جهانی

آسیب‌شناسی موج دوم و سوم بیداری اسلامی و راهکارهایی برای موفقیت حرکت‌های اسلامی

ز) خلق راهکارها و نهادهای قانونی در درون قانون اساسی کشورها برای حل و فصل اختلافات

طبق اصول و ضوابط اسلامی و قانون اساسی:

- رهبری نظام بر مبنای اصل ولایت فقیه می‌تواند با حکم حکومتی به حل و فصل مسائل بپردازد ← اعلام نظر مقاوم معظم رهبری در زمان مجلس ششم در مورد اختلاف بر سر قانون مطبوعات (از سوی اصلاح‌طلبان مطرح شد)
- طبق مفاد قانون اساسی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، حل و فصل اختلافات مجلس شورای اسلامی و نگهبان را در امر قانون‌گذاری برعهده دارد.

ح) توجه سریع به پیشرفت‌های علمی و فناوری و ساختن جامعه‌ای پیشرفته و خودکفا

ارزش دینی اصیل

نیازمند تدوین و اجرای سندهای راهبردی (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و نقشه جامعه پیشرفت علمی کشور) و برنامه‌نویسی‌های زمان‌دار

ط) متحد نشدن با نیروهای داخلی لائیک، سکولار و لیبرال و بی‌اعتمادی به اظهارات یا وعده‌های ارتجاع عرب و سران غربی

بخش پنجم: به سوی تمدن نوین اسلامی

فصل ۱: نظریه‌پردازی در علوم انسانی- اجتماعی و رفتاری

۱- ورود غربیان به دوره رنسانس

- نظریه‌پردازی غرب به شیوه امروزی به نیمه دوم قرن ۱۹ بازمی‌گردد که همزمان با جدا شدن شاخه‌های این علوم از هم و تخصصی و موردی شدن موضوعات تحقیق آن‌ها، صورت پذیرفت.
- دو انقلاب مؤثر در این امر:
  - انقلاب صنعتی انگلستان
  - انقلاب فرانسه (۱۷۸۹)
- قبل از این، غرب از دوره قرون وسطی به دوره رنسانس وارد شده بود.
- ورود غرب به یک دوره کمیت‌گرایی افراطی ← دو چهره:
  - پیشرفت در علوم تجربی، فنی مهندسی
  - کنار گذاشتن انسانیت و عدالت و رفتن به سوی استعمار و استثمار و یک جانبه‌گرایی (نفع‌پرستی و خودپرستی تحت عنوان دفاع از منافع ملی) ← تکیه بر اصالت قدرت در روابط بین‌المللی

۲- مبانی فکری- فلسفی (هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی) نظریه‌های غربی

• مادی‌گرایی و اصالت کمیت ← از آغاز دوره رنسانس، مادی‌گرایی و سکولاریسم مبنای تشکیل نظام‌های اجتماعی گردید.

دکارت: «انسان یک ماشین است که با جسم بی‌جان تفاوتی ندارد، جز اینکه ترکیب آن پیچیده‌تر است» ← اساس روش او مبتنی بر تحقیقات کمی و آماری/ مخالفت با روش‌های کیفی و نقد آثار ارسطو و مشائیان

مشائیان:
- توجه به دو خصوصیت در عالم طبیعت
  - ۱- صورت جسمیه یا نوعیه (جوهر که حقیقت و هویت جسم به آن وابسته است.)
  - ۲- امتداد و بعد مادی (عرض)
- جوهر برخلاف عرض امری معقول و کیفی است و با سیر و سلوک عقلی، روحانی و یا عرفانی قابل درک است.

- بدین صورت غربیان بستر وجودی و پهنه هستی را همین عالم خاکی دانسته و به منافع نفس و شخصی اولویت داده و عدالت را در نابودی ضعفا و تقویت اقویا دانستند.

در این رویکرد در صورت:
- سخن از خدا ← منظور خدایی که در امور دخالتی ندارد!
- سخن از اخلاق و سایر معنویات ← تعریف اخلاق به صورت نسبی و مطابق با منافع مادی و لذایذ بیشتر ← آناتول فرانس محدوده اخلاق را فقط در حفظ بهداشت می‌داند.

• اومانیسم، اصالت عقل ابزاری و اصالت قدرت

ریشه‌های نظریه اصالت عقل، در یونان باستان است که در عصر رنسانس در اروپا به اوج خود رسید.

طرفداران این نظریه ← دکارت و ولتر ← کفایت عقل برای کشف حقیقت و سعاد بشر

عقل ابزاری ≠ عقلانیت اسلامی (پیوند با وحی)

الف) غرب و نظریه‌پردازی در علوم انسانی - اجتماعی و رفتاری

۲- مبانی فکری - فلسفی (هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی) نظریه‌های غربی

در جهان‌بینی مادی:
- ناگریز قدرت به هدف تبدیل می‌شود.
- همه چیز در غلبه و سیطره معنا می‌یابد و از رعایت عدالت، حقوق بشر و مانند آن خبری نیست.

حقوق بشر ← استفاده مداوم غرب از این گونه واژه‌ها ← عوام‌فریبی

• فردگرایی، لیبرالیسم و سرمایه‌داری
- چهره‌های دیگر مادی‌گرایی ← فردگرایی، لیبرالیسم، سرمایه‌داری، سوسیالیسم و نازیسم

لیبرالیسم ← به دلیل شرایط تاریخی جوامع غرب در قرون وسطی اولویت یافت ← در همراهی با فردگرایی طرفداران بیشتری جذب نمود ← مبنای تشکیل نظام‌های سیاسی غربی در زمان حاضر

در غرب معاصر:
- نظام سیاسی دموکراسی
- نظام اقتصادی سرمایه‌داری

۳- نظریه‌های علوم انسانی - اجتماعی و رفتاری در غرب (با رویکرد توجه به نظریه‌های علوم سیاسی)

- نظریه‌های جامعه‌شناسی سیاسی
- نظریه‌های انقلاب
- جنبش‌های اجتماعی
- نظریه‌های روابط بین‌الملل
- نظریه‌های توسعه
- نظریه‌های قدرت

همه با تأکید بر یک یا چند عامل جامعه‌شناختی، روان‌شناختی یا اقتصادی یا سیاسی پدید آمده‌اند و به بخش‌های مهمی از واقعیت توجه نکرده و از تحلیل دقیق پدیده‌های سیاسی و کنترل و پیش‌بینی آن‌ها ناتوان‌اند.

- پدیده انقلاب:
  - نظریه جامعه‌شناختی کارکردگرا ساختاری (چارملز جانسون)
  - نظریه روان‌شناختی منحنی جی (جیمز دیویس)
  - نظریه محرومیت نسبی (تد رابرت گر)
  - نظریه سیاسی بسیج منابع (چارلز تیلی)
  - نظریه توسعه نامتوازن (ساموئل هانتینگتون)
  - نظریه‌های اقتصادی مارکسی و مارکیستی

- علل ناکافی نظریه‌های غربی (در تحلیل دقیق پدیده‌ها به‌ویژه در جوامع غیر غربی و کنترل و پیش‌بینی آن‌ها) ← مبانی غلط فکری- فلسفی، انسان‌شناسی، هستی‌شناسی
- تنها نقطه‌ی مثبت غرب در میان ملت‌های خود و جهان ← میزانی از پیشرفت علمی در علوم تجربی و فنی

ب) بنیان اندیشه‌ای اسلام در مقابل غرب

- مرکز توجه در اندیشه اسلامی ← خداگرایی
- انقلاب اسلامی با معرفی یک هستی‌شناسی منطقی و واقعی و مبتنی بر فطرت بشر، روزنه‌های امید را به روی عموم مردم - از نخبگان تا توده‌ها- گشوده است.
- در اندیشه‌ی اسلامی برخلاف غربی، منافع همگان مورد توجه قرار می‌گیرد و هرگز هدف، وسیله را توجیه نمی‌کند. در این اندیشه، دستیابی بشر به سعادت در ورای اهداف دیگر است.

* تعارض اندیشه اسلامی با اومانیسم، اصالت عقل ابزاری و اصالت قدرت در اندیشه غربی:

یکی از تفاوت‌های بنیادی این دو دیدگاه ← در مورد انسان و ماهیت و نیازهای او

- در اندیشه اسلامی انسان موجودی دوبعدی، دارای نیازهای مادی و معنوی و استعدادهای فطری و ذاتی خاص است و ذاتاً خداگرا می‌باشد.

استاد مطهری ← انسان مانند نوار خالی نیست که آن را با هر چه می‌خواهند پر کنند، بلکه در او بذر یک سلسله گرایش‌ها و استعدادها نهفته است. انسان مانند گیاه است که برای رشد و شکوفایی به نور و آب و اکسیژن نیاز دارد.

- عقل ابزاری ← عقل بشر به موجودی برای کسب منافع شخصی و مادی تبدیل می‌شود.

هابز ← اندیشمند غربی، از «وضع طبیعی» سخن می‌گوید که در آن، انسان، گرگ انسان است. یعنی همه برای کسب منافع مادی و شخصی در تکاپویند و فقط زور حرف آخر را می‌زنند.

- ابتنای غرب بر اومانیسم و ارائه تعریفی انحرافی و ضعیف از انسان ← مبنای تمدنی غرب

دو نتیجه مهم و ویرانگر اندیشه غربی:
- انحراف‌های بنیادی و اندیشه‌های بشری
- غرب با ورود به دوره‌های استعمار، آثار مخرب و زیان‌بخش به ملل جهان وارد ساخته و باعث محرومیت و چپاول آن‌ها گردیده و امروزه نیز از پیشرفت آن‌ها ممانعت می‌کند.

۱- مشکلات ماهیتی نظریه‌پردازی در علوم انسانی- اجتماعی و رفتاری

یکی از علل کندی ← سختی آن نسبت به علوم فنی- مهندسی و تجربی ← زمینه‌سازی و نظریه‌های متفاوت و متعارض

ناشی از:
۱- ادغام موضوعی گسترده میان رشته‌های مختلف علمی در علوم یاد شده
۲- نداشتن امکان آزمایش یافته‌های علمی
۳- سر و کار داشتن این علوم با رفتارهای انسان
۴- تنوع شرایط به وجود آورنده پدیده‌های علوم انسانی

۲- علل مرتبط با سلطه نظریه‌های غربی

- نوگرایان اسلامی مانند سید جمال و محمد عبده برای برون‌رفت از عقب‌ماندگی، راه چاره را در بازگشت به خویشتن و بهره‌گیری از درون مایه‌های خودی دانستند.
- اما تجددگرایان راه «غربی شدن از فرق سر تا ناخن پا» را برگزیدند (در ایران تجددگرایان در دوره مشروطه و ناسیونالیست‌های ایرانی در نهضت ملی شدن نفت، خیز برداشتند اما به دلیل افکار وارداتی و وابسته به غرب راهی از پیش نبردند.)
- جامعه ایرانی در نهایت با وقوع انقلاب اسلامی، بازگشت به خویشتن را برگزید.

علل کندی بازگشت به خویشتن در امر علوم انسانی- اجتماعی و رفتاری:

۱- تحصیل دانشجویان این رشته‌ها در خارج از کشور
- در دوره قاجار
- در دوره پهلوی
- پس از انقلاب:
  - محدود بودن ظرفیت پذیرش دانشجو در داخل در ابتدا
  - اعطای بورسیه توسط خارجی‌ها به دانشجویان ایرانی
  - وجود برخی جاذبه‌های ظاهری در غرب

۲- وجود نظریه‌های آماده غربی در علوم و موضوعات مختلف و تأثیر آن بر دانشگاه‌های جهان ← بهترین اقدام برای بی‌اثرسازی این موضوع ← فراهم کردن زمینه‌های نقد و ارزیابی نظریه‌های غربی

۳- نبودن سابقه و فرهنگ نقد، نوآوری و نظریه‌پردازی

- لزوم تبدیل شدن تلاش‌های موفق در زمینه نقد، نوآوری و نظریه‌پردازی علمی به فرهنگ و عادت در میان صاحب‌نظران و نخبگان جهت تولید نظریه‌های معتبر و متعدد در علوم مختلف
- ایجاد رقابت شدید بین نخبگان علمی، یکی از راه‌های دارای ضمانت اجرا برای پیشرفت علمی

به‌علاوه: لزوم اصلاح نگرش جامعه در مورد علوم انسانی (متأسفانه هنوز علوم انسانی در رتبه اول انتخاب برترین نخبگان کشور قرار ندارد)

د) راهکارها و پیشنهادها

۱- تبلیغ و عمومی کردن نگاه اسلام به هستی، انسان و علم ← نقش انکارناپذیر حوزه‌های علوم دینی و خواص حوزوی

۲- لزوم واژه‌گزینی فارسی و یافتن معادل برای انبوهی از واژگان موجود در علوم مختلف

۳- تلاش در جهت فرهنگ‌سازی برای نقد، نوآوری و نظریه‌پردازی:

الف) تلاش‌های اقناعی و تبلیغی در مورد تأثیر قطعی رشد علمی بر پیشرفت همه جانبه کشور و رفتن به سوی تمدن نوین اسلامی

ب) ایجاد یک سری تشویق‌ها، تنبیه‌ها و ضمانت اجراها از سوی مراکز علمی

* در زمان کوتاه‌تر، روش (ب) مؤثرتر است.

تشویق:
- جنبه کیفی: در نظر گرفتن امتیازات با ارزش در ارتقای مرتبه علمی افراد در دانشگاه و ورود افراد به سازمان‌های رسمی نخبگانی و اعطای مدارج به افراد فعال
- جنبه کمی: اعطای نشان‌ها و هدایا و تشویق‌های مالی

* از اقدامات صورت گرفته در این زمینه ← «تشکیل کمیته‌های دستگاهی» در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی عالی کشور

* برخوردای کمیته‌ها از اختیارات مستقل و کافی برای رقابتی کردن محیط علمی دانشگاه‌ها، تشکیل کرسی‌های آزاد اندیشی (مورد تأکید رهبری معظم انقلاب)، ایجاد کرسی‌های ترویجی نقد و نظریه پردازی (به عنوان پیش قراول برگزاری کرسی رسمی) و برقراری کرسی‌های رسمی

* از پیش شرط‌های رشد علمی در کشور ← داشتن کلان پروژه‌های موضوعی تحقیقی حاوی پروژه‌های کوچک‌تر و متعدد برای انتخاب موضوعات پژوهشی و پایان‌نامه‌های دانشگاهی.

فصل ۲: بحران‌ها و چالش‌های کنونی تمدن غربی

الف) بحران‌های فکری - فلسفی

- بهره‌گیری از مبانی و بنیادهای غلط فکری - فلسفی در هستی‌شناسی و انسان‌شناسی ← انسان فقط موجودی مادی ← تعارض منافع هر کس با دیگری و هر جامعه با جامعه دیگر ← مشروعیت استفاده از زور برای حل تعارضات ← استعمار
- مشکلات ریشه‌ای تمدن غربی یا مدرنیته + تحولات جدید دنیای معاصر (ورود چالشگران فکری قدرتمند [مانند اندیشه اسلامی] و توسعه ابزارهای رسانه‌ای و جهانی شدن) ← افزودن بر شدت بحران‌های فکری
- استفاده غربیان از اصطلاح پست‌مدرنیسم برای نشان دادن مشکلات اندیشه‌ای اما پست‌مدرنیسم خود انتقاد به مدرنیسم است و اندیشه‌ای واحد و آرمانی دارای سر و ته نیست و منادیان همچنان گرفتار غرب‌گرایی است.

ب) بحران‌های فرهنگی - اجتماعی

۱- لیبرالیسم یا همان آزادی‌گرایی ← اجرای خام و لجام گسیخته تعابیری مانند آزادی، برابری و حقوق شهروند ← نتایج متفاوت در غرب: فروپاشی نظام خانواده و پدید آمدن بیماری‌هایی مانند ایدز

* تضعیف خانواده و جایگاه زن ← تبدیل خانواده به مکانی سرد و بی‌روح
* از زمان انقلاب صنعتی و اختراع ماشین بخار ← جذب زنان به بازار کار و استثمار آنان برای تأمین نیروی کار ارزان قیمت
* استفاده از زن به عنوان تبلیغ‌گر کالا و اشاعه تجمل‌گرایی (که از طریق بی‌عفتی انجام می‌شود)

۲- استقرار لیبرالیسم در غرب ← افزایش و گسترش جرم و جنایت در جوامع غربی

براندون سنتروال، خشونت‌گرایی جوانان در آمریکا و کانادا را ناشی از نمایش فیلم‌های خشونت‌دار می‌داند.

ورود تلویزیون به آمریکا و کانادا ← دو برابر شدن میزان آدم‌کشی ← دلیل: رواج تبعیض و بی‌عدالتی ناشی از تفکرات لیبرالی در غرب

۲- بحران‌های معنویت و هویت: بحران معنویت ← رواج احساس پوچی و ناامیدی، گسترش گرایش به مواد مخدر و افزایش خودکشی در جوامع غرب

* روژه گارودی: «در جوامع غربی افراد به علت نداشتن هدف از دنیا می‌روند.»

- بحران هویت ← نظام سرمایه‌داری غربی انسان‌ها را از خود بیگانه و دچار بحران هویت کرده است.

* ماکس وبر بوروکراسی را به ماشینی تشبیه می‌کند که زندگی را از معنا تهی ساخته و قفس آهنینی برای انسان می‌سازد که دموکراسی را تهدید می‌کند.

* هربرت مارکوزه نتیجه این تحولات در جامعه غربی را تولید انسان تک ساحتی می‌داند و می‌گوید: «صنعت- فرهنگ انسان را به پیچ و مهره‌ای بی‌معنای تبدیل می‌کند.»

* این ویژگی نظام سرمایه‌داری طرفداران مکتب فرانکفورت را به نقد مدرنیته واداشت.

* یکی از علل اساسی مشکلات در جامعه غربی ← فقر اخلاقی (یعنی زندگی و رشد در محیطی فاقد افرادی که درس‌های زندگی را با رفتار روزانه خود به فرد بیاموزند)

- نظام اقتصادی غرب تنها به سود صاحبان سرمایه و بنگاه‌های بزرگ اقتصادی می‌اندیشد؛ به گونه‌ای که در موارد بسیاری جنگ و صلح دولت‌های غربی رنگ منافع استعماری اقتصادی به خود می‌گیرد.

- جنبش تسخیر وال استریت (۹۹ درصد) { - نمونه‌ای از نمود عینی بی‌عدالتی اقتصادی این نظام‌ها
- ۹۹ درصد افراد یک جامعه تحت سلطه‌ی یک درصدی هستند که بر همه امکانات دولت و ثروت عمومی جامعه مسلط گشته‌اند. }

دلایل بحران اقتصادی:

۱- شرکت در جنگ‌های بی‌حاصل ← بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، آمریکا با بهانه قرار دادن «تروریسم» وارد یک سری جنگ‌های بی‌حاصل شد.

۲- افزایش شدید بهای انرژی:

- شکوفایی اقتصادی غرب ← وابسته به توانایی تولید و صدور کالا ← ممکن در صورتی که بهای انرژی در حد پایین یا متعادل باشد.
- دهه ۱۳۸۰ ← قیمت جهانی نفت کمتر از ۲۰ دلار در هر بشکه
- اوایل دهه ۱۳۹۰ ← هر بشکه بالاتر از ۱۰۰ دلار
- سپس همزمان با زمزمه‌های مذاکرات هسته‌ای با ایران ← نیمی از بهای نفت کاسته شد ← شدت بحران ↓

۳- گسترش استقلال‌طلبی در جهان:

دهه‌های پایانی قرن ۲۰ و سال‌های آغازین قرن ۲۱ ← دهه‌های استقلال‌طلبی به شکل‌های گوناگون در جهان

* امروزه در آمریکای لاتین بجز کوبا که از قبل مخالف سلطه آمریکا بود، ونزوئلا، اکوادور، بولیوی، پرو، نیکاراگوئه، آرژانتین و ... نیز از گردونه سیطره آمریکا و سایر کشورهای غربی خارج شده‌اند.

* بیداری اسلامی در کشورهای عربی خلیج فارس و شمال آفریقا

- یکی از عوامل اصلی این استقلال‌طلبی جهانی ← وقوع <u>انقلاب اسلامی ایران</u> ← { - جامعیت آرمانی
- ایستادگی در برابر غرب }

ج) مشکلات و بحران‌های اقتصادی

دلایل بحران اقتصادی

۴- سوء مدیریت اقتصادی و مالی:
- اهمیت کمتر این عامل نسبت به سایر دلایل به علت تجربه‌ی طولانی غرب در مدیریت اقتصادی و داشتن صاحب‌نظران مشهور اقتصادی
- زیاده‌خواهی صاحبان تولید و سرمایه و سودجویی بی‌اندازه ← از ویژگی‌های نظام سرمایه‌داری
- بحران در آمریکا با سوء مدیریت در پرداخت وام‌های زیاد در بخش مسکن آغاز و سپس به سایر بخش‌های اقتصادی و سایر کشورهای غربی گسترش یافت.

د) چالش‌ها و مسائل سیاسی

توسعه سیاسی:
- بخشی از مفهوم کلی‌تر توسعه/ گونه‌ای خاص از تغییر و تحولات سیاسی که زادگاه آن غرب است
- از نظر مبانی فکری و فلسفی، به اصالت کمیت و مادی‌گرایی، اومانیسم، لیبرالیسم و فردگرایی می‌رسد که نوع امروزی آن در شکل دموکراسی‌های غربی ظاهر شده است.
- فوکومایا و هانتینگتون ← تمجید این مفهوم

هانتینگتون:
- توسعه امری جهانی و ناگزیر همراه با سکولاریسم فرهنگی و تمایز ساختاری
- معتقد است در این مسیر امکان رخ دادن بحران‌ها و حتی برخورد تمدن‌ها (تمدن اسلامی- کنفوسیوسی در مقابل غربی)

فوکومایا ← همه ملت‌ها از نظر فرهنگ و سیاست در اقتصاد در فرآیند جهانی شدن، غربی و مشابه غرب خواهند بود.

تعریف ← توسعه سیاسی در کشورهای غربی به نوعی از نظام‌های سیاسی اطلاق می‌شود که پس از گذر از دوره رنسانس، انقلاب صنعتی و انقلاب‌های سیاسی معاصر شکل گرفته و نقش اصلی و کلیدی در صحنه‌های سیاسی را ظاهراً به احزاب سیاسی می‌دهند و در برگزیدن دولتمردان به آراء عمومی تکیه کرده و از مجالسی برخوردارند که در آن‌ها به تدوین قوانین موضوعه پرداخته می‌شود تا امور مردم و کشور سامان یابد.

معتقدان به نظام سیاسی غربی:
- نهایت توسعه سیاسی را تشکیل چنین نظامی می‌دانند.
- آزادی را هدف نهایی خود می‌دانند (اما آزادی نمی‌تواند هدف باشد بلکه وسیله‌ای برای دستیابی به ارزش‌ها و اهداف دیگر است و باید بتواند انسان را به سمت آرمان‌های پاک الهی ببرد!)

آیت‌الله صدر: آزادی ظرف است و به مظروف نیاز دارد.

دو چالش سیاسی مهم:
۱- استعمار قدیم و جدید
۲- کاهش اعتماد عمومی به دولت (یکی از نشانه‌هایش: روند رو به کاهش شرکت افراد در انتخابات)

علل:
۱) روی آوردن به اصول غیراخلاقی از سوی حاکمان
۲) بازی با افکار عمومی
۳) گمراه نمودن مردم با شگردهای رسانه‌ای و تبلیغاتی

سایر نتایج ناشی از مشکلات و بحران‌های ذکر شده (الف، ب، ج، د)

۱- کاهش قدرت مانور جهانی غرب
۲- ناتوانی غرب در حل چالش‌ها و مشکلات جدید در داخل و محیط بین‌الملل
۳- از دست رفتن اعتماد به نفس در غرب و شکسته شدن هیمنه غرب در اذهان جهانیان
۴- دشمن‌تراشی‌های مصنوعی بین‌المللی به منظور حفظ وحدت و هویت و ماهیت غربی
۵- تشدید روند چندقطبی شدن نظام جهانی
۶- آمادگی و اجبار غرب برای دادن امتیازات بزرگ به دشمنانش برای تضمین موجودیت خود
۷- افزایش احتمال فروپاشی برخی ساختارهای غربی مانند اتحادیه اروپا (نظیر آنچه هم‌اکنون در خروج انگلیس از اتحادیه مطرح است)

...: فرصت‌ها و امکانات در مسیر تشکیل تمدن نوین اسلامی

...یف تمدن غربی از یک سو و جامعیت آرمانی انقلاب اسلامی از سوی دیگر ← دو نیروی پیش‌برنده دنیای جدید به سوی ...ین اسلامی (به تعبیر مقام معظم رهبری)

...ت و چالش‌های ...ی به تمدن نوین اسلامی

۱- امکانات رسانه‌ای غرب
۲- تجربیات تاریخی غرب در زمینه تبلیغات
۳- تجربیات تاریخی غرب از جوامع مختلف
۴- تحصیل دانشجویان در غرب و تأثیر آن در قدرت نرم غربیان (* از مهم‌ترین‌ها)

...ت‌ها و امکانات در مسیر ظهور ...ن نوین اسلامی

۱- عمق فکری و نگرش همه جانبه اسلام
۲- عملکرد سوء استعماری غرب به عنوان نتیجه ماهیت و اندیشه غربی
۳- بحران‌ها، چالش‌ها و فروپاشی تدریجی فکری، سیاسی و اقتصادی در غرب
۴- انگیزه‌های قوی پیدایش تمدن نوین ناشی از وقوع انقلاب اسلامی
۵- وابستگی غرب به منابع معدنی، انسانی و جغرافیایی شرق
۶- در اختیار گرفتن ابزارهای رسانه‌ای جدید

...ی که تمدن غربی به دلیل نقصان در مبانی اندیشه‌ای فکری- فلسفی و دلایل کارکردی، وارد دوره افول و نزول گردیده، با ... انقلاب اسلامی، آرمان‌های این انقلاب به عنوان چالشگر بیرونی در برابر تمدن غربی (نه چالشگر درونی که میل به سازش ...ر حال جهانی شدن و فراهم کردن شرایط برای افول نهایی آرمان‌های غربی است.

سؤالات برگزیده آزمون‌های سال‌های گذشته

سخن مولف: با توجه به تغییر منبع این درس و اینکه مطالب به کلی تغییر کرده و تا به الان آزمون علوم پایه‌ای بر مبنای این رفرنس برگزار نشده، صرفاً یک سری سؤالات کمی مرتبط(!) با رفرنس جدید رو از آزمون‌های اخیر براتون گذاشتم و جواب‌هاشون رو هم براساس همون کتاب قبلی و آزمون‌های علوم پایه مشخص کردم.

۱. علاوه بر وجود نارضایتی در جامعه چه عامل روانشناختی برای شکل‌گیری انقلاب لازم و ضروری است؟ *(شهریور ۱۴۰۰- ریفرم)*

الف) رشد خشونت در جامعه	ب) گسترش روحیه‌ی انقلابی

ج) رهبری نهادهای بسیج‌گر	د) شرکت توده‌های مردم

پاسخ: روحیه انقلابی پدیده روانشناختی و مرحله‌ای بالاتر از نارضایتی از وضع موجود است. منظور از آن، به‌وجود آمدن اراده و حس پرخاشگری علیه نظام سیاسی حاکم است.

پاسخ: ب)

۲. کدام گزینه از «عوامل وقوع انقلاب» محسوب نمی‌شود؟ *(شهریور ۹۸- قطب ۴)*

الف) نارضایتی از وضع موجود	ب) گسترش روحیه‌ی انقلابی

ج) گسترش ایدئولوژی‌های جایگزین	د) وجود عنصر خشونت

پاسخ: وجود عنصر خشونت از ویژگی‌های انقلاب و وجه تمایز انقلاب با فرایند اصلاح می‌باشد.

پاسخ: د)

۳. در انقلاب‌ها چه چیزی مردم را دچار بی‌نظمی فکری می‌کند؟ *(شهریور ۹۷- قطب ۱)*

الف) بی‌نظمی و نوسانات در ایدئولوژی	ب) رهبر یا رهبران انقلاب

ج) سرکوب شدید مردم	د) خیانت

پاسخ: در انقلاب‌ها بی‌نظمی و نوسانات در ایدئولوژی مردم را دچار بی‌نظمی فکری می‌کند. انقلاب‌هایی که یک ایدئولوژی واحد و سازگار با فرهنگ جامعه دارند، زودتر گسترش می‌یابند، سریع‌تر پیروز می‌شوند و بعد از پیروزی بی‌ثباتی‌های کمتری خواهند داشت.

پاسخ: الف)

۴. کدام خصوصیات در «پدیده‌ی اصلاح» وجود دارد که آن را از «انقلاب» متمایز می‌سازد؟ *(شهریور ۹۸- قطب ۴)*

الف) حرکتی درازمدت است.	ب) از جانب رژیم سیاسی حاکم است.

ج) حرکتی مقطعی و مقدماتی است.	د) بی‌بهره از مشارکت مردمی است.

پاسخ: تغییرات از بالا به پایین و عدم وجود عنصر خشونت و شکل‌گیری در چارچوب قانون ویژگی‌های پدیده اصلاح هستند.

پاسخ: ب)

۵. از نظر سیاسی به معنای اقدام عده‌ای برای براندازی و ایجاد حکومتی جدید است؟ *(شهریور ۹۸- قطب ۸)*

الف) کودتا	ب) انقلاب	ج) جنگ داخلی	د) شورش

پاسخ: در کودتا نیروهای نظامی دخیل بوده شورش‌ها غالباً سرکوب می‌شوند و تنها مقدمه حرکت انقلابی هستند و جنگ داخلی بین احزاب و گروه‌های مختلف برای کسب قدرت شکل می‌گیرد.

پاسخ: ب)

کدام نظریه‌پرداز قائل است که وجود نارضایتی، انقلاب را می‌سازد نه ناکافی بودن غذا، برابری و آزادی؟ (شهریور ۹۷- قطب ۸ و ۱۰)

الف) جیمز دیویس ب) اسکاچپول ج) میشل فوکو د) زونیس

پاسخ: جیمز دیویس بیان می‌کند که ثبات و بی‌ثباتی سیاسی درنهایت، بستگی به وضعیت فکری جامعه دارد این بدین معناست که نارضایتی‌ها انقلاب را می‌سازد نه ناکافی‌بودن غذا، برابری و آزادی.

پاسخ: الف)

محمدرضا به دلیل نحوه‌ی تربیت دوران کودکی و نوجوانی‌اش، فردی مردد و فاقد اعتماد به نفس بار آمده بود. از همین رو نتوانست در جریان انقلاب، ایستادگی کند» این دیدگاه در تحلیل انقلاب اسلامی توسط چه کسی و با چه رویکردی ارائه شده است؟
(شهریور ۹۸- کلاسیک قطب ۹)

الف) تدا اسکاچپول- رویکرد ساختارگرایانه ب) جیمز دیویس- رویکرد روان‌شناسی جمعی

ج) چارلز جانسوز- رویکرد کارکردگرایانه د) ماروین زونیس- رویکرد روان‌شناسی فردی

پاسخ: ماروین زونیس در کتاب شکست شاهانه: با توجه به محور بودن شخص شاه در حکومت و به دلیل نحوه تربیت او، او نتوانست در مقابل انقلاب مقاومت کند.

پاسخ: د)

کدام نظریه‌پرداز ویژگی‌های شخصیتی شاه را عامل سقوط رژیم پهلوی می‌داند؟ (شهریور ۱۴۰۰- ریفرم)

الف) جیمز دیویس ب) چالمرز جانسون ج) ماروین زونیس د) تد اسکاچپول

پاسخ: ماروین زونیس در تحلیل انقلابل اسلامی ایران برای روانشناختی به شاه پرداخته است و معتقد است تا زمانی که عواملی که قدرت روانی لازم را به شاه دارد می‌گردد خللی به وجود نمی‌آمد اما زمانی که انقلاب اسلامی به وقوع پیوست این عوامل از دست رفته بود.

پاسخ: ج)

دلیل همگرایی جریان روشنفکری با روحانیت در جریانات سیاسی معاصر کدام است؟ (تک آزمون پزشکی- شهریور ۹۹)

الف) اعتقاد به مبانی فکری – مذهبی ب) التزام به انسجام وحدت ملی

ج) فقدان پایگاه و محبوبیت مردمی د) بهره‌گیری از نقش مذهب در راستای اهداف ملی

پاسخ: از علل ضعف این جریان فقدان پایگاه اجتماعی گسترده و ناتوانی در بسیج توده‌های مردمی بود تنها زمانی که خواسته‌های این نیروها رنگ مذهبی می‌گرفت و روحانیون از آن حمایت می‌کردند مردم به صحنه می‌آمدند به همین علت اغلب افراد این جریان در روند انقلاب یا به نیروهای مذهبی پیوستند یا از مشارکت فعال خودداری نمودند.

پاسخ: ج)

۱۰. بزرگترین اشتباه دولت پهلوی کدام بود؟ (اسفند ۹۹- کشوری)

الف) دیکتاتوری و سرکوب مخالفان ب) عدم تعامل با مردم

ج) مقابله با مذهب د) آزاد گذاشتن دست آمریکایی‌ها

پاسخ: سیاست‌های ضد مذهبی رژیم عامل اصلی تنفر مردم و روحانیون از رضاشاه به شمار می‌رفت. در واقع مقابله با مذهب بزرگترین اشتباه دولت پهلوی محسوب می‌شود. رضاخان در اوایل سلطنت توانسته بود حمایت برخی از قشرهای مذهبی جامعه را به دست آورد اما سیاست‌های ضدمذهبی دولت او در ادامه کار بخش عظیمی از جامعه را که تعلقات مذهبی داشتند، از دولت بیگانه ساخت.

پاسخ: ج)

۱۱. در سال ۱۲۹۹ هجری شمسی از سوی انگلیسی‌ها به همراه سید ضیاءالدین طباطبایی برای انجام کودتای نظامی انتخاب شد؟
(ریفرم شهریور ۹۸- قطب ۸)

الف) رضاشاه ب) محمدرضا شاه ج) اسدالله علم د) آیرون ساید

پاسخ: با کمک انگلستان و پیشنهاد ایرون ساید رضاخان به فرماندهی نیروهای قزاق درآمد که تنها ارتش سازمان‌یافته در ایران بودند سپس به همراه سید ضیاءالدین طباطبایی برای انجام کودتای نظامی انتخاب شد.

پاسخ: الف)

۱۲. چرا تلاش‌های رژیم پهلوی برای بازسازی فرهنگ باستانی ایران، با واکنش‌های منفی مردمی مواجه گردید؟
(ریفرم شهریور ۹۸- قطب ۲)

الف) چون چهره‌های فعال در این عرصه از حسن شهرت و مقبولیت مردمی برخوردار نبودند.
ب) چون در ستیز آشکار با مبانی نظری مردم سالاری و مدرنیسم بود.
ج) چون با تحقیر هویت دینی مردم همراه بود.
د) چون به‌طور آشکار با مبانی لیبرالیسم و آزادی‌های فردی در تضاد بود.

پاسخ: بخش مهمی از افتخارات ایران مربوط به تمدن اسلامی است و مردم نیز عمدتاً وفادار به مذهب و ارزش‌های مذهبی بودند بنابراین با وجود تحقیر هویت دینی در سیاست‌های رضاشاه واکنش‌های منفی مردم پدیدار شد.

پاسخ: ج)

۱۳. کدام سخنرانی امام خمینی (ره) بهانه قطعی را برای تبعید ایشان به ترکیه به رژیم پهلوی داد؟ (شهریور ۱۴۰۰- ریفرم)

الف) سخنرانی محکومیت لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی ب) محکومیت حمله به مدرسه فیضه
ج) سخنرانی حمله به کاپیتولاسیون د) محکومیت اشغال فلسطین

پاسخ: پس از تصویب لایحه کاپیتولاسیون، امام خمینی در سخنرانی تاریخی خود، شاه را مورد حمله قرار داد و دولت و مجلس را فاسد و دست‌نشان‌دهنده‌ی آمریکا و اسرائیل، و دشمن اسلام و مردم ایران خواند.
چند روز پس از این سخنرانی، رژیم در ۱۳ آبان ۱۳۴۳ امام خمینی را دستگیر و به ترکیه تبعید کرد.

پاسخ: ج)

۱۴. مهم‌ترین عامل در ایجاد فضای مساعد برای جنبش بیداری اسلامی در سال ۱۳۵۶ کدام است؟ (شهریور ۹۷- قطب ۳)

الف) روی کار آمدن دمکرات‌ها در آمریکا ب) درج مقاله‌ی توهین‌آمیز در روزنامه اطلاعات
ج) شهادت آیت‌الله سید مصطفی خمینی د) اقامت امام خمینی(ره) در فرانسه

پاسخ: مهم‌ترین عامل برای ایجاد فضای مناسب برای جنبش اسلامی در سال ۱۳۵۶ درج مقاله توهین‌آمیز علیه امام در روزنامه اطلاعات بود.

پاسخ: ب)

۱۵. اولین رویارویی جدی شاه با علما بر سر چه مسأله‌ای روی داد؟ (شهریور ۹۷- قطب ۵)

الف) قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ ب) تصویب لایحه‌ی انجمن‌های ایالتی و ولایتی
ج) تبعید امام خمینی به ترکیه د) تصویب لایحه‌ی کاپیتولاسیون

پاسخ: اولین رویارویی جدی شاه علیه علما و روحانیون پس از تصویب لایحه‌ی انجمن‌های ایالتی و ولایتی روی داد.

پاسخ: ب)

۱۶. پس از قیام ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ ایدئولوژی اسلامی بر چه ایدئولوژی‌هایی غلبه کرد؟ *(اسفند ۹۷- قطب ۲)*

الف) پان عربیسم و پان ترکیسم ب) لیبرالیسم و مارکسیسم

ج) لیبرالیسم و ناسیونالیسم د) مارکسیسم و ناسیونالیسم

پاسخ: پس از قیام ۱۵ خرداد ایدئولوژی اسلامی بر مارکسیسم و ناسیونالیسم غلبه کرد.

پاسخ: د)

۱۷. از دیدگاه امام خمینی(ره) تفاوت اصلی انقلاب اسلامی ایران با دیگر انقلاب‌ها در کدامیک از موارد زیر است؟

(ریفرم شهریور ۹۸- قطب ۳)

الف) سیاسی و ضد استبدادی بودن ب) اقتصادی و عدالتی بودن

ج) فرهنگی و هویتی بودن د) اجتماعی و اصلاح‌گرایانه بودن

پاسخ: از نظر امام خمینی تفاوت اصلی انقلاب اسلامی با دیگر انقلاب‌ها، فرهنگی و هویتی‌بودن آن است.

پاسخ: ج)

۱۸. کدام گزینه از شیوه‌ها و استراتژی‌های مبارزه امام خمینی (ره) با رژیم پهلوی <u>نبود</u>؟ *(شهریور ۱۴۰۰- ریفرم)*

الف) مردمی کردن مبارزه ب) حفظ اتحاد و انسجام ج) مذهبی کردن مبارزه د) روش مسلحانه

پاسخ: یکی از شگردهای امام در رهبری انقلاب، <u>نفی هر گونه برخورد مسلحانه با رژیم</u> بود.

پاسخ: د)

۱۹. در مقاطع بحرانی تاریخ ایران، کدام گزینه به کمک نظام سلطنتی می‌آمد؟ *(شهریور ۱۴۰۰- کشوری)*

الف) مشروعیت مذهبی ب) مقبولیت اجتماعی ج) مقبولیت مذهبی د) مشروعیت اجتماعی

پاسخ: روند مذهب‌زدایی که از دوره رضاخان آغاز شد، اندک مشروعیت مذهبی را که در مقاطع بحرانی تاریخ به کمک نظام سلطنتی می‌آمد، از بین برد. پهلوی‌ها در یک جامعه کاملاً مذهبی به جنگ مذهب و روحانیت رفتند و بدین گونه موجبات تنفر عمومی را از خود فراهم آوردند.

پاسخ: الف)

۲۰. مهم‌ترین بحران دولت پهلوی بحران .... بود. *(نوین شهریور ۹۸- زنجان)*

الف) رابطه با شوروی ب) سازمان‌دهی سیاسی ج) مشروعیت د) نابسامانی اقتصادی

پاسخ: بحران مشروعیت، مهم‌ترین بحران دولت پهلوی بود.

پاسخ: ج)

۲۱. کوشش کدام شخصیت در نقد ایدئولوژی‌های مارکسیستی و لیبرالیستی تأثیر زیادی در گسترش فرهنگ مذهبی برجای گذاشت؟ *(شهریور ۱۴۰۰- کشوری)*

الف) آیت‌الله خامنه‌ای ب) امام خمینی ج) آیت‌الله مطهری د) آیت‌الله بهشتی

پاسخ: کوشش مطهری در نقد ایدئولوژی‌های مارکسیستی و لیبرالیستی تأثیر زیادی در گسترش فرهنگ مذهبی بر جای گذاشت؛ به‌خصوص نقدهای او بر مارکسیسم و جریان‌های التقاطی متأثر از آن بسیاری از جوانان را از افتادن در دام ایدئولوژی‌های چپ برحذر داشت. آشنایی عمیق مطهری با متون و منابع مذهبی و تسلط بر فلسفه اسلامی به نظریات او عمق و غنای خاصی بخشیده و او را به متفکری کم‌نظیر در تاریخ معاصر ایران تبدیل نموده است.

پاسخ: ج)

۲۲. در دوران انقلاب، کدامیک از گروه‌ها گسترده‌ترین شبکه ارتباطی را در ایران داشت؟ *(میان‌دوره- آبان ۱۴۰۰)*

الف) سازمان پیکار ب) سازمان روحانیت ج) سازمان مجاهدین انقلاب د) سازمان مجاهدین خلق

پاسخ: سازمان روحانیت به دلیل برخورداری از شبکه تبلیغی گسترده به راحتی می‌توانست با دورترین نقاط کشور ارتباط برقرار کند و پیام مراجع را به همه بخش‌ها و روستاها و شهرها برساند. ایام و مراسم مذهبی بهترین فرصت‌ها را برای رساندن پیام مبارزه در اختیار روحانیون قرار می‌داد. به نوعی همه مردم ایران در قلمرو مخاطبین روحانیت قرار داشتند. در حالی که قلمرو نفوذ و فعالیت دیگر احزاب و سازمان‌ها به مراکز شهری بزرگ و مجامع دانشگاهی محدود می‌شد. هیچ حزب و گروهی حتی دولت از شبکه تبلیغی روحانیت با این تعداد مخاطبین برخوردار نبود.

پاسخ: ب)

۲۳. ویژگی اصلی حضرت امام خمینی(ره) در خصوص نظریه‌ی حکومت اسلامی چه بود؟ *(شهریور ۹۷- قطب ۱)*

الف) برپایی حکومت اسلامی از طریق نبرد مسلحانه ب) نزدیک‌کردن حکومت دینی با مبانی دموکراسی

ج) پیوند نظریه و عمل سیاسی با فقه و شریعت اسلامی د) حذف سلطنت از حکومت اسلامی

پاسخ: ویژگی اصلی امام خمینی پیوند نظریه و عمل سیاسی با فقه و شریعت اسلامی بود. امام دین و سیاست را تفکیک‌ناپذیر می‌دانست.

پاسخ: ج)

۲۴. مهم‌ترین روش مبارزه سیاسی حضرت امام(ره) چه بود؟ *(اسفند ۹۷- قطب ۱)*

الف) ایجاد حزب و تشکیلات سیاسی رسمی ب) مردمی‌کردن و مذهبی‌کردن مبارزه

ج) حفظ اتحاد و انسجام و تکیه بر تک‌حزبی د) اتخاذ مشی مسلحانه

پاسخ: مردمی‌کردن مبارزه (عدم تشکیل احزاب سیاسی) و مذهبی‌کردن مبارزه (مبارزه علیه دولت ظالم را تکلیف شرعی دانستن) مهم‌ترین روش مبارزه سیاسی حضرت امام(ره) بود.

پاسخ: ب)

۲۵. در ۱۳ آبان ۱۳۴۳ چه اقداماتی علیه امام(ره) توسط حکومت شاه صورت گرفت و علت آن، مخالفت امام (ره) با چه موضوعی بود؟ *(اسفند ۹۷- قطب ۴)*

الف) تبعید امام- مخالفت با لایحه‌ی انجمن‌های ایالتی و ولایتی ب) زندانی‌کردن امام- مخالفت با لایحه‌ی اصلاحات ارضی

ج) تبعید امام- مخالفت با لایحه‌ی کاپیتولاسیون د) دستگیری امام- مخالفت با شاه

پاسخ: پس از درگذشت آیت‌الله بروجردی مخالفت امام خمینی با لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایت و انقلاب سفید آغاز گردید امام در نهایت علیه قانون کاپیتولاسیون معترض و سرانجام به ترکیه تبعید شد.

پاسخ: ج)

۲۶. در نگرش امام خمینی(ره)؛ جمهوریت به معنای .... حکومت، و اسلامیت به معنای .... نظام جمهوری اسلامی است. *(شهریور ۹۷- قطب ۷)*

الف) محتوا و ماهیت- قالب و شکل ب) قالب و شکل- محتوا و ماهیت

ج) مشروعیت- بنیان و اساس د) قالب و شکل- محتوای سیاسی

پاسخ: در نگرش امام خمینی جمهوریت به معنای صورت و قالب حکومت است و اسلامیت به معنای محتوای آن.

پاسخ: ب)

کدام عامل زیر باعث شد «دوره انتقال قدرت ۶۲-۵۷» به منازعه بین نیروهای سیاسی تبدیل شده و بر تحولات بعدی انقلاب تأثیر بگذارد؟ (شهریور ۹۸- ریفرم)

الف) نبود تجربه زندگی در فضای باز سیاسی و روح جمعی ب) دخالت قدرت‌های بزرگ از جمله آمریکا و شوروی

ج) سرعت غیرقابل تصور پیروزی انقلاب اسلامی د) روند کند و غیرانقلابی عمل کردن دولت متوقف

پاسخ: بارزترین مشخصه این دوران، رواج آزادی‌های گسترده سیاسی بود که در آن نیروهای مختلف توانستند پس از سال‌ها خفقان، به انتشار روزنامه بپردازند و یا اجتماعات سیاسی علنی برپا کنند، اما به دلیل نبودِ تجربه زندگی در فضای باز سیاسی و نیز نبودِ روح جمعی در بین کلیه نیروهای سیاسی، فضای مذکور به منازعه‌ای دامن‌گیر تبدیل شدو بر تحولات بعدی انقلاب نیز تأثیر بسیاری گذارد.

پاسخ: الف)

هدف آمریکا از راه‌انداختن جنگ بر علیه کشورهای خاورمیانه مانند عراق، سوریه و یمن چه بوده است؟ (شهریور ۹۸- ریفرم)

الف) اثبات سیادت خود بر جهان و رسیدن به منابع نفتی ب) دفاع از حقوق بشر و مقابله با تروریسم بین‌المللی

ج) مقابله و نفی نظریه پایان تاریخ فوکو یاما د) احیای نظام دو قطبی و ایجاد رقابت ساختگی با روسیه

پاسخ: تجاوز آمریکا و انگلستان به عراق که بدون مجوز سازمان ملل متحد صورت گرفته، سه هدف اساسی را دنبال می‌کرد: تسلط بر منابع نفتی، محدود کردن اصول‌گرایی اسلامی، و حل مسئله فلسطین (تسهیل روند صلح با اسرائیل).

پاسخ: الف)

انقلاب دوم مربوط به کدام واقعه‌ی بعد از انقلاب اسلامی است؟ (شهریور ۹۷- قطب ۳)

الف) رفراندوم قانون اساسی ب) شکست گروهک‌های ضد انقلاب

ج) تسخیر لانه‌ی جاسوسی آمریکا د) برکناری قائم مقام رهبری

پاسخ: دانشجویان پیرو خط امام با هدف بازگرداندن شاه و اموال او به ایران دست به تسخیر لانه‌ی جاسوسی آمریکا زدند که امام خمینی از آن بسیار حمایت کرد و آن را انقلاب دوم نامید.

پاسخ: ج)

حضرت امام خمینی(ره) در نامه به گورباچف مشکل شوروی را کدام گزینه می‌داند؟ (اسفند ۹۷- قطب ۳)

الف) مبارزه‌ی بیهوده با خدا ب) مشکل سیاسی ج) مشکل اقتصادی د) رقابت با آمریکا

پاسخ: این نامه ناکارآمدی کمونیسم را نشان می‌داد. امام در ۱۳ دی ۱۳۶۷ با این نامه خبر از نابودی کمونیسم داد و به گورباچف در مورد گرفتار نشدن شوروی در دام سرمایه داری هشدار داده بود.

پاسخ: الف)

کدام گزاره درباره‌ی بازتاب انقلاب اسلامی بر نظریه‌های سیاسی صحیح نیست؟ (شهریور ۹۸- کلاسیک قطب ۹)

الف) انقلاب اسلامی را اندیشمندان پسامدرن، نشانه‌ای بر عبور بشر از مدرنیسم دانستند.

ب) شکل‌گیری نظریه‌های توصیفی، تعمیمی و ساختاری در تحلیل انقلاب‌ها.

ج) انقلاب اسلامی رابطه‌ی توسعه با سکولاریزه‌شدن فرهنگی جامعه را زیر سؤال برد.

د) نسل جدیدی از نظریه‌ها که نشان‌دهنده‌ی نقش مذهب و رهبری بود، شکل گرفت.

پاسخ: وقوع انقلاب اسلامی،نظریه های نسل سوم و از جمله نظریه تدا اسکاچپول (نظریه‌های ساختاری) را زیر سوال برد.به همین علت جان فوران و جک گلدستون نظریه های نسل چهارم را مطرح کردند.

پاسخ: ب)

۳۲. کدامیک از گروه‌های سیاسی زیر رهبری انقلاب اسلامی ایران را بر پایه‌ی اصل ولایت فقیه پذیرفته است؟
(شهریور ۹۸- شیوه نوین مشترک قطب ۳ و ۹)

الف) جهاد اسلامی ب) حزب‌الله لبنان ج) اخوان‌المسلمین د) جنبش امل

پاسخ: در بین جنبش‌ها و سازمان‌های متأثر از انقلاب اسلامی حزب‌الله لبنان تأکید ویژه‌ای بر اصل ولایت فقیه دارد.

پاسخ: ب)

۳۳. کدام گزینه را می‌توان از تأثیرات انقلاب اسلامی ایران در آمریکای لاتین دانست؟ (اسفند ۹۷- قطب ۱)

الف) تغییر چهره‌ی جوامع غربی مانند گسترش حجاب ب) گسترش الهیات رهایی‌بخش

ج) افزایش فعالیت احزاب کمونیستی د) شکل‌گیری سازمان‌های منطقه‌ای مستقل

پاسخ: گسترش الهیات رهایی‌بخش در آمریکای لاتین از جمله تأثیرات انقلاب اسلامی است.

پاسخ: ب)

۳۴. در نظریه‌ی اسلامی مردم‌سالار چه عناصری دارای اهمیت خاص است؟ (اسفند ۹۷- قطب ۹)

الف) شوراء و بیعت ب) شوراء و قوه‌ی قضاییه ج) مجلس شورای اسلامی د) بیعت و مشارکت سیاسی

پاسخ: نظریه مردم‌سالاری دینی بر سنت شورا و بیعت تأکید ویژه‌ای دارد.

پاسخ: الف)

۳۵. همه‌ی گزینه‌های زیر از «مبانی فکری مردم‌سالاری- دموکراسی» است، به‌جز: (نوین شهریور ۹۸- قطب شمال)

الف) انتخابات ب) حقوق بشر ج) برابری مدنی د) خودمختاری فرد

پاسخ: مبانی فکری مردم‌سالاری: اصالت رضایت عامه، برابری مدنی، خودمختاری فرد، تفکیک قوا، قدرتمندی جامعه مدنی، قانون و قانون‌گرایی، مدارا، شهروندی، مشروعیت مردمی، حقوق بشر.

پاسخ: الف)

۳۶. کدام مورد را می‌توان از جمله اشتباهات مصدق در طول نخست‌وزیری دانست؟ (آزمون جامع علوم پایه- شهریور ۱۴۰۰)

الف) عدم دریافت وام از آمریکا برای حل مشکل بحران اقتصادی

ب) عدم تعقیب و مجازات مسببان قیام خونین ۳۰ تیر ۱۳۳۱

ج) اجرای طرح اقتصاد بدون نفت و عدم مصالحه با انگلیس

د) کمک‌خواهی از آمریکا و نهادهای بین‌المللی برای حل مسئله نفت

پاسخ:

دلایل سقوط دولت مصدق:
- حضور شخصیت‌های بدنام در بین وزیران به خصوص سرلشکر وثوق
- بازنشسته و اخراج کردن افسران ارتش
- خودداری از مجازات عاملان کشتار ۳۰ تیر و تعقیب احمد قوام
- اعتماد بیش از حد به آمریکا
- رفتار خلاف قانون اساسی

(سه مورد اخیر) مخالفت علنی آیت‌الله کاشانی را در پی داشت

پاسخ: ب)

گزینه بیانگر تحول عمده جهان در اثر جهانی‌شدن **نمی‌باشد**؟ (آزمون جامع علوم پایه شهریور ۱۴۰۱)

زاسیون ب) وابستگی متقابل

مرزها و پیوستگی‌های ملی د) همزیستی مسالمت‌آمیز دولت‌ها

تعریف: درهم آمیزی اقتصاد، جامعه‌شناسی، سیاست، فرهنگ و رفتارها از طریق نفی مرزها و پیوستگی‌های ملی و اقدامات دولتی.

جهانی‌شدن به تمام سنت‌هایی اطلاق می‌شود که روابط اجتماعی به‌وسیله آنها یکپارچه می‌گردد و این امر بیانگر ۲ تحول عمده در جهان است:

- مدرنیزاسیون (نوسازی)
- وابستگی متقابل

)

راض مردم مشهد در دوره رضاشاه به کدام گزینه بود؟ (آزمون جامع علوم پایه شهریور ۱۴۰۱)

یر تقویم اسلامی به شاهنشاهی ب) شهادت مظلومانه مدرس

له کشف حجاب د) ترویج ناسیونالیسم شاهنشاهی

ن اقدام ضد مذهبی رضا خان ← قانون منع حجاب ← اعتراض مردم مشهد به این قانون ← قیام مسجد گوهرشاد

ب)

روه‌های چپ‌گرا در ایران به چه دلیل در میان مردم نفوذ چندانی به‌دست نیاوردند؟ (نوین شهریور ۹۸- قطب شمال)

بستگی به کشورهای خارجی ب) همکاری با حزب توده‌ی ایران

ارا بودن اعتقادات مارکسیستی د) مخالفت با ملی‌شدن صنعت نفت

: ج)

دام یک از موارد ذیل مهم‌ترین دلیل امام خمینی (ره) در نفی نظام سلطنتی بود؟ (شهریور ۹۸- ریفرم)

یرمذهبی و سکولار بودن نظام سلطنتی ب) وابستگی به غرب و حمایت از دولت اشغالگر اسرائیل

عدم اتکا به رأی مردم و ماهیت ظالمانه آن د) عدم التزام عملی آن به اسلام و حقوق بشر

خ ج)

مام خمینی (ره) طرح اولیه‌ی اندیشه‌ی سیاسی خود را در کدامیک ازآثارش ارائه داد؟ (نوین شهریور ۹۸- قطب تهران)

حاشیه بر عروه‌الوثقی ب) صحیفه‌ی نور ج) ولایت فقیه د) کشف‌الاسرار

خ د)

سازمان ملل اولین سال هزاره سوم را چه نامگذاری کرد؟ (شهریور ۱۴۰۰- کشوری)

صلح پایدار ب) صلح جهانی ج) گفتگوی تمدن‌ها د) عقلانیت مفاهمه‌ای

خ ج)

کدام آرمان انقلاب اسلامی، در دوره‌ی اصلاحات (۸۴-۷۶) مورد تأکید بیش‌تری قرار گرفت؟ (شهریور ۹۷- مشترک قطب‌های ۸ و ۱۰)

مردم‌سالاری دینی ب) عدالت‌گرایی ج) دولت‌گرایی د) توسعه‌ی اقتصادی

پاسخ: الف)

۴۴. علت اصلی «استعفای دولت موقت» چه بود؟ (شهریور ۹۸- قطب ۴)

الف) دستور امام خمینی ب) مخالفت با آمریکا ج) اعتراضات گسترده‌ی مردمی د) تسخیر لانه‌ی جاسوسی

پاسخ: د)

۴۵. هدف دانشجویان پیرو خط امام (ره) از تسخیر سفارت آمریکا چه بود؟ (نوبن شهریور ۹۸- قطب تهران)

الف) ساقط کردن دولت مهندس بازرگان ب) بازگرداندن شاه و اموال او به ایران

ج) جلوگیری از دخالت آمریکا در امور ایران د) افشای جاسوسی‌های سفارت آمریکا

پاسخ: ب)

۴۶. عملیات چنگال عقاب از سوی چه کسی و به چه منظوری صورت گرفت؟ (اسفند ۹۹- ریفرم)

الف) ایران- آزادسازی گروگان‌های ایران در لبنان ب) عراق- تصرف خوزستان

ج) آمریکا- آزادسازی گروگان‌های سفارت د) منافقین- تصرف اسلام‌آباد غرب

پاسخ: ج)

۴۷. نسل چهارم نظریه‌های انقلاب بر کدام عنصر در فرایند انقلاب تأکید دارد؟ (اسفند ۹۷- مشترک قطب‌های ۸، ۷ و ۱۰)

الف) محیط بین‌المللی ب) ساختارهای اجتماعی ج) ایدئولوژی و رهبری د) عوامل فرهنگی

پاسخ: ج)

۴۸. دلیل همگرایی جریان روشنفکری با روحانیت در جریانات سیاسی معاصر کدام است؟ (تک آزمون پزشکی- شهریور ۹۹)

الف) اعتقاد به مبانی فکری – مذهبی ب) التزام به انسجام وحدت ملی

ج) فقدان پایگاه و محبوبیت مردمی د) بهره‌گیری از نقش مذهب در راستای اهداف ملی

پاسخ: ج)

۴۹. در انقلاب کدام کشور، نیروهای نظامی فرانسه از هر هشت نفر مردم کشور، یک نفر را کشتند؟

(تک آزمون میان‌دوره- دی ۹۹ و آزمون جامع علوم پایه- شهریور ۱۴۰۱)

الف) فرانسه ب) الجزایر ج) مصر د) لیبی

پاسخ: ب)

۵۰. آموزه‌های کدام گزینه توانست طی نیمه دوم حکومت پهلوی به عنوان اندیشه و آرمان جدید، ایدئولوژی‌های رقیب را به حاشیه رانده و در سطح گسترده‌ای بین نخبگان سیاسی نفوذ کند؟ (اسفند ۹۹- کشوری)

الف) اسلام ب) لیبرالیسم ج) ناسیونالیسم د) مارکسیسم

پاسخ: الف)

۵۱. کدام عامل زیر باعث شد تا انقلاب اسلامی ایران علی‌رغم حاکمیت رژیم مقتدر و مورد حمایت غرب در مدت زمانی کوتاه به پیروزی دست یابد؟ (شهریور ۹۸- ریفرم)

الف) بروز شکاف‌های سیاسی میان توده‌های اجتماعی ب) برخورداری از یک ایدئولوژی سازگار با فرهنگ جامعه

ج) تغییر پیاپی نخست‌وزیران و انحلال ساواک د) اختلاف سران ارتش و نیروهای نظامی و امنیتی

شمن از ایجاد جنگ نرم در کشورهای هدف چیست؟ (شهریور ۹۷- قطب ۳)

ی فرهنگی ب) براندازی نظام سیاسی کشور ج) فروپاشی کانون خانواده د) ایجاد انقلاب‌های رنگی

ی از گزینه‌های ذیل جزء فرصت‌های بین‌المللی پیش روی انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران است؟ (اسفند ۹۷- قطب ۳)

بودن ب) افول هژمونی آمریکا ج) پیشرفت‌های علمی و فن‌آوری د) تهاجم فرهنگی